

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA

FAKULTA PROVOZNĚ EKONOMICKÁ

Obor veřejná správa a regionální rozvoj

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**Úloha a postavení Bezpečnostní informační služby (BIS) v
ČR, BIS a boj proti terorismu**

Vypracoval: Pavel Vedral

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Ing. Pavel Pikola

2009

©

Česká zemědělská univerzita v Praze

Fakulta provozně ekonomická

Katedra práva

Akademický rok 2007/2008

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Pavel Vedral

obor Veřejná správa a regionální rozvoj - k.s. Klatovy

Vedoucí katedry Vám ve smyslu Studijního a zkušebního řádu ČZU v Praze
čl. 17 odst. 2 určuje tuto diplomovou práci.

Název tématu: **Úloha a postavení Bezpečnostní informační
služby (BIS) v ČR, BIS a boj proti terorismu**

Struktura diplomové práce:

1. Úvod
2. Cíl práce a metodika
3. Členění zpravodajských služeb
4. Historický vývoj zpravodajských služeb v ČR
5. BIS – postavení v ČR v právní teorii a v praxi
6. Pravomoci BIS při výkonu činnosti
7. BIS a mezinárodní spolupráce
8. Zjištěné poznatky a jejich vyhodnocení
9. Závěr
10. Seznam literatury
11. Přílohy

V Praze dne: 9.1.2008

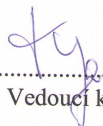
Rozsah původní zprávy: 50 - 60 stran

Seznam odborné literatury:

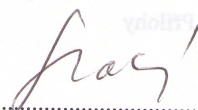
Oxfordský slovník světové politiky - Ottovo nakladatelství Praha 2000
Encyklopedie světový terorismus - nakladatelství Svojtka a Co. 2001
Historie četnictva a policie - nakl. Police history Praha
ASPI - automatizovaný systém právních informací
www.BIS.cz
www.UZSI.cz
zákon č.153/1994 Sb. o zpravodajských službách
zákon č.154/1994 Sb. o BIS
zákon č.283/1991 Sb. o Policii České republiky

Vedoucí diplomové práce: **JUDr. Ing. Pavel Pikola**

Termín odevzdání diplomové práce: duben 2009

.....
Vedoucí katedry

.....
Děkan

V Praze dne: 9.1.2008

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou diplomovou práci na téma „Úloha a postavení Bezpečnostní informační služby (BIS) v ČR, BIS a boj proti terorismu vypracoval samostatně. Veškeré podklady a použitá literatura jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Souhlasím s půjčováním své diplomové práce ke studijním účelům.

V Plzni dne 10. dubna 2009

Pavel Vedral

Poděkování

Děkuji svému vedoucímu diplomové práce JUDr. Ing. Pavlu Pikolovi, který přijal téma mé práce a vždy mi ochotně odpověděl na dotazy a podělil se se svými zkušenostmi.

Úloha a postavení Bezpečnostní informační služby (BIS)
v ČR, BIS a boj proti terorismu

The role and status of the Security information service (BIS)
in the Czech republic, BIS and the fight against terrorism

Souhrn

Touto diplomovou prací se věnuji problematice zpravodajských služeb, jejich činnostech a úkolech. Úvod diplomové práce je věnován výčtu zpravodajských služeb v ČR, jejich základnímu rozčlenění a vymezení působnosti. V další části jde o historický a stručný popis dějin zpravodajských služeb předchůdců současné České republiky.

Samozřejmé je to, že v dalších částech se zaměřuji na nejvíce zmiňované české zpravodajské službě současnosti, tedy Bezpečnostní informační službě. Není to téma, které by bylo podle mne často zpracováno a ještě k tomu je pro většinu lidí zahaleno určitým tajemstvím, což se občas objevuje i v jiném označení zpravodajských služeb, tedy tajné služby.

BIS má zvláštní postavení v české společnosti o právním řádě a proto jsem se zamyslel i nad tím, zda toto postavení je skutečně správné a zda by je vhodné, žádoucí popřípadě nepřijatelné na této věci něco změnit.

Klíčová slova:

zpravodajská služba, tajná služba, BIS, UZSI, Vojenské zpravodajství, StB, zákon o zpravodajských službách, civilní kontrarozvědka

Summary

In the diploma thesis, I deal with the issue of intelligence services, their activities and tasks. In the introduction of the study, I present the list of Czech intelligence services, their basic classification and competence of their activities. Another part deals with historical and brief description of preceding intelligence services in the history of the present Czech Republic.

In the next chapters of the study, apparently, I deal with the Security Information Service (BIS), which is currently the most mentioned service. In my opinion, this topic is rarely been written about and is mystified, which can be sometimes seen when the intelligence services are called secret services.

The BIS have a special status in Czech society and law system; I therefore considered, whether the status is really appropriate and whether it would be convenient, eligible or unacceptable to change anything concerning this situation.

Key words:

Intelligence service, secret service, BIS, UZSI, military intelligence, law of intelligence services, civil counter – intelligence service.

Obsah

1. Úvod	6
2. Cíl práce a metodika	8
3. Členění zpravodajských služeb	9
3.1 Struktura zpravodajských služeb ČR	9
3.1.1. Koordinace zpravodajských služeb	10
3.2 Úřad pro zahraniční styky a informace	13
3.3 Vojenské zpravodajství	14
3.3.1 Vojenské zpravodajství po 1.8.2005	14
3.4 Bezpečnostní informační služba	17
3.4.1 Historie vzniku	17
4. Historický vývoj zpravodajských služeb v ČR	20
4.1 Období 1918 – 1945	20
4.1.1 Ministerstvo vnitra	21
4.1.1.1 Četnictvo	21
4.1.1.2 Státní policie	22
4.1.1.3 Obranná zpravodajská služba	25
4.1.1.4 Zpravodajská ústředna	25
4.1.2 Ministerstvo obrany	
4.1.3 Období okupace Československa	30
4.2 Období 1945 – 1989	30
4.2.1 Obranné zpravodajství	30
4.2.2 Zemský odbor bezpečnosti	32
4.2.3 Ministerstvo vnitra	33
4.2.3.1 Státní bezpečnost	34
4.2.4 Zpravodajská správa generálního štábu ČSLA	40
4.3 Období 1990 – 1993	40
4.3.1 Federální ministerstvo vnitra	41
4.3.2 Federální bezpečnostní informační služba	41
4.3.3 Úřad pro zahraniční styky a informace	42
4.3.4 Zpravodajská správa generálního štábu	43
4.3.5 Vojenské obranné zpravodajství	43
4.3.6 Transformace zpravodajských služeb v roce 1993	43
5. BIS – postavení v ČR v právní teorii a v praxi	44
5.1 Teoreticko-právní postavení zpravodajských služeb	44
5.2 Zpravodajské služby a právní subjektivita	49

5.3	Zákonné vymezení BIS	50
5.3.1	Kontrola BIS	51
5.3.1.1	Role vlády	51
5.3.1.2	Vnitřní kontrola	51
5.3.1.2.1	Inspekce	52
5.3.1.2.2	Odbor vnitřní bezpečnosti	52
6.	Pravomoci BIS při výkonu činnosti	53
6.1	Zpravodajská technika	53
6.2	Krycí prostředky a krycí doklady	55
6.3	Sledování	56
6.4	Vedení evidencí o fyzických a právnických osobách zpravodajskými službami	56
6.5	Oprávnění vyžadovat informace	59
6.6	Osoba jednající ve prospěch	59
6.7	Postavení příslušníka zpravodajské služby	60
6.7.1	Služební poměr příslušníka zpravodajských služeb	60
6.7.2	Použití zbraně příslušníkem zpravodajské služby	61
6.7.3	Použití zbraně příslušníkem BIS	61
6.8	Zpravodajské služby a zákon o ochraně osobních údajů	62
6.9	Zpravodajské služby o ochraně utajovaných informací	65
7.	BIS a mezinárodní spolupráce	69
7.1	CTG – counter terrorism group	70
7.2	Zvláštní výbor NATO	70
7.3	BIS a boj proti terorismu	70
7.3.1	Informace o zapojení BIS v boji proti terorismu	70
8.	Zjištěné poznatky a jejich vyhodnocení	71
9.	Závěr	74
10.	Seznam literatury	75
11.	Přílohy	78
	Příloha č.1 – organizační schéma BIS	
	Příloha č.2 - organizační schéma UZSI	
	Příloha č.3 - organizační schéma VZ	
	Příloha č.4 – znak BIS	
	Příloha č.5 – znak UZSI	
	Příloha č.6 – znak VZ	
	Příloha č.7 – služební průkaz BIS	
	Příloha č.8 – služební průkaz VZ	
	Příloha č.9 – služební průkaz UZSI	
	Příloha č.10 – ředitelé služeb	

1. ÚVOD

Úkolem celé práce je snaha o základní ucelený výklad k problematice zpravodajských (tajných) služeb na území ČR od vzniku samostatné Československé republiky, jejího historického a současného vývoje zpravodajských služeb z hlediska jejich zařazení v systému státní správy v bývalém Československu a České republice.

Zpravodajské služby jsou nedílnou součástí jakéhokoliv státního zřízení. Jejich pravomoci jsou rozdílné, což samozřejmě vyplývá z toho, komu a proti čemu slouží. Jiné pravomoci mají zpravodajské služby (jinak nazývané jako tajné) v demokratických společnostech, kde je jejich rámec jasně ohraničen ze zákona a jejich aktivity jsou kontrolovány mnoha způsoby. Jejich cílem je vesměs ochraňovat ústavní zřízení, významných ekonomických zájmů, bezpečnosti a obrany státu.

Jiné pravomoci či možnosti mají zpravodajské služby či tajné služby, které slouží v pseudodemokratických nebo diktátorských režimech, kdy prioritní pro jejich aktivity je ochrana úzké vládnoucí skupiny a eliminace jakékoliv opozice. Takovéto služby mají nebývalé možnosti a oprávnění pro své aktivity a je zde vyloučen jakákoliv dohled nad jejich aktivitami vyjma vládnoucí skupiny.

Pokud srovnáme výše popsané, dojdeme k tomu, že jak v demokratických tak i diktátorských režimech mají zpravodajské služby ten samý cíl – pomáhat chránit stávající režim, ať už je jakýkoliv. Zde není rozdíl. Rozdíl je samozřejmě ve formě práce zpravodajských služeb a cílů zřízení, které je v daném státě nastoleno.

Porozumění povaze zpravodajských služeb je v české společnosti stále nedostačující. Veřejnost jak laická, někdy i odborná a samozřejmě média mají na zpravodajské služby různý pohled, ale vzhledem k nedávné minulosti je zpravodajská služba či služby (ale zejména BIS) vnímána s despektem hrozby pro demokracii a nebo na druhé straně s přeceňováním jejich možností. Zpravodajské služby tedy v extrémních pohledech znamenají snůšku špatností. Zejména v postkomunistických zemích nemají zpravodajské služby dobrou pověst a stále existuje podezření, že opětovně jejich činnosti přerostou v tajnou službu s politickým podtextem.

Zde je totiž velký problém, zpravodajské služby jsou vázány utajováním informací, což znamená, že navenek působí jako určitá pevnost, která vzbuzuje zvědavost, co se děje uvnitř, ale pouze málokdo má tu možnost nahlédnout dovnitř. Proto vznikají různá podezření a konspirační teorie. Zpravodajské služby ale ze své povahy musí své aktivity utajovat a mezi utajované záležitosti patří:

1. Informace o operacích, zdrojích, metodách, procedurách a prostředcích.
2. Identita pracovníků služeb a ochrana jejich znalostí.
3. Zdroje a detaily zpravodajských poznatků a informací poskytnutých zahraničními vládami nebo zpravodajskými službami.

Všechny uvedené body jsou velmi důležité a informace o žádném z nich nemají a nesmí být v konkrétní podobě přístupny veřejnosti. Je to samozřejmé, vždyť i soukromé společnosti si chrání svoje know-how jako své tajemství. Kdo zná recept na výrobu Becherovky? Zde je ale veřejností toto utajování vnímáno jako správné, zatímco u zpravodajských služeb jako podezřelé až nebezpečné.

Samotné zpravodajské služby v ČR se stále potýkají s problémy, které vznikly po přechodu zpravodajských služeb z éry diktatury do éry demokracie, kdy nejdříve unikly na veřejnost seznamy spolupracovníků StB¹. Později byly tyto seznamy vydány i oficiálně. Vždy, když došlo v historii ke změně režimu, byly seznamy spolupracovníků původního zřízení velmi žádané ze strany nastupujícího zřízení – buď byly jejich služby využívány nadále nebo byly odstraněni či perzekvováni. I tato historická zkušenost je veřejností vnímána a málokdo se tedy chce stát jménem na takovém seznamu.

Požadavky bezpečnosti a ochrany státu mohou být v nesouladu s přijatými základními pohledy na ochranu soukromí, občanských svobod a práv, které stát poskytuje svým občanům. Zpravodajská služba, jejíž aktivity jsou prioritně uvnitř státu, tedy označované jako kontrarozvědné nemá žádná oprávnění, je jasné, že zpravodajská ochrana státu je komplikovaná. Na druhou stranu zpravodajská služba s neomezenými možnostmi chrání stát i státní zřízení snadno, ale s vysokým rizikem nepřipustných zásahů do práv, svobod a soukromí občanů. Mezi těmito dvěma pohledy se v demokratických zřízeních musí hledat a nalézat vyváženost. Znamená to velmi jasně stanovit, co je dovoleno, a co nikoli. Aktivity zpravodajských služeb v demokratických zřízeních způsobuje významný a velmi špatně řešitelný problém. Pokud chce vláda demokratické země získat souhlas a podporu obyvatelstva, tedy voličů a daňových poplatníků, musí usilovat o otevřenost a transparentnost státní administrativy a aktivit všech jejích součástí. Pokud ovšem mají zpravodajské služby dělat efektivně a úspěšně svou práci, musí být určité druhy aktivit utajeny. Proto každá zpravodajská služba v ČR každoročně vydává veřejnou zprávu o svých aktivitách, která je ale velmi zobečněna.

Je zřejmé, že špionáž – později aktivity zpravodajských služeb a následně i opatření na odhalování špiónů má velmi dlouhou historii. O této činnosti se také hovoří jako o jednom z nejstarších povolání. Protože historie lidstva je vlastně historie válek a ozbrojených střetů, měla zpočátku špionáž charakter výzvěd o postavení vojsk a vojenských plánech protivníka. Dalším stupněm špionáže je ovlivňování nepřítele ke svému prospěchu – tedy podsouvání nepravdivých a zavádějících informací, které sloužily ke zmatení nepřítele nebo k ovlivnění jeho plánů.

Postupem času byla „špionáž“ uplatňována k získávání informací z prostředí politiky, obchodu, vědy a výzkumu, obrany a dalších okruhů činností suverénních států. Tyto aktivity samozřejmě nezůstaly bez protiopatření a proto vznikly zpravodajské služby k získávání informací a materiálů v zahraničí a dále zpravodajské služby, které jsou aktivní na území vlastního státu a zabraňují aktivitám „výzvědných služeb“. Tedy se postupně vyprofilovaly dva typy zpravodajských služeb označovaných jako:

1. rozvědné
2. kontrarozvědné

Tyto 2 termíny budou používány dále v diplomové práci.

¹ tzv. „Cibulkovo seznamy“

2. Cíl práce a metodika

Hlavním cílem mé práce bylo nastínit historický vývoj zpravodajských služeb na území ČR, tedy od vzniku samostatného Československa rozdílné pravomoci v průběhu různých politických zřízení a současné postavení zpravodajských služeb v ČR.

Dalšími cíli bylo upozornit na specifčnost problematiky zpravodajských služeb, proto jsem se zaměřil na analýzu právních úprav a zamyšlení nad možnými změnami v pravomocích a postavení BIS.

Při vypracování této práce jsem použila metody přímého pozorování, srovnávání faktů spolu s metodou analýzy a syntézy, zejména studium odborné literatury a zákonné úpravy problematiky zpravodajských služeb. Využil jsem také poznatky získané při výkonu služby u Bezpečnostní informační služby.

3. Členění zpravodajských služeb

3.1. Struktura zpravodajských služeb

V roce 1994 přijal Parlament ČR zákon č. 153/1994 Sb., o zpravodajských službách České republiky, v platném znění. Tento zákon se ujal pod názvem „střechový zákon“, neboť jeho obsah se týká všech zpravodajských služeb, které nyní působí v ČR.

Zákon upravuje zejména postavení, působnost, koordinaci, spolupráci a kontrolu zpravodajských služeb České republiky, ukládání úkolů zpravodajským službám, podávání zpráv těmito službami a poskytování informací zpravodajským službám².

Zákon charakterizuje zpravodajské služby jako státní orgány pro získávání, shromažďování a vyhodnocování informací, důležitých pro ochranu ústavního zřízení, významných ekonomických zájmů, bezpečnosti a obrany České republiky. Zákon člení zpravodajské služby na:

- Bezpečnostní informační službu,
- Úřad pro zahraniční styky a informace
- Vojenské zpravodajství

Zákon rovněž stanoví působnost jednotlivých zpravodajských služeb. Dále určuje, že vymezení vnitřní organizace zpravodajských služeb a bližší vymezení jejich činnosti upraví statuty. Statuty zpravodajských služeb schvaluje vláda.

Spolupráce jednotlivých zpravodajských služeb navzájem je založena na dohodách uzavíraných se souhlasem vlády, také spolupracovat s cizími zpravodajskými organizacemi lze jen se souhlasem vlády. Při své činnosti a v rámci své působnosti mohou zpravodajské služby žádat od orgánů veřejné správy nezbytnou pomoc a informace, uchovávané těmito institucemi (podrobněji viz 3.2.2).

Zadávání úkolů zpravodajským službám je svěřeno vládě³ a prezidentu republiky, který může úkoly ukládat pouze s vědomím vlády. Těmto představitelům podávají zpravodajské služby zprávy o své činnosti, a to na požádání, nejméně však jednou za rok. Zjištění, která nesou odkladu, předávají prezidentu republiky, předsedovi vlády a příslušným ministrům bezprostředně.

Zpravodajské služby mohou předat informace státním a policejním orgánům o zjištěních, která spadají do jejich působnosti, pokud tím neohrozí svůj důležitý sledovaný zájem⁴. Podávání zpráv, předávání informací a ukládání úkolů se u BIS uskutečňuje prostřednictvím ředitele a u ostatních služeb prostřednictvím příslušného ministra.

Kontrolu zpravodajských služeb zabezpečuje vláda a parlament. Poslanecká sněmovna je o činnosti zpravodajských služeb informována vládou prostřednictvím příslušného orgánu pro zpravodajské služby. Vláda tento orgán informuje jednou ročně nebo na požádání a dále vždy při získání informací důležitých pro ČR.

² § 1 odst. 1 zákona č. 153/1994 Sb., o zpravodajských službách ČR, v platném znění

³ § 8 odst. 4 z.č. 153/1994 Sb., o zpravodajských službách ČR, v platném znění

⁴ § 8 odst. 3 zákona č. 153/1994 Sb., o zpravodajských službách ČR, v platném znění

Rozsah a způsob kontroly zpravodajských služeb parlamentem by měl stanovit zvláštní zákon, který doposud nebyl přijat. Podrobněji je upravena pouze kontrola BIS a VZ jejich zákony.

Jak již bylo výše uvedeno, je působnost zpravodajských služeb zahrnuta zejména v zákoně č. 153/1994 Sb., ale dále je působnost zpravodajských služeb též zahrnuta ve speciální zákonné úpravě č. 412/2005 Sb., o ochraně utajovaných informací a o bezpeční způsobilosti (dále jen „zákon o ochraně utajovaných informací), který ukládá zpravodajským službám zajišťovat a provádět bezpečnostní prověrky svých příslušníků, zaměstnanců a uchazečů o přijetí, vydávat a odnímat osvědčení a certifikáty těmto osobám. To znamená, že samy zpravodajské služby prověřují svoje příslušníky a zaměstnance pro možnost stát seznamovat se s utajovanými informacemi a jsou tak vyčleněny z působnosti Národního bezpečnostního úřadu, který je oprávněn tyto prověrky provádět pro fyzické i právnické osoby ČR.

Zpravodajské služby se dále na základě tohoto zákona podílejí na plnění úkolů a v rozsahu stanoveném zákonem č. 412/2005 Sb. provádějí bezpečnostní prověrky fyzických osob navrhovaných k určení pro styk s utajovanými informacemi. Dále zajišťují a v zákonem stanoveném rozsahu provádějí bezpečnostní prověrky organizací a šetření v oblasti fyzické způsobilosti. Výsledky těchto úkolů poskytují Národnímu bezpečnostnímu úřadu jako podklad pro vydání jeho rozhodnutí (vydání osvědčení).

Při plnění úkolů podle zákona o ochraně utajovaných informací jsou zpravodajské služby oprávněny získávat potřebné informace u dalších orgánů státu a organizací v rozsahu nezbytném pro plnění úkolů podle tohoto zákona.

Dále můžeme jako strukturu zpravodajských služeb uvést, že existují čtyři základní úlohy zpravodajské činnosti:

- ofenzivní vojenské výzvědné zpravodajství
- ofenzivní zahraniční zpravodajská služba, tzv. civilní rozvědka
- defenzivní vojenská kontrarozvědka
- defenzivní vnitřní bezpečnostní služba, tzv. civilní kontrarozvědka.

3.1.1 Koordinace zpravodajských služeb

Vláda ČR je zodpovědná za koordinaci zpravodajských služeb⁵ a od roku 1993 vytvořila dva modely, jejichž pomocí se snažila koordinovat činnost zpravodajských služeb a zadávat jim úkoly.

Koncem roku 1992 vláda ČR zřídila Radu pro zpravodajskou činnost, která pracovala až do roku 2000, kdy byla zrušena usnesením vlády č. 423/2000. Posláním Rady bylo koordinovat činnost jednotlivých služeb a zajistit komunikaci s vládou.

Rada pro zpravodajskou činnost byla zřízena usnesením vlády č. 676 z 2.12.1992 ve znění změn usnesením č. 73 z 12.2.1997, č. 511 z 5.8.1998 a č. 720 z 4.11.1998. Dále vláda ČR schválila rovněž statut Rady pro zpravodajskou činnost (dále jen Rada) jako přílohu k usnesení vlády č. 73 z 12.2.1997. Rada byla stálým poradním a iniciativním orgánem vlády pro otázky řízení, koordinace a kontroly zpravodajské činnosti a spolupráce s jinými státními orgány. Členy Rady byli předseda vlády

⁵ § 6 zákona č.153/1994 Sb., o zpravodajských službách ČR, v platném znění

(zároveň byl i předsedou Rady), ministr bez portfeje, místopředseda vlády pro zahraniční a bezpečnostní politiku, ministr vnitra, ministr zahraničních věcí, ministr financí a ministr obrany. Rada zpracovávala vládou vyžádané periodické písemné zprávy o činnosti zpravodajských služeb a předkládala vládě bezpečnostní rizika. Stanovovala základní informační projekty vyplývající z vládou schválených zpravodajských priorit, sledovala plnění dílčích úkolů, hodnotila úroveň zpravodajské součinnosti, posuzovala návrhy rozpočtů pro jednotlivé služby a rovněž se zabývala personální otázkou ředitelů služeb.

Dále byla vytvořena kancelář Rady pro zpravodajskou činnost při Úřadu vlády České republiky, v jejíž čele stál ředitel, který byl ze své funkce odpovědný předsedovi Rady. Kancelář Rady zajišťovala zejména organizační a zvláštní režimové podmínky pro činnost Rady, vypracovávala stanoviska a zpracovávala podněty pro jednání Rady.

Vláda ČR však tento koordinační výbor pro zpravodajské služby nahradila jiným, a to na základě vládního usnesení č. 423 ze dne 3. května 2000. Tímto usnesením byl zřízen Výbor pro zpravodajskou činnost jako stálý pracovní orgán Bezpečnostní rady státu. Výbor pro zpravodajskou činnost má zajišťovat koordinaci činnosti zpravodajských služeb České republiky a plánování opatření k zajištění zpravodajské činnosti a spolupráce státních orgánů, které získávají, shromažďují a vyhodnocují informace nezbytné pro zajištění bezpečnosti České republiky. Vláda ČR rovněž schválila statut Výboru pro zpravodajskou činnost⁶ s účinností ode dne 22. srpna 2001, který byl dále novelizován usnesením ze dne 22.8.2001 č. 813, usnesením ze dne 24.7.2002 č. 741, usnesením ze dne 12.2.2003 č. 164, usnesením vlády ze dne 1. 9. 2004 č. 828 a usnesením vlády ze dne 10. 11. 2004 č. 1109.

Výbor pro zpravodajskou činnost zejména zajišťuje koordinaci činností zpravodajských služeb České republiky. Zabezpečuje operativní meziresortní koordinaci plánovaných a přípravných aktivit v oblasti zajištění zpravodajské činnosti, týkající se především ochrany ústavního zřízení, významných ekonomických zájmů a zajištění vnitřní bezpečnosti a obrany České republiky. Dále posuzuje a projednává požadavky státních orgánů uplatňované v rámci zajišťování zpravodajské činnosti; projednává vyhodnocení meziresortních připomínkových řízení k materiálům vztahujícím se k zajištění zpravodajské činnosti a doporučuje jejich projednání v Bezpečnostní radě státu. Výbor rovněž posuzuje, projednává a koordinuje základní zaměření činnosti zástupců České republiky ve věcně příslušných výborech Organizace Severoatlantické smlouvy (NATO).

Podle statutu Výboru pro zpravodajskou činnost má Výbor pro zpravodajskou činnost 9 členů a jeho předsedou je předseda vlády, místopředsedou výboru je ministr vnitra a informatiky, dalšími členy výboru jsou místopředseda vlády a ministr práce a sociálních věcí, ministr zahraničních věcí, ministr obrany, ředitel Bezpečnostní informační služby, ředitel Úřadu pro zahraniční styky a informace, ředitel Vojenského zpravodajství a vedoucí úřadu vlády. Činnost výboru zajišťuje sekretariát Výboru pro zpravodajskou činnost a jeho vedoucí. Vedoucího sekretariátu jmenuje a odvolává na návrh Výboru vedoucí Úřadu vlády ČR.

K projednání věcné problematiky může Výbor zřídit ze svých členů, zástupců věcně příslušných ministerstev a jiných správních úřadů a přizvaných odborníků podvýbory a odborné pracovní skupiny a jmenovat jejich vedoucí.

⁶ Statut Výboru pro zpravodajskou činnost je přílohou č.5 usnesení vlády ČR č. 813/2001

Jednací řád Výboru pro zpravodajskou činnost a případné změny podléhají schválení Bezpečnostní rady státu, organizační řád si Výbor schvaluje sám.

Za činnost a koordinaci zpravodajských služeb je dle zákona č. 153/1994 Sb. o zpravodajských službách ČR, zodpovědná vláda, která tak činí prostřednictvím odpovědných ministrů. Vláda svým usnesením č. 740 ze dne 24. července 2002 o pověření členů vlády koordinační a informační funkcí vůči některým ústředním orgánům státní správy, v jejímž čele není člen vlády, tedy i vůči Bezpečnostní informační službě, pověřila touto funkcí předsedu vlády.

K dalšímu vytvoření koordinačního prvku došlo vznikem Kolegia ředitelů zpravodajských služeb. Toto je tvořeno řediteli jednotlivých zpravodajských služeb a ředitel sekce předsedy vlády Úřadu vlády ČR.

Kolegium ředitelů zpravodajských služeb (dále jen Kolegium) především podílí na zpracování priorit plnění úkolů zpravodajských služeb, zejména s cílem vyloučit duplikace a v co nejvyšší míře využít reálné možnosti jednotlivých služeb. Dále koordinuje plnění úkolů uložených jednotlivým zpravodajským službám, určuje gestora zpracování konečného výstupu (informace), projednává zadání úkolu Společné zpravodajské skupině (viz dále) a v případě potřeby projednává společný výstup předložený gestorem. V případě podstatně odlišných závěrů informačních výstupů získaných zpravodajskými službami ke stejnému objektu Kolegium projednává tyto informace s cílem dosažení jednotného závěru.

Usnesením Bezpečnostní rady státu č. 54 ze dne 6. června 2005 byla zřízena Společná zpravodajská skupina, která je stálým pracovním orgánem Výboru pro zpravodajskou činnost předurčeným pro výměnu zpravodajských informací a zajištění koordinace mezi zpravodajskými službami ČR, Policií ČR, Ministerstvem vnitra a Ministerstvem zahraničních věcí, a která byla vytvořena jako ad hoc skupina ke sledování problematiky terorismu.

Společná zpravodajská skupina má osm členů, kterými jsou delegovaní zástupci Bezpečnostní informační služby, Úřadu pro zahraniční styky a informace, Vojenského zpravodajství, Ministerstva vnitra, Ministerstva zahraničních věcí, Policie ČR – Úřadu služby kriminální policie a vyšetřování a Policie ČR – Útvaru pro odhalování organizovaného zločinu.

Usnesením vlády ČR č. 1060 ze dne 13. září 2006 bylo stanoveno, že Bezpečnostní informační služba bude místem pro soustředování a vyhodnocování informací zabezpečovaných zpravodajskými službami ČR důležitých pro bezpečnost ČR se zvláštním zaměřením na boj proti terorismu.

Současně bylo uloženo ministru obrany a ministru vnitra zabezpečit, aby Vojenské zpravodajství a Úřad pro zahraniční styky a informace neprodleně předávaly Bezpečnostní informační službě analytické i operativní informace důležité pro bezpečnost ČR se zvláštním zaměřením na boj proti terorismu a poskytovaly jí nezbytnou součinnost.

Řediteli Bezpečnostní informační služby pak bylo uloženo vyhodnocovat uvedené informace a s výsledky neprodleně seznamovat předsedu vlády.

3.2. Úřad pro zahraniční styky a informace

Úřad pro zahraniční styky a informace (dále jen „ÚZSI“) je civilní rozvědnou službou České republiky. Se zánikem československé federace zanikl i federální ÚZSI – byl rozčleněn na českou a slovenskou část. Od 1. ledna 1993 začal pracovat nástupnický český Úřad pro zahraniční styky a informace.

Postavení ÚZSI je upraveno pouze zákonem č. 153/1994 Sb., o zpravodajských službách České republiky, vlastní zákonnou úpravu nemá. ÚZSI je součástí Ministerstva vnitra ČR, kde má samostatnou rozpočtovou kapitolu. Ředitel ÚZSI je z výkonu své funkce odpovědný ministrovi vnitra, který ho se souhlasem vlády jmenuje a odvolává.

ÚZSI zabezpečuje informace mající původ v zahraničí důležité pro bezpečnost a ochranu zahraničně politických a ekonomických zájmů ČR. Jestliže je to nezbytně nutné pro plnění úkolů, může ÚZSI pro ochranu činností konaných na území ČR používat sledování osob a věcí, krycí doklady, nástrahovou a zabezpečovací techniku a využívat osob starších 18 let jednajících v jeho prospěch. Podmínky použití těchto prostředků nejsou upraveny zákonem, a proto se lze domnívat, že jsou upraveny statutem. Pouze v případě použití krycích dokladů zákon stanovil, že s krycími doklady pro účely tohoto zákona rozumějí listiny a předměty sloužící k utajení skutečné totožnosti osoby. Krycím dokladem nesmí být průkaz prezidenta republiky, poslance nebo senátora Parlamentu, člena vlády, člena Nejvyššího kontrolního úřadu anebo guvernéra České národní banky a služební průkaz státního zástupce nebo soudce, diplomatický pas nebo doklad dosud žijící osoby⁷.

ÚZSI je rozvědná zpravodajská služba, která je zaměřena především do zahraničí, proto jsou pravomoci v ČR omezeny, nesmí na rozdíl od obou kontrarozvědek v ČR používat zpravodajskou techniku.

ÚZSI je oprávněn ukládat, uchovávat a využívat údaje o fyzických a právnických osobách, jestliže je to nutné k plnění jeho úkolů. Povinností je zabezpečit ochranu těchto údajů, vedení v evidenci ani její obsah právnickým a fyzickým osobám nesděluje.

ÚZSI není možné v současné době kontrolovat Parlamentem České republiky, protože v právním řádu ČR zatím neexistuje zákon o kontrole zpravodajských služeb, tak jak to předpokládá § 12 zákona č. 153/1994 Sb., o zpravodajských službách ČR. ÚZSI tak může kontrolovat pouze ministr vnitra a vláda.

ÚZSI jako rozvědná služba se odlišuje svým zařazením od zahraničních rozvědek tím, že je zařazena pod ministerstvo vnitra. Ve světě je rozvědka buď sloučena s kontrarozvědkou, a pak jako jedna služba organizačně začleněna pod Ministerstvo vnitra nebo má postavení samostatné služby zákonem upravené, či je v některých zemích zařazena pod ministerstvo zahraničních věcí. V České republice se zřejmě v důsledku historického vývoje a reorganizace „zapomněla“ rozvědka u ministerstva vnitra, aniž by to bylo cíleným krokem českého státu. V současné době se vedou v odborné veřejnosti diskuze o sloučení s jinou zpravodajskou službou a nalezení jiného způsobu začlenění ÚZSI do zpravodajského systému.

⁷ § 18 odst.2 zákona č. 153/1994 Sb., o zpravodajských službách ČR

3.3 vojenské zpravodajství

Právní úprava vojenského zpravodajství (dále jen „VZ“) je obsažena v zákoně č. 153/1994 Sb., o zpravodajských službách České republiky. VZ je součástí Ministerstva obrany České republiky.

Ředitele VZ jmenuje, po projednání ve výboru Poslanecké sněmovny Parlamentu příslušnému ve věcech bezpečnosti, ministr obrany se souhlasem vlády. Ředitel VZ je z výkonu své funkce odpovědný ministru obrany, který ho též se souhlasem vlády odvolává.

VZ dle § 5 odst. 3 zákona č. 153/1994 Sb. zabezpečuje informace:

- a) mající původ v zahraničí, důležité pro obranu a bezpečnost České republiky
- b) zpravodajských službách cizí moci v oblasti obrany
- c) záměrech a činnostech namířených proti zabezpečování obrany České republiky
- d) činnostech ohrožujících státní a služební tajemství v oblasti obrany České republiky

Původně (podle zákona č. 153/1994 Sb. tak, jak byl účinný od roku 1994 do 31. července 2005) bylo vojenské zpravodajství konstituováno jako jedna zpravodajská služba, tvořená však dvěma, poměrně autonomními součástmi – vojenskou zpravodajskou službou a vojenským obranným zpravodajstvím.

Po řadě více či méně známých skandálů, především v činnosti vojenské zpravodajské služby, z nichž mediálně nejznámějším bylo trestní stíhání jednoho z jejich spolupracovníků⁸, bylo rozhodnuto o reorganizaci a provedení zásadních změn ve struktuře vojenské zpravodajské komunity.

3.3.1 vojenské zpravodajství po 1. srpnu 2005

Zákonem č. 289/2005 Sb. bylo zřízeno vojenské zpravodajství jako jednotná ozbrojená zpravodajská služba České republiky.

Příslušníci VZ prokazují svou příslušnost služebním průkazem s evidenčním číslem a ústním prohlášením „vojenské zpravodajství“. Jsou oprávněni držet a nosit střelnou zbraň a použít ji v případě nutné obrany nebo krajní nouze.

VZ je oprávněno při plnění úkolů ve své zákonné působnosti používat specifických prostředků získávání informací, kterými se rozumějí zpravodajské prostředky a využívání osob jednajících ve prospěch VZ.

Zpravodajskými prostředky jsou

- a) zpravodajská technika,
- b) krycí doklady,
- c) krycí prostředky,
- d) sledování osob a věcí.

Zpravodajská technika je představována technickými prostředky a zařízeními, zejména elektronickými, fototechnickými, chemickými, fyzikálně-chemickými, radiotechnickými, optickými, mechanickými nebo jejich soubory, a která jsou používány utajovaným způsobem a je jimi zasahováno do základních práv a svobod

⁸ Osoba bývalého generálního sekretáře ministerstva zahraničních věcí K. Srby a jeho trestní stíhání za podíl na přípravě vraždy novinářky S. Slonkové

občanů.

VZ může použít zpravodajskou techniku pouze po předchozím písemném souhlasu předsedy senátu vrchního soudu příslušného podle sídla Ministerstva obrany a za předpokladu, že by odhalování nebo dokumentování činností, pro něž má být použita, bylo jiným způsobem neúčinné nebo podstatně ztížené anebo v daném případě nemožné. Současně však použití zpravodajské techniky nesmí překročit rozsah povolení a nesmí zasahovat do práv a svobod nad nezbytně nutnou míru. Použití zpravodajské techniky lze povolit na nezbytně nutnou dobu, nejdéle však na dobu tří měsíců, přičemž tuto dobu lze na základě nové žádosti prodloužit, a to o nejvýše další tři měsíce.

Krycí doklady jsou listiny, případně jiný dokument sloužící k zastírání skutečné totožnosti příslušníka VZ nebo k utajení jeho příslušnosti k této zpravodajské službě anebo k utajení skutečných zájmů nebo objektů VZ.

pokud je to vzhledem k povaze krycího dokladu nutné, je VZ oprávněno v nezbytné míře zajistit v informačních systémech vedených podle zvláštních právních předpisů vložení, změnu nebo vyjmutí (fyzické vymazání) údajů souvisejících s krycím dokladem.

Krycí prostředky jsou věci, které nejsou listinou ani jiným dokumentem, prostory nebo činnost sloužící k zastírání skutečné totožnosti osoby nebo činnosti VZ.

Sledováním osob a věcí se rozumí získávání poznatků o osobách a věcech prováděné utajovaným způsobem technickými nebo jinými prostředky.

O použití sledování osob a věcí a o jeho dokumentaci rozhoduje na žádost ředitele VZ ministr obrany.

VZ je oprávněno při plnění svých úkolů využívat osoby jednající v jeho prospěch. Těmi se rozumějí fyzické osoby starší 18 let, poskytující dobrovolně VZ informace nebo služby takovým způsobem, aby nebyla vyzrazena její spolupráce s VZ.

VZ je povinno ochraňovat osobu jednající v jeho prospěch před vyzrazením a způsobením újmy na životě, zdraví, cti nebo majetku, která by jí mohla vzniknout takovým jednáním. VZ je oprávněno vést evidenci osob jednajících v jeho prospěch pouze po dobu plnění úkolu a údaje z této evidence se musí po splnění úkolu zničit. Dále k problému osob jednajících ve prospěch zpravodajských služeb viz oddíl 3.2.2.

Obdobně jak BIS, může i VZ ukládat, uchovávat a využívat údaje o fyzických a právnických osobách, jestliže je to nutné k plnění jejich úkolů a za tímto účelem zřizuje archiv zvláštního významu. BIS je povinna zabezpečit ochranu uchovávaných údajů. Osobám, jež jsou vedeny v evidenci, tuto skutečnost ani obsah evidence nesděluje (podrobněji viz oddíl 3.2.2).

Kontrola činnosti VZ je prováděna sedmičlenným zvláštním kontrolním orgánem Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR, kterým je Stálá komise pro kontrolu činnosti Vojenského zpravodajství. Zákonem č. 289/2005 Sb. byla legislativně zakotvena parlamentní kontrola nikoli jen pro část VZ s vnitřní působností (kontrarozvědnou), jak tomu bylo i dříve v případě Vojenského obranného zpravodajství, ale též pro její ofenzivní (rozvědnou) složku. Specifikum rozvědné části VZ je v oblasti parlamentní kontroly upraveno tím, že v souhrnné informaci obsahující zaměření a počet případů, v nichž je VZ činné, kterou ředitel VZ předkládá na požádání kontrolnímu orgánu, se neuvádějí případy a věci při zabezpečování informací mající původ v zahraničí, tj. činnost ve smyslu § 5 odst. 3 písm. a) zákona č. 153/1994 Sb.

Zákon explicitně vymezuje materiály, které ředitel VZ předkládá kontrolnímu orgánu, dále materiály, které jsou kontrolnímu orgánu předkládány na jeho požádání a

dále okolnosti, za kterých je kontrolní orgán oprávněn od ředitele VZ požadovat potřebná vysvětlení a písemné podklady.

Uvedeným legislativním změnám též byla přizpůsobena organizační struktura Vojenského zpravodajství, která je z dlouhodobého pohledu proměnlivá, především v tzv. mikrostrukturách, tj. vnitřní organizační členění jednotlivých celků tvořících strukturu Vojenského zpravodajství, přesto však lze na tomto místě uvést alespoň základní organizační strukturu se stručnou náplní jednotlivých rozhodujících organizačních celků této zpravodajské služby.

Za rozhodující organizační celky VZ lze považovat takové, jejichž ředitelé jsou přímo podřízeni řediteli VZ. K 15. září 2006 se jedná o následující organizační subjekty:

a) odbor koncepčního plánování a řízení zpravodajské činnosti – je nástrojem ředitele VZ k tvorbě střednědobého a dlouhodobého zaměření veškeré zpravodajské činnosti VZ; registraci požadavků oprávněných adresátů na informace a koordinační role při zpracování informačních výstupů; vyhodnocování bezpečnostních hrozeb a predikce rizik v dlouhodobějším časovém horizontu; organizace zahraničních aktivit a koordinace bilaterální a multilaterální zpravodajské spolupráce

b) výkon zpravodajské činnosti – úsek VZ přímo odpovědný za získávání, shromažďování a vyhodnocování zpravodajských informací a přípravu podkladů pro tvorbu informačních výstupů; k uvedenému soustřeďuje tzv. zdrojové organizační součásti (rozvědka, kontrarozvědka, některé druhy průzkumu apod.) a analyticko-informační celek; zvláštní postavení má odbor vojenské diplomacie, který však bude k 1. lednu 2007 přímo podřízen řediteli VZ, a oddělení speciální přípravy představující vzdělávací zařízení pro získávání a rozšiřování zpravodajských dovedností příslušníky VZ zařazenými ve výkonu zpravodajské činnosti

c) zabezpečení zpravodajské činnosti – soustřeďuje veškeré činnosti nezbytné pro zabezpečení chodu VZ jako organizace, avšak které nemají bezprostřední vliv na zabezpečování zpravodajských informací touto zpravodajskou službou (logistické, finanční, personální, zdravotnické a jiné zabezpečení, oblast komunikačních a informačních systémů apod.)

d) odbor ochrany utajovaných informací – plní veškeré úkoly vyplývající ze zákona č. 412/2005 Sb., o ochraně utajovaných informací a o bezpečnostní způsobilosti, v podmínkách VZ; v jeho čele stojí bezpečnostní ředitel VZ

e) oddělení kontroly a vnitřní bezpečnostní (inspekce) – plní úkoly ve smyslu zákonů č. 153/1994 Sb., o zpravodajských službách České republiky, a č. 289/2005 Sb., o Vojenském zpravodajství, v podmínkách VZ, a dále úkoly vyplývající z interních normativních aktů rezortu obrany upravujících kontrolní činnost; oddělení nemá postavení policejního orgánu a neprovádí úkony trestního řízení (zde je příslušná Vojenská policie a Policie ČR)

f) organizační oddělení (osobní štáb) – realizuje komplexní zabezpečení akcí vztahujících se a vyplývajících z postavení ředitele VZ, a současně koordinuje činnost dalších organizačních celků VZ, které se svou činností na těchto akcích podílejí

g) řízení speciálních sil – je nástrojem ředitele VZ primárně určeným k řízení činnosti speciálních sil Armády ČR, současně organizujícího a koordinujícího činnost VZ v zahraničních vojenských operacích

h) přímo podřízené útvary a zařízení – 601. skupina speciálních sil a útvar signálového zpravodajství.

3.4 Bezpečnostní informační služba

Poslání, zásady a krédo⁹

Posláním a cílem práce BIS je předvídat, otupovat a eliminovat nejzávažnější anticivilizační rizika ohrožující stát a v důsledku každého jeho občana. Pokud musí Služba narušit lidská práva a svobody, činí tak vždy podle zákonem daných pravidel. Např. pro každý odposlech je nezbytný souhlas předsedy senátu Vrchního soudu. Služba nemá represivní pravomoc, nemůže zadržet, zatýkat ani vyslýchat. Krédem Služby je věrnost demokratickým hodnotám, ústavě a zákonu. Za mimořádně důležitou považuje komunikaci s veřejností. Při naplňování svého poslání se bez podpory veřejnosti neobejde a je vděčna každému, kdo jí při ochraně naší bezpečnosti, demokracie a svobody pomáhá.

3.4.1 Historie vzniku

Po rozpuštění Státní bezpečnosti dne 15. 2. 1990 stála rodící se demokracie před nesnadným úkolem. Obecně známý fakt, že každá tajná služba je citlivým barometrem politického režimu, vedl k rozhodnutí začít nové tajné služby stavět na zelené louce a nikoliv je pouze demokratizovat kosmetickými úpravami. Šlo o to, aby byly oddány principům demokracie a právního státu, aby plně respektovaly lidská práva a svobody. Bezpečnostní informační služba vznikla dne 30. 7. 1994. Cesta k BIS vedla přes tyto organizace:

- 1) Úřad pro ochranu ústavy a demokracie Federálního ministerstva vnitra (ÚOÚD: 16.2. 1990 - 19. 12. 1990)
- 2) Federální informační služba FMV (FIS FMV: 20. 12. 1990 - 30. 6. 1991)
- 3) Federální bezpečnostní informační služba (FBIS: 1. 7. 1991 - 31. 12. 1992)
- 4) Bezpečnostní informační služba České republiky (BIS ČR: 1. 1. 1993 - 29. 7. 1994)

Česká zpravodajská služba vznikla k 1.1.1993 zákonem České národní rady č. 527/1992 Sb., o Bezpečnostní informační službě České republiky (dále jen „BIS ČR“) ve znění zákona č. 316/1993 Sb. Zákonná úprava o BIS ČR však neodpovídala požadavkům na zpravodajskou službu nového českého státu. Zákon č. 527/1992 Sb. byl proto nahrazen zákonem ze dne 7.8.1994 č. 154/1994 Sb., o Bezpečnostní informační službě ve znění zákonů č. 160/1995 Sb., č. 155/2000 Sb., č. 309/2002 Sb., č. 362/2003 Sb. a č.53/2004 Sb., z.č. 436/2004 Sb., z.č. 499/2004 Sb., z.č.290/2005 Sb., z.č. 21/2006 sb. a z.č. 267/2006 Sb.

Zákon č. 154/1994 Sb., definuje v § 1 odst. a) Bezpečnostní informační službu jako „ozbrojenou zpravodajskou službu České republiky“.

Bezpečnostní informační služba (dále jen „BIS“) nespadá pod žádné ministerstvo, její příjmy a výdaje tvoří samostatnou kapitolu státního rozpočtu. V jejím čele stojí ředitel jmenovaný vládou, po projednání v branně-bezpečnostním výboru Poslanecké sněmovny. Ředitel BIS je z výkonu své funkce odpovědný vládě a ta ho také odvolává. Zajímavostí je, že ředitelé BIS nebyli ve služebním poměru, tak jako

⁹ Prezentace BIS na www.BIS.cz

ostatní příslušníci BIS, ale byli v zaměstnaneckém poměru k úřadu vlády ČR, až současný ředitel je příslušníkem BIS¹⁰.

Působnost BIS je vymezena v § 5 zákona č. 153/154 Sb., o zpravodajských službách České republiky, v platném znění, a podle něj BIS zajišťuje informace o :

- a) záměrech a činnostech namířených proti demokratickým základům, svrchovanosti a územní celistvosti České republiky
- b) zpravodajských službách cizí moci
- c) činnostech ohrožující státní a služební tajemství
- d) činnostech, jejichž důsledky mohou ohrozit bezpečnost a významné ekonomické zájmy České republiky
- e) organizovaném zločinu a terorismu

Vzhledem ke specifické působnosti BIS jako zpravodajské služby je vhodné jednotlivé oblasti působnosti blíže specifikovat. Níže uvedená specifikace platí obdobně i pro ostatní zpravodajské služby v rozsahu jejich stanovené působnosti (např. u VZ to bude vojenská oblast, u ÚZSI to budou informace mající původ v zahraničí).

Pokud má BIS shromažďovat informace o záměrech a činnostech namířených proti demokratickým základům, svrchovanosti a územní celistvosti České republiky, je patrné, že se bude jednat zejména o ochranu práv zaručených Ústavou a Listinou základních práv a svobod. Do této oblasti zájmu budou zřejmě patřit hnutí potlačující lidská práva, jako jsou například extrémně levicová i pravicová hnutí a obdobné extrémistické skupiny s ideologií neslučující se s demokratickými principy společnosti.

Zajišťování informací o zpravodajských službách cizí moci je klasická činnost kontrarozvědných služeb ve snaze odhalit cizí příslušníky zahraničních zpravodajských služeb působících na vlastním území státu. Obdobná činnost je označena v Trestním zákonu jako vyzvědačství (§ 105 Trestního zákona).

Soustředováním poznatků o činnostech ohrožující státní a služební tajemství se bude BIS zabývat v případě úniků utajovaných informací, které jsou charakterizovány zákonem č. 412/2005 Sb., o ochraně utajovaných informací a bezpečnostní způsobilosti.

Ohrožení utajovaných informací je rovněž chráněno ustanovením Trestního zákona, a to jak ve formě úmyslného trestného činu (§ 106 Trestního zákona), tak i nedbalostního trestného činu (§ 107 Trestního zákona).

Informace získávané BIS o činnostech, jejichž důsledky mohou ohrozit bezpečnost České republiky se týkají poměrně široké oblasti působnosti významné pro stát. Při vymezení pojmu „*bezpečnost*“ je nutno vycházet z pojmu „*nebezpečí*“, jímž se chápe takový stav, který objektivně obsahuje možnost vzniku škody z důvodů vnějších nebo vnitřních¹¹. Určit přesné znaky existence nebezpečí je velice obtížné, zde je BIS zřejmě závislá na upřesnění úkolů stanovených v této oblasti vládou ČR. Nebezpečím je označen stav, který není v předmětné situaci normální a hrozí významnější zásah vůči chráněnému objektu nebo zájmu. Zákon o BIS musí tedy pojem bezpečnosti vnímat

¹⁰ BIS ČR: Stanislav Devátý (leden 1993 - červen 1994) pověřený řízením, BIS: Stanislav Devátý (červenec 1994 – 16.únor 1997) pověřený řízením a ředitelé: Ing. Karel Vulterin, CSc. (1. březen 1997 - leden 1999), PhDr. Jiří Růžek (červenec 1999 – 21.5.2003), plk. Bc. Jiří Lang (od 24.6.2003 - dosud)

¹¹ MATES, P., ČECHMÁNEK, B., HROMÁDKA, M., KRAMÁŘ K., RAJMAN, J. *Policejní právo*, 1. vydání. Praha: LINDE, 2002. Str.13

obdobně jako patřičné ustanovení zákona o Policii ČR¹² s ohledem na význam této instituce a její postavení v systému státních orgánů.

Informace o činnostech, jejichž důsledky mohou ohrozit významné ekonomické zájmy České republiky, lze spatřovat v obdobném zájmu chráněném Trestním zákonem zejména v II. hlavě – trestné činy hospodářské. Dále se může jednat o informace týkající se hospodaření se státním majetkem s významem pro činnost vlády ČR.

Soustředování informací týkající se organizovaného zločinu vychází zejména z legální definice pojmu „zločinné spolčení“ podle Trestního zákona. V oblasti trestního práva je organizovaný zločin chápán jako vyšší forma trestné činnosti a je zpravidla charakterizován vysokou odborností pachatelů, založenou na hierarchickém uspořádání funkcí ve zločinném spolčení, s tím související dělbou práce, organizací a koncepčností, vysokou úrovní technického vybavení a propojením v mezinárodním měřítku. Celá činnost organizovaného zločinu - zločinného spolčení je zaměřena na dosažení vysokého finančního zisku, který je vedle financování další trestné činnosti používán i k jinak legálnímu podnikání. Na rozdíl od organizované skupiny má zločinné spolčení povahu podniku s dlouhodobou strategií a tomu odpovídajícími obchodními a jinými vztahy. Nebezpečnost trestné činnosti páchané členy zločinného spolčení nebo v jeho prospěch je daná její závažností a soustavností, a ve spojení se zpravidla velmi dokonalým zajištěním proti vyrazení vyžaduje použití zvláštních prostředků při odhalování postupů při získávání operativních nebo zpravodajských informací. Trestní zákon definuje zločinné spolčení jako společenství více osob s vnitřní organizační strukturou, s rozdělením funkcí a dělbou činností, které je zaměřeno na soustavné páchaní úmyslné trestné činnosti¹³.

Informace týkající se terorismu jsou v současné době velmi aktuální a významné pro bezpečnost České republiky. Terorismem lze rozumět cílevědomé použití organizovaného násilí zejména proti civilním osobám, na jejichž bezpečnost není brán zřetel, za účelem dosažení politických, ideologických, náboženských či jiných cílů. Výrazným znakem terorismu je organizovanost činnosti pachatelů a příprava k tomuto nebezpečnému jednání, které může spočívat v zajišťování prostředků pro uskutečnění teroristické akce. Terorismem jsou v podstatě metody užívané při teroru¹⁴.

Postavení příslušníků, specifické prostředky k získávání informací, evidence vedené BIS a náhrady škody jsou zakotveny v zákoně o BIS.

BIS plní jí uložené úkoly (vládou, prezidentem a zákonem) prostřednictvím svých příslušníků, kteří podléhají ustanovení trestního zákona o vojenských trestných činech. Příslušníci jsou vůči BIS ve služebním poměru. BIS nemá žádné výkonné pravomoci ve smyslu oprávnění policisty podle zákona o Policii ČR. BIS tedy nemá například oprávnění požadovat potřebné vysvětlení od osoby, požadovat prokázání totožnosti, zajistit osobu a další.

V souladu s § 5 odst. 4 zákona č. 153/1994 Sb. BIS plní další úkoly, pokud tak stanoví zvláštní zákon nebo mezinárodní smlouva, již je Česká republika vázána. Ukládání úkolů BIS upravuje § 8 zákona č. 153/1994 Sb. BIS je oprávněna úkolovat vláda a prezident republiky v mezích její zákonné působnosti. Prezident republiky

¹² § 2 odst. 1 písm. a) zákona č. 283/1991 Sb., o Policii ČR, v platném znění

¹³ § 89 odst. 17) zákona č. 140/1961 Sb., Trestní zákon, v platném znění

¹⁴ Terorem se označuje hrubé násilí fyzické i psychické, uplatňované zpravidla proti politickým, ideovým, náboženským a jiným odpůrcům za účelem prosazení vlastních názorů nebo ideologií.

ukládá BIS úkoly s vědomím vlády. Zákonná úprava nestanoví formu ukládání úkolů pro BIS (respektive pro všechny zpravodajské služby ČR). Vláda bude úkoly ukládat formou usnesení na základě čl. 76 Ústavy. Nejasná je forma ukládání úkolu ze strany prezidenta ČR. Zřejmě se bude jednat o volně formulovaný dopis nebo spis, kterým ukládá BIS úkol a zároveň s ním seznámí vládu. Vzhledem ke skutečnosti, že ukládání úkolů pro zpravodajské služby je poměrně zásadní věc, bylo by vhodné, aby tento postup byl stanoven jednoznačněji, a to zejména v případě zadávání úkolů prezidentem.

K plnění svých úkolů je BIS oprávněna spolupracovat s ostatními zpravodajskými službami ČR. Zákon tuto spolupráci podle § 9 zákona č. 153/1994 Sb. podmiňuje dohodami uzavíranými mezi zpravodajskými službami se souhlasem vlády. Spolupráci se zpravodajskými službami cizí moci může BIS uskutečňovat pouze se souhlasem vlády. Spolupráce přispívá k plnění úkolů BIS a probíhá na základě usnesení vlády se zpravodajskými službami cizí moci.

4. Historický vývoj zpravodajských služeb v ČR

V období existence Československa (1918 až 1992) prošly zpravodajské služby složitým vývojem, a to od služeb pracujících na demokratickém principu až po totalitní, fungující spíše na systému politické nebo tajné policie. Na radikální změny v chápání významu zpravodajských služeb došlo až po změnách v roce 1990 a následně i při vzniku České republiky v roce 1993.

4.1. Období 1918-1945

Zpravodajská služba Československa vznikla bezprostředně po konsolidaci nového státního aparátu. Zpravodajská služba mezi dvěma světovými válkami však nebyla soustředěna v jedné centrále, ale působila roztržštěně v několika resortech. Každé ministerstvo, které mělo nějaký zpravodajský zájem, mělo vlastní zpravodajskou organizaci.

Na ministerstvu národní obrany, vnitra, zahraničních věcí, financí a zemědělství ležela zodpovědnost za to, aby byla vláda včas informována. Ministerstvo národní obrany zabezpečovalo vojenský sektor bezpečnosti státu, a to po stránce ofenzivní i defenzivní. Ministerstvo vnitra mělo zodpovědnost za sektor vnitřní bezpečnosti státu a Ministerstvo zahraničních věcí mělo zájem na předvídání vývoje mezinárodní politiky ve vztahu k bezpečnosti státu. Ministerstvo zahraničních věcí mělo vytvořenou zpravodajskou skupinu, která analyzovala informace přicházející ze zastupitelských úřadů, které získávala od diplomatů a pracovníků zastupitelských úřadů (neměla agenty). Ministerstvo financí, jemuž podléhala pohraniční finanční stráž, a ministerstvo zemědělství, které kontrolovalo pohraniční státní lesy, plnilo ve zpravodajství spíše pomocné úkoly pro ostatní zpravodajské organizace. Obrannou zpravodajskou službu prováděla dokonce jedna ze složek Kanceláře prezidenta republiky, a to konkrétně propagační odbor, který byl sice legalizovaný u ministerstva vnitra, ale pracoval pro Kancelář.

Pro soulad jednotlivých služeb existovaly předpisy o vzájemné spolupráci jednotlivých ministerstev, ale jejich konkrétní využitelnost byla sporadická. V roce

1929 se konala první porada zástupců zainteresovaných resortů, které měly nějakou zpravodajskou službu, s cílem výměny a navázání užšího kontaktu mezi zpravodajskými složkami.

Postupně byl vyvíjen ze strany státu tlak na zpravodajské složky ministerstva vnitra, ministerstva národní obrany a ministerstva zahraničních věcí, aby jejich činnost byla rozšířena z čisté kontrarozvědky na sledování všech protistátních činů. Ministerstvo vnitra zavedlo opatření v tomto smyslu v roce 1932 (viz níže).

4.1.1. Ministerstvo vnitra

V období tzv. První republiky (i pozdějšího tzv. protektorátu) fungovaly na našem území dvě ozbrojené složky, které podléhaly ministerstvu vnitra a které byly v podstatě převzaty z rakousko-uherského systému. Bylo to četnictvo a policie. Tyto ozbrojené složky kromě svých povinností v rámci zabezpečení veřejného pořádku zabezpečovaly na různé úrovni zpravodajské informace a za tímto účelem si vybudovaly svoje speciální útvary. Z tohoto důvodu je nutné alespoň orientačně se seznámit s působením četnictva a policie v Československu.

Obecně by se dalo říci, že četnictvo vykonávalo službu na venkově a policie ve větších městech. Je to ovšem pohled velmi zjednodušující a zejména v období 1936 - 1939 se například organizace policie rozšiřovala i na venkov a také policie zestátnovala tzv. komunální policii (dnešní institut obecních strážníků), zejména v pohraničí, kvůli nespolehlivému německému obyvatelstvu.

4.1.1.1 Četnictvo

Historické prameny četnictva spadají do Francie a to již do období 13. a 14. století. V tomto období existoval zeměpanský jízdní sbor policejní, který se nazýval maréchaussée, jehož velitelé (prévot des maréchaux) požívali i jisté jurisdikce nad rušiteli vojenského řádu. Maréchaussée bylo v době Velké francouzské revoluce zrušeno a částečně na ně navázal nový útvar – gensd'armie (četnictvo). Napoleon dokončil organizaci četnictva, které se dále rozšířilo do Itálie a přes státy Rýnského spolku v roce 1812 do Pruska¹⁵.

Rakousku připadla v roce 1815 Lombardie, kde působilo četnictvo zavedené Napoleonem, který ji dříve ovládal. Dnem 8. června 1849 vzniklo četnictvo v celém Rakousku jako vojensky organizovaný strážní sbor na základě císařsko-královského výnosu č.8 podepsané císařem Františkem Josefem I. Četnictvo bylo určeno k udržení veřejného pořádku a bezpečnosti, bylo součástí c. k. armády a podléhalo ministerstvu války¹⁶. Organizačně se četnictvo členilo na pluky (celkem 16), jeden působil v Čechách a na Moravu a Slezsko připadal další. V každé zemi bylo zřízeno zemské četnické velitelství, v okresech okresní četnické velitelství a v rámci okresů četnické stanice.

¹⁵ MARŠAN, Robert. *Dějiny policejní organizace rakouské*. Praha: Sborník věd právních a státních, Bursík & Kohout, 1904. Str.12

¹⁶ MACEK, P., UHLÍŘ, L. *Dějiny policie a četnictva I* 1. vydání. Praha: THEMIS, 1997. Str. 64

V záležitostech bezpečnostní služby podléhalo četnictvo politickým úřadům – ministerstvu vnitra, v záležitostech personálních – ministerstvu války¹⁷.

V roce 1895 proběhla poslední rakouská reforma četnictva - zákon č. I/1 z 1895. Bylo stanoveno, že po stránce výcviku podléhají četníci ministerstvu zeměbrany.

Československo po svém vzniku přijalo i organizaci četnictva jako vnitřní represivní orgán vedle policejních úřadů. Četnictvo plnilo v období tzv. „První republiky“ klíčovou roli v oblasti vnitřní bezpečnosti státu a veřejného pořádku. Dále bylo využíváno českými zpravodajskými službami, jako například Vojenskou zpravodajskou službou a Zpravodajskou ústřednou, pro zadržování cizích špiónů působících na území ČR. Četnictvo rovněž samo odhalovalo různou protistátní činnost, kterou poté hlásilo zpravodajským službám a podílelo se na dalších opatřeních, a to zejména s přibývajícím politickým tlakem sousedního Německa a přílivu německých agentů do Československa.

Četnictvo bylo podle platných předpisů výkonným orgánem politické státní správy podřízeno ve všech věcech ministerstvu vnitra a zároveň jako strážní sbor organizováno vojensky.

Podle poslední správní reformy¹⁸ v roce 1927 byla zřízena Zemská četnická velitelství číslo 1 v Praze (pro Čechy), číslo 2 v Brně (pro Moravu a Slezsko), číslo 3 v Bratislavě (pro Slovensko) a číslo 4 v Užgorodě (pro Podkarpatskou Rus).

4.1.1.2 Státní policie

Termín policie je odvoze z řeckého slova πολιτεία, latinisováno politia. Původní význam slova πολιτεία byl různý, ale v podstatě znamenal občanství nebo obecní správu. Už v roce 1399 převzala význam slova *policie* Francie pro činnost správní na území měst. V polovině 16. století se v zemích rakouských objevují první policejní řády, například Policejní řád říšský z roku 1530 a policejní řád Maxmiliána II. z roku 1568. Tyto řády obsahují výměry trestů za různé přestupky, a to zejména ve vztahu k řemeslům. Ve změněném významu se slovo *policie* objevuje za vlády Leopolda I. v policejním řádu z roku 1659. Tento řád obsahuje ustanovení národohospodářská (např. řád oděvní) a nemá vazbu na případné trestání občanů. Význam slova *policie* ve smyslu správy věcí veřejných se navrácí v období vlády Marie Terezie (1742)¹⁹. V roce 1776 proběhla policejní reforma (tzv. tereziánská pol. reforma), která vytvořila Vídeňskou metropolitní policii. Další významná reforma policie spadá do období vlády Josefa II. a jejím vypracováním byl v roce 1782 pověřen hrabě Perggen²⁰. Roku 1783 byl zřízen vrchní policejní ředitel se sídlem ve Vídni, který řídil tajnou a uniformovanou policii. Dále byla zřízena podřízená policejní ředitelství v Praze, Brně, Opavě,

¹⁷ MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: LINDE, 1997. Str. 225

¹⁸ MACHUTOVÁ, M. *ČETNÍCI*. Hlásí se policie: měsíčník pro otázky policie, listopad 2000

¹⁹ MARŠAN, Robert. *Dějiny policejní organizace rakouské*. Praha: Sborník věd právních a státních, Bursík & Kohout, 1904. Str. 21

²⁰ Hrabě Perggen byl dolnorakouský místodržitel, který dříve působil v diplomacii a v období 1766 - 1772 řídil „diplomatickou policii“, což byla v podstatě tajná policie. V čele policie byl až do roku 1804

Budapešti, Bratislavě, Sibini, Lvově a Miláně, která byla řízena z Vídně pomocí instrukcí. V období vlády Leopolda II. (1791) došlo k oslabení postavení policejních úřadů a až jeho syn a nástupce František II. opět požádal Pergena o oživení tajné policie²¹. Pergen se stal tzv. státním a policejním ministrem, který řídil nejvyšší policejní úřad, který byl označován jako c. k. ministerský policejní dvorní úřad. Pergen rozšířil působnost tajné policie i za hranice Rakouska a nechal sledovat cizince a diplomaty. Podle dnešních měřítek se tedy již Pergenova rakouská tajná policie skládala z kontrarozvědky a rozvědky.

V období 1817 - 1848 byl dalším policejním ředitelem (po Pergenově odchodu již neměl titul ministr) Metternichův odchovanec hrabě J. Sedlnický. Za jeho vedení policie byl jejím hlavním úkolem boj proti revoluci, sledování pohybu obyvatel, kontrola tisku, listovních zásilek apod.

V roce 1848 byla policie začleněna pod ministerstvo vnitra. V roce 1852 byl obnoven Nejvyšší policejní úřad (v období tzv. Bachovo absolutismu), který byl v roce 1859 přejmenován na policejní ministerstvo. Po pádu Alexandra Bacha ministerstvo v roce 1865 zaniklo a policejní záležitosti provizorně spravovalo státní ministerstvo. Od roku 1868 podléhala policie ministerstvu pro zemskou obranu a veřejnou bezpečnost (sem patřilo i četnictvo) a konečně od roku 1870 ministerstvu vnitra až do roku 1918.

Na přelomu 19. a 20. století bylo ve Vídni policejní ředitelství pod vedením policejního prezidenta. Uniformovaná policie měla 3300 příslušníků podřízených ústřednímu inspektoru. Neuniformovaná (tajná) policie, jejíž členové byli označováni jako policejní agenti, měla 600 příslušníků a v jejich čele byl vrchní komisař²². V Praze (c. k. policejní ředitelství) bylo 1500 uniformovaných a 150 neuniformovaných strážníků a bylo rozděleno na 13 komisařství. V Brně bylo zřízeno asi 30 tajných policistů, uniformovaná policie zde nebyla ustanovena, její funkci plnila městská policie.

Policejní činnost rakouské státní policie spočívala podle policejního řádu č.142/1850 z.z. v ochraně státu (tj. státní jednoty a státního pořádku, proti zřejmým i utajovaným násilným pokusům o svržení stávajícího společenského řádu) a ochrana jednotlivce, jeho osoby a majetku²³. Oblastí ochrany státu se zabývala pouze tajná policie.

Další základní právní normou pro policejní činnost bylo „*císařské nařízení ze dne 20.4.1854 č. 96 ř. z. pro všechny země koruny vyjímaje království Lombardsko Benátské a hranici vojenskou, jímž se vydává předpis, jak mají zeměpanští úřadové političtí a policejní vykonávat nařízení a nálezy od nich vydané*“. Patent umožňoval tělesné tresty a proto byl označován jako „výpraskový patent“. Tímto patentem byla v podstatě politickým a policejním orgánům rámcově vymezena trestněprávní pravomoc a dány hlavní směrnice pro její provádění. Oprávnění policejních orgánů bylo

²¹ MACEK, Pavel, UHLÍŘ, Lubomír. *Dějiny policie a četnictva I.*, 1. vydání Praha: Vydavatelství Police History, 1997. Str. 50

²² MACEK, Pavel, UHLÍŘ, Lubomír. Str. 58

²³ MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: LINDE, 1997. Str. 224

možno charakterizovat jako vydávání policejních příkazů, vynucování jejich dodržování a trestání jejich přestoupení. Výpraskový patent dále umožňoval stíhat veřejně pohoršlivá a demonstrativní vystoupení na veřejnosti zejména proti vládě. Tělesné tresty byly zrušeny zákonem č. 131/1867 ř.z., ale sám patent jako základ policejně – trestní pravomoci orgánů policejních a správních platil ještě v Československu do roku 1927²⁴.

Nový samostatný československý stát recipoval při svém vzniku i řídkou soustavu státních policejních úřadů, které působily v Rakousku-Uhersku. Šlo o dvě policejní ředitelství - v Praze a v Brně a dvě policejní komisařství - v Plzni a v Moravské Ostravě. Ke zřizování dalších byla oprávněna vláda zákonem č. 165/1920 Sb. z. a n., jímž se vláda zmocňuje zřizovati státní policejní úřady.

Státní policie byla druhým bezpečnostním orgánem převzatým z dob Rakousko-Uherska. V době převzetí v roce 1918 byly státní policejní úřady dislokovány pouze do Prahy, Brna, Plzně a Moravské Ostravy. Jen pražská policie byla v počátcích naší republiky jediná s tzv. uniformovanou stráží. V ostatních případech to byla pouze policie neuniformovaná a bezpečnostní službu samotnou vykonávala policie komunální (obecní), která byla postupně redukována zestátněním, právě období let 1936 - 38, z důvodů vylučování nespolehlivého německého obyvatelstva z řad těchto bezpečnostních sborů²⁵.

Právním podkladem zřizování státních policejních úřadů byl zákon č.165/1920 Sb.z. a n. a zákon č. 306/1924 Sb.z.a n. kterým se prodlužuje platnost zákona ze dne 16. března 1920, č. 165 Sb. z. a n. a pozdějším zákonem č.208/1931Sb.z.a n., o zřizování státních policejních úřadů, který umožňoval zříditi policii tam, kde s tím místní zastupitelstvo souhlasilo. Významnou změnu přineslo vládní nařízení č. 51/1936 Sb.z.a n., o organizaci policejní správy a služby a o některých jiných opatřeních v oboru vnitřní správy - vycházející ze zákonů č.109/1934 a č. 131/1935 Sb.z.a n. Toto vládní nařízení umožňovalo vládě zřizovat či rušit nebo měnit obvody policejních úřadů bez souhlasu obce tam, kde to uznala za potřebné.

Státní policie měla dvě složky, a to uniformovanou (uniformovaná stráž bezpečnosti) a neuniformovanou (neuniformovaná stráž bezpečnosti), které tvořily „sbor stráže bezpečnosti“. Sbor neuniformované stráže bezpečnosti vykonával prostřednictvím gážistů mimo hodnostní třídy „službu zpravodajskou“, vyšetřovací a pátrací. Úředníkům tohoto sboru pak příslušel dozor, kontrolní činnost a vedení služby, stejně tak péče o odbornou zdatnost. Při plnění úkolů a výkonu služby se prokazovali služební legitimací či služebním odznakem.

Vládním nařízením č. 51/1936 Sb.z.a n., o organizaci policejní správy a služby a o některých jiných opatřeních v oboru vnitřní správy, se zlikvidovala nejednotnost a roztržičnost a zřizoval se jednotný uniformovaný policejní strážní sbor a jednotný neuniformovaný policejní strážní sbor. Rozdíl mezi těmito sbory spočíval v jejich úkolech. Uniformovaná část byla výkonným orgánem Státního policejního úřadu a vykonávala službu pořádkovou, pomocnou a vše dle stanovených předpisů.

²⁴ MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: LINDE, 1997. Str. 226

²⁵ MACHUTOVÁ, M. *Prvorepubliková policie*. Hlásí se policie: měsíčník pro otázky policie, listopad 2000

Neuniformovaná část měla na starosti službu zpravodajskou, pátrací, daktyloskopickou apod.

Nejstabilizovanějším policejním sborem bylo Policejní ředitelství v Praze, které bylo největší a nejpropracovanější. Mělo například i svoji dopravní stráž, kde se již ve dvacátých letech řešil problém stále vzrůstající městské motorizace a zavedení prvních semaforů. V roce 1919 vzniklo z iniciativy A. Švehly (ministra vnitra) zpravodajské oddělení, jenž vedlo státně-politickou agendu a evidenci cizinců. K prezidiu patřila i zpravodajská ústředna zřízená 1.11.1923 (viz níže) pro státně-bezpečnostní záležitosti s celostátní působností a její pobočka pro Čechy. Hospodářskou, finanční agendu a správu budov policejního ředitelství měl na starosti hospodářský úřad.

Státní policie tedy v letech 1936 – 1938 prožívala období svého rozmachu, ale i přesto nedosáhla počtem a velikostí četnictva. Policie měla výhodu ve znalosti pohybu ve větších městech a ve své neuniformované části, kterou četnictvo nemělo, a která dala základ kriminální službě, jakou známe z dnešního pohledu.

4.1.1.3 Obranná zpravodajská služba

Obranná zpravodajská služba působila v rámci ministerstva vnitra, ministerstva zahraničí, ministerstva národní obrany, ministerstva spravedlnosti a Kanceláře prezidenta republiky. S vytvořením československého ministerstva vnitra bylo založeno oddělení obranné zpravodajské služby (oddělení „N“ v rámci 5. oddělení II. odboru), které mělo ve své činnosti sledování bezpečnosti státu. V zájmu této služby byla politická uskupení, která byla považována za extrémní, ale i různá nacionalistická hnutí se separatistickými snahami. Zpravodajské oddělení vydávalo závazné pokyny a směrnice, soustřeďovalo poznatky a koordinovalo činnost. Výsledné informace podávalo prezidiu MV, předsednictvu ministerské rady, prezidentu republiky a podle zaměření i jednotlivým ministerstvům.

Speciální zpravodajský aparát byl vybudován v prezidiu všech zemských úřadů a policejních ředitelství ve formě zpravodajských oddělení. Prezidia zemských úřadů řídila prostřednictvím této organizace zpravodajskou práci v jednotlivých zemích. Aparát získával informace od okresních hejtmanů, policejních ředitelů a z komisařství.

Obranná zpravodajská služba a její organizace byla zrušena v roce 1923 v rámci reorganizace, kdy byla místo ní zřízena Zpravodajská ústředna.

4.1.1.4 Zpravodajská ústředna

V letech 1922 – 1923 se začíná v Československu uvažovat o vytvoření jednotné obranné zpravodajské služby. Impulsem byl domácí vývoj, který se pokoušel sjednotit zpravodajské služby, a vzorem francouzský zákon o vyzvědačství, který byl přijat francouzskou poslaneckou sněmovnou v roce 1923²⁶. Zásadní příčinou bylo však přijetí zákona o ochraně republiky č. 50/1923 Sb. ze dne 19.3.1923.

²⁶ Odvolává se na něj např. ministerstvo spravedlnosti při projednávání vytvoření obranné zpravodajské služby v přípisě č.j. 27 663/23 ze 4.6.1923 – SÚA-MS, k.572

Od roku 1923 připravovalo ministerstvo vnitra zřízení Ústředny obranné služby výzvědné spolu s ministerstvem národní obrany a ministerstvem spravedlnosti. V konečné verzi byla vytvořena Zpravodajská ústředna (dále jen „ZÚS“), která byla zřízena jako součást pražského policejního ředitelství. ZÚS byla zřízena výnosem MV č. 20577 z 4.10.1923 k 1.11.1923. Podřízena byla bezprostředně pražskému policejnímu prezidentovi a byla pověřena řízením veškeré obranné služby výzvědné v celé Československé republice, vyjma osob podléhajících vojenské pravomoci.

Pravomocí ZÚS bylo vést evidence o případech výzvědné činnosti, sledovat souvislosti mezi jednotlivými případy a oznamovat výsledek příslušným úřadům a vykonávat dozor nad výkonem obranné služby zpravodajské ve všech správních obvodech. ZÚS měla zpracovávat o své činnosti zprávy a návrhy, které postupovala ministerstvu vnitra. Měla též pravomoc požádat politické a státní policejní úřady o úřední jednání či o zákrok při provádění vlastních šetření. Ve všech případech zjištěných činů vyzvědačství podávala státnímu zastupitelství posudky.

Součástí Zpravodajské ústředny byly odbočky zpravodajské ústředny. Odbočka zpravodajské ústředny (dále jen „OZÚS“) byla při policejním ředitelství Praha pro Čechy, dále OZÚS při policejním ředitelství Brno pro Moravu, OZÚS při policejním ředitelství Opava pro Slezsko, OZÚS při policejním ředitelství Bratislava pro část slovenských žup a pro ostatní slovenské župy OZÚS při policejním ředitelství Košice a poslední OZÚS při policejním ředitelství v Užgorodě pro Podkarpatskou Rus.

Náplní Odbočky zpravodajské ústředny byla přímá podpora Zpravodajské ústředny a výcvik personálu pro obrannou zpravodajskou službu.

Při činnosti ZÚS a OZÚS bylo dbáno na součinnost s ostatními složkami státu. Zejména se zpravodajským oddělením hlavního štábu Ministerstva národní obrany, kde byly konzultovány všechny případy vyzvědačství. Dále na součinnost mezi ZÚS a justičními orgány dbalo ministerstvo spravedlnosti. Příslušné státní zastupitelství mělo povinnost vyrozumět místně příslušnou Odbočku zpravodajské ústředny o každém trestním případě a dále podávat informace o průběhu v této věci a případně i postoupit trestní spis, ke kterému poté ZÚS poskytla svůj posudek.

Zpravodajská ústředna a její odbočky začaly tedy fungovat k 1. listopadu 1923, a to na základě právního aktu ministerstva vnitra²⁷. Činnost obranné zpravodajské služby se řídila instrukcí zpravodajské ústředny Praha, vydané 18. listopadu 1923, která vycházela z výše uvedených zásad a zakotvila věcnou působnost, podřízenost a systém spolupráce.

Řízením zpravodajské ústředny a jejich odboček byli pověřeni významní policejní úředníci.

V roce 1936 byly trestní případy ve věcech špionážních soustředěny u krajských soudů²⁸ v Praze, Brně, Bratislavě a Košicích a na příslušných státních zastupitelstvích. Tímto opatřením došlo k zefektivnění činnosti v této oblasti i pro ZÚS. I přes tato

²⁷ PMV č.j. 20 877/23 ze 4.10.1923 – základní dokument pro vytvoření obranné zpravodajské služby

opatření se však nepodařilo zvýšit počet prokázaného vyzvědačství a v této době byla již výkonnější vojenská zpravodajská služba.

V roce 1937 proběhla výnosem MV č. 39321 přes./1937, reorganizace zpravodajského oddělení presidia policejního ředitelství v Praze. Zpravodajské oddělení presidia policejního ředitelství v Praze bylo tedy k 1. lednu 1938 přejmenováno na : „Presidium, oddělení pro státní bezpečnost“ se zkratkou StB.

Úkolem StB bylo pečovat o bezpečnost státu, veřejných zařízení státu, zařízeních důležitých pro obranu státu, státních činitelů domácích i zahraničních, sledování veřejného hnutí politického, sociálního, národnostního, náboženského atd., aby jím nebyly ohroženy státní a veřejné zájmy. Sledovalo tuzemský i zahraniční tisk a vede evidenci osob veřejně činných, osob z hlediska státoobčanské spolehlivosti závadných, dále organizace politické, ilegální a jinak svou činností bezpečnost státu ohrožujících²⁹.

Oddělení StB se dělilo na následující skupiny:

1. **Zpravodajská ústředna (ZÚS).** ZÚS sledovala veškerou vyzvědnou činnost na území Československa a to konkrétně v oblasti – zrada státního tajemství (§ 5 zákona na ochranu republiky), vojenská zrada (§ 6), neoznámení trestních podniků (§ 12), nedovolené ozbrojování (§ 13), napomáhání k vojenským zločinům (§ 21), nedovolené zpravodajství (§ 23), ohrožování republiky (§ 24), hospodářské vyzvědačství (zákon č. 71/1935 Sb.). ZÚS dále sledovala všechny ilegální, teroristická a jiná hnutí s protistátní činností.
2. **Odbočka zpravodajské ústředny Praha (OZÚS).** Odbočka sledovala vyzvědačskou a protistátní činnost (obdobně jako ZÚS) v místním obvodu své působnosti.
3. **Politické oddělení.** Oddělení sledovalo činnost všech politických stran, hnutí sociálního, národnostního, náboženského a všech jiných organizací a spolků s případnou protistátní činností. Oddělení zakročovalo při trestných činech zákona na ochranu republiky a to při úkladech o republiku (§ 1 až 3), při proradě (§ 4), pobuřování proti státu (§ 14), sdružování státu nepřátelské (§ 17), podněcování k trestným činům (§ 15) schvalování trestných činů (§ 16 odst. 2), dále při trestných činech zákona na ochranu státu dle §§ 171 až 180 zákona č. 131/1936 Sb., dále vyšetřovalo případy politické a státoobčanské spolehlivosti, zaopatřovalo zprávy o veřejných, důvěrných a jiných projevech a poradách, zhodnocuje veřejnou činnost důležitou pro státní bezpečnost, činnost ilegální a sleduje veřejný i ilegální tisk.

²⁸ Vládní nařízení č.140/1936 Sb., ze dne 22. května 1936 , o příslušnosti krajských soudů ve věcech vojenské zrady

²⁹ Oběžník policejního ředitelství v Praze č. 39321 přes. Z 30.12.1937 (ÚSA)

StB mělo dále výkonnou skupinu, která se skládala z neuniformované stráže, která se dělila na:

1. výkonná skupina politická
2. výkonná skupina pro ZÚS a OZÚS
3. hotelová brigáda, která byla přidělena cizineckému oddělení

Policejní zpravodajská služba působila až do března 1939 a její hlavní činnost byla zaměřena v posledních letech směrem na nacistické Německo a horthyovské Maďarsko. Počet pracovníků je odhadován asi na 500 příslušníků³⁰.

Zpravodajská ústředna byla sice zastřešena ministerstvem vnitra, ale svojí náplní práce a spoluprací s dalšími ústředními orgány tehdejšího Československa patřila spíše mezi samostatně působící instituce.

4.1.2 Ministerstvo obrany

Po vzniku Československé armády vznikla vojenská zpravodajská služba, která byla organizačně pojmenována jako 2. oddělení hlavního štábu Československé armády. Vojenská zpravodajská služba v sobě zahrnovala jak součást rozvědnou, tak i součást kontrarozvědnou.

Vojenské obranné zpravodajství bylo organizováno na všech stupních vojenských útvarů a úřadů. Byl vytvořen zpravodajský důstojník pluku, popřípadě hraničářského praporu, byl nejnižším zpravodajským orgánem, zařazeným obvykle jako 2. pobočník velitele vojenského tělesa. Vlastní obrannou zpravodajskou službu prováděla zpravodajská oddělení štábů divizí a zpravodajská oddělení zemských vojenských velitelství. Celou zpravodajskou službu pak řídilo zpravodajské oddělení hlavního štábu MNO (2.oddělení).

Ve třicátých letech proběhla reorganizace 2. oddělení, která měla za následek zkvalitnění zpravodajské práce³¹. 2. oddělení hlavního štábu byla v podstatě centrála vojenské zpravodajské služby v Praze, pod kterou spadaly čtyři zemské ústředny, které působily jako 2. oddělení štábu zemského velitelství umístěných v Praze, Brně, Bratislavě a Košicích³². Zemským ústřednám pak dále podléhaly předsunuté agenturní prostředky (PAU), které působily zejména v příhraničí. Pod zemské ústředny dále podléhaly zpravodajské orgány u velitelství sborů, divizí a pluků.

³⁰ Zikmundovský, Zdeněk. *Organizace státobezpečnostní a zpravodajské služby v ČSR v letech 1919-1938, 1945-1948*. Rukopis studie zpracované v odborné komisi MV v březnu 1990. Str.15

³¹ Vojenská zpravodajská služba řídila známého agenta A-54. Jednalo se o Paula Thümmela, pracovníka předsunuté služebny Abwehru, který v roce 1937 nabídl spolupráci 2. oddělení. A-54 zřejmě pracoval jako dvojitý agent, ale i tak předal mnoho důležitých informací (podrobný plán výstavby Luftwaffe, plán obsazení ČSR,...). Thümmel byl zastřelen v Terezíně koncem 2. světové války.

³² MORAVEC, F. *Špión jemuž nevěřili*. 3. vydání. Praha: Rozmluvy, 1990. Str. 55

Organizační schéma zpravodajské služby čs. armády v roce 1938³³:

Přednosta 2. oddělení

- pátrací skupina
 - obranná sekce
 - právní skupina (Praha, Brno, Bratislava, Košice)
 - evidenční skupina
 - pátrací skupina
 - politické strany
 - ofenzivní sekce
 - zahraniční agenturní ústředny - ZAU (Curych, Haag, Vídeň, Stockholm)
 - evidence
 - pátrání (předsunuté agenturní ústředny - PAU v Č. Budějovicích, Plzni, Lounech, Liberci, H. Králové, Znojmě, Moravské Ostravě, Šumperku, Bratislavě, Komárně, Košicích, Užgorodě)
 - studijní
 - pokladna
- studijní skupina (skládala se ze základní sekce a dále podskupin zaměřených na Německo a Maďarsko)
- pomocný úřad
- hospodářská skupina
- personální skupina
- šifrová skupina
- zahraniční skupina
- technická skupina
- odposlouchávací skupina

V době okupace Československa za 2. světové války vzniká v létě 1940 u exilové vlády v Anglii nové ministerstvo - Ministerstvo národní obrany a při něm II. odbor - zpravodajský. II. odbor se personálně opíral o skupinu vojenských zpravodajců, kteří uprchli 14.3.1939 z Československa pod vedením plk. Moravce³⁴.

Cílem vojenské zpravodajské služby, která v období 2. světové války sídlila v Londýně, byla zpočátku tvorba odboje v Československu, který se měl podílet na rychlém osvobození.

II. zpravodajský odbor existoval pouze po dobu exilové vlády ve Velké Británii a po ukončení 2. světové války zanikl.

³³ KOKOŠKA, J. a KOKOŠKA, S. *Spor o agenta A54*. 1. vydání. Praha: Naše vojsko, 1994. Str.318

³⁴ František Moravec se narodil v roce 1895, před 2. světovou válkou (od 30.9.1934) řídil pátrací skupinu 2.oddělení hl.štábu čsl. armády a 14.3.1939 unikl se skupinou důstojníků do Velké Británie, kde sloužil v odboji. Do roku 1945 řídil vojenskou zpravodajskou složku MNO čsl. exilové vlády. V poválečných letech 1945 – 1948 odsunut v armádě na podřadné místo, v roce 1948 propuštěn z armády a později emigroval do zahraničí.

4.1.3 Období okupace Československa

Po obsazení Československa nacistickým Německem působila na území Protektorátu Čechy a Morava zpravodajské služby Třetí říše. Mezi ně patřily především organizace :

- 1) **ABWEHR** - nejznámější německá vojenská rozvědná a kontrarozvědná služba. Služba byla rovněž zodpovědná za provádění vojenských diverzních akcí.
- 2) **GESTAPO** - Geheime Staatspolizei (tajná státní policie), nacistická tajná policie. Zabývala se zejména dozorem nad obyvatelstvem a likvidací politických odpůrců. V Československu působila poměrně rozsáhlá síť agentů Gestapa, kterou částečně po roce 1945 převzala Státní bezpečnost.
- 3) **Sicherheitsdienst der Reichsführer der SS** (dále jen „SD“, bezpečnostní služba říšského vůdce SS), jednalo se v podstatě o zpravodajskou službu NSDAP, v jejíž čele stál R. Heydrich. SD byla založena v roce 1931. Mezinárodním vojenským tribunálem byla spolu s Gestapem prohlášena za zločineckou organizaci.
- 4) **Reichssicherheitshauptamt** - RSHA (říšský hlavní bezpečnostní úřad), který se zabýval koordinací orgánů zpravodajských a bezpečnostních složek Německa.

4.2 Období 1945 - 1989

Zpravodajské služby po ukončení 2. světové války se začaly poměrně rychle ubírat cestou, která byla pod vlivem ideologie Komunistické strany Československa. Výsledkem bylo budování systému, který bychom spíše mohli označit za systém tajné policie či politické policie než zpravodajských služeb. Již při tvorbě tzv. Košického vládního programu bylo řečeno, že vojenská zpravodajská služba působící ve Velké Británii (II. odbor) nebude základem pro novou poválečnou službu, ale základem bude obranné zpravodajství působící při československé vojenské jednotce v Sovětském svazu. Civilní zpravodajské služby byly poměrně rychle začleněny do Sboru národní bezpečnosti, který byl pod vlivem KSČ.

V letech 1945 až 1989 byla zákonná úprava zpravodajských služeb téměř bezvýznamná a již vůbec zde nebyl náznak nezávislé kontroly v podobě dnešní parlamentní kontrolní činnosti.

4.2.1 Obranné zpravodajství

Obranné zpravodajství existovalo již před rokem 1945, a to při 1. čs. armádním sboru v SSSR, kterému velel plukovník Ludvík Svoboda.

Zásadní organizační změna obranného zpravodajství proběhla v lednu 1945 na doporučení Rudé armády. Rozkazem velitele 1. čs. armádního sboru v SSSR brigádního generála Ludvíka Svobody ze dne 7. ledna 1945 bylo obranné zpravodajství k 1. lednu

1945 vyčleněno z vojenské zpravodajské služby jako samostatný útvar³⁵. Zpravodajské oddělení bylo rozděleno na složku výzvědnou a složku obrannou. Dosavadní organizace vojenské zpravodajské služby byla soustředěna do 2. oddělení štábu sboru a centrálou bylo 2. oddělení hlavního štábu MNO v Londýně.

Organizační struktura i metody práce OBZ vycházely z předpisů platných v Rudé armádě. OBZ disponovalo jak pravomocemi zpravodajské služby, tak i pravomocemi bezpečnostních orgánů. Příslušníci bezpečnostních oddílů, které vznikaly v rámci OBZ, měli téměř neomezené pravomoci jak vůči vojenským osobám, tak i vůči civilnímu obyvatelstvu na osvobozeném území. Plni tak úkoly polního četnictva, které stejně postupně přešlo do podřízenosti OBZ. Výše uvedené pravomoci využívali až do konce roku 1945.

Po 2. světové válce v roce 1945 Československá armáda vytvořila 5. oddělení hlavního štábu - tzv. Obranné zpravodajství (dále jen „OBZ“). Úkolem obranného zpravodajství byla kontrarozvědná ochrana armády, ale ve skutečnosti v počátečních dobách sloužilo k ovlivňování personálního obsazování důstojnického sboru ve prospěch komunistické strany.

Hlavní správa Obranného zpravodajství (dále jen „HS OBZ“) vytvořila vlastní organizaci i organizaci podřízených složek OBZ, která vycházela z organizace čs. armády a zůstala až na nepodstatné změny stejná až do roku 1950. HS OBZ byla členěna na oddělení:

1. organizační a osobní,
2. operační a pátrací,
3. studijní a vyhodnocovací,
4. vyšetřovací a právní,
5. obrany průmyslu,
6. ochrany hranic.

1. května 1948 byla Hlavní správa Obranného zpravodajství přejmenována na 5. oddělení hlavního štábu MNO³⁶. V roce 1950 bylo 5. oddělení hlavního štábu Československé armády zrušeno a 15. srpna 1950 dostalo název Hlavní informační správa ministerstva národní obrany (dále jen „HIS“). HIS byla zřízena u velitelství 1. a 2. vojenského okruhu jako oddělení informační služby.

Společným rozkazem ministra národní bezpečnosti a ministra národní obrany (publikován 30. března 1951³⁷) bylo dnem 1. dubna 1951 zřízeno samostatné velitelství Vojenské zpravodajské služby (dále jen „VZS“), které bylo podřízeno ministerstvu Národní bezpečnosti. Tím byl naplněn požadavek IX. sjezdu KSČ, a to vytvořit jednu bezpečnost, která bude i v podmínkách armády plnit úkoly vyplývající z důsledného uplatňování diktatury proletariátu.

³⁵ Vojenský historický archiv Praha (dále jen VHA), SSSR IV, A/4/14, Důvěrný rozkaz č. 1, čl. 1 ze dne 7.1.1945

³⁶ VHA, MNO, Důvěrný domácí rozkaz č. 48, čl. 6 - Reorganizace hlavního štábu z 16. dubna 1948

³⁷ VHA, MNO, 1951, č. j. 004150-OMS-OS 1951

Dne 29. května 1952 bylo velitelství VZS přejmenováno na Hlavní správu vojenské kontrarozvědky (dále jen „HS VKR“). U vojenských okruhů vznikly správy VKR, u divizí a krajských vojenských správ oddělení VKR, u útvarů referáty VKR³⁸. Po zrušení Ministerstva národní bezpečnosti na podzim 1953 se HS VKR stala VI. správou ministerstva vnitra, fakticky VI. správou Státní bezpečnosti (viz Organizační struktura MV platná od 1.10.1953). V roce 1988 dochází u ministerstva vnitra ke změně organizačního řádu, podle kterého se vojenská kontrarozvědka stala III. správou SNB. Název „vojenská kontrarozvědka“ byl používán až do roku 1990.

4.2.2 Zemský odbor bezpečnosti

V roce 1945 vznikla při zemských národních výborech v Praze a Brně Komise pro vnitřní národní bezpečnost, která se měla podílet na vytvoření SNB a následně prošetřovala i případy související s okupací a kolaborací. V srpnu 1945 KSČ však projevila nesouhlas s touto komisí a nařídila ministroví vnitra, aby provedl „zlepšení činnosti“. Následně na to byla Komise pro vnitřní národní bezpečnost rozpuštěna a byl vytvořen nový orgán pod názvem zemský odbor bezpečnosti (dále jen „ZOB“), který byl zřízen při Zemských národních výborech v Praze a Brně. ZOB byly založeny na základě výnosu ministerstva vnitra z 21. srpna 1945. Zemské odbory bezpečnosti jednotlivých zemí byly řízeny centrálou s názvem Zemský odbor bezpečnosti – II, která byla v podstatě zpravodajskou službou. Od srpna 1945 do podzimu 1947 tedy existovala v Čechách a na Moravě zpravodajská služba, která se nazývala Zemský odbor bezpečnosti - II (dále jen „ZOB-II“). Zemské odbory bezpečnosti byly ustanoveny oběžníkem ZNV č.119 z 20. října 1945. ZOB-II byl řízen odborem Z, což byl VII. odbor ministerstva vnitra pro státní bezpečnost a politické zpravodajství³⁹.

Základní dělení ZOB-II bylo následující:

1. Politické zpravodajství (PZ). Náplní bylo sledování a odhalování činnosti nepřátel lidově-demokratického státního zřízení z řad bývalých konfidentů německých bezpečnostních složek, zrádců a kolaborantů působících v ilegalitě.
2. Obranné zpravodajství (OZ). Úkolem bylo odhalovat a dokumentačně podchytit zbylé sítě nacistických zpravodajských a policejních organizací a vyhledávání válečných zločinců.
3. Hospodářské zpravodajství (HZ). Určeno k ochraně zestátněného průmyslu a k boji proti sabotážím.
4. Pomocné oddělení a referáty

Ve vybraných městech byla dále budována oblastní zpravodajská oddělení (dále jen „OZO“), kterých bylo vybudováno celkem 17⁴⁰.

³⁸ AMV, Tajný rozkaz ministra národní bezpečnosti č. 66 ze dne 29. 5. 1952 a č. 83/1952

³⁹ *Revoluční a bojové tradice. II. správy SNB*. Ministerstvo vnitra. Praha 1983

⁴⁰ Oblastní zpravodajské oddělení ZOB Čechy: Praha-město, Praha venkov, Tábor, České Budějovice, Písek, Klatovy, Plzeň, Cheb, Most, Litoměřice, Česká Lípa, Liberec, Mladá Boleslav, Trutnov, Hradec Králové, Pardubice, Kutná Hora.

Členové ZOB-II byli pouze „přesvědčení“ členové KSČ a celá organizace měla jen zpravodajský charakter bez výkonných pravomocí⁴¹. Případné zatýkání a realizaci případů prováděla na jejich pokyn vyšetřovací složka Státní bezpečnosti. V roce 1946 se ZOB-II orientuje zpravodajsky na vybrané západní státy jako byla Francie, Velká Británie a USA. V této souvislosti sledovala vnitřního nepřítele a podávala informace KSČ.

Zemské odbory bezpečnosti zanikly po přijetí zákona č. 149/1947 Sb., o národní bezpečnosti z 11.7.1947, kterým byl vytvořen jednotný Sbor národní bezpečnosti. Zpravodajské úkoly ZOB byly převedeny výnosem ministra vnitra ze 17.2.1947 na úřadovny StB.

Zemský odbor bezpečnosti byl zcela v rukou KSČ a během své činnosti zcela infiltroval veřejnou správu, podniky, politické strany a organizace.

4.2.3 Ministerstvo vnitra

Československá vláda 17. dubna 1945 založila Sbor národní bezpečnosti (dále jen „SNB“), který byl součástí ministerstva vnitra. Zajímavé je, že k založení SNB nedošlo zákonnou úpravou, ale „pouze“ usnesením československé vlády⁴². SNB se dle vládního usnesení skládal z:

- uniformovaného sboru slučujícího dosavadní státní policii, četnictvo a obecní policii
- pohotovostního sboru s působností především v pohraničí
- z neuniformovaného sboru zahrnujícího i zpravodajské služby

Pro organizační vývoj jednotek Národní bezpečnosti od roku 1945 jsou charakteristické tendence k jejich sjednocení pod velení jednoho ústředního velitelství, nad kterým by získal spolehlivou kontrolu nejvyšší orgán KSČ.

Právně byl SNB konstituován výnosem ministerstva vnitra z 30. června 1945⁴³.

Krátce po květnu 1945 se v rámci ministerstva vnitra začala vytvářet nová zpravodajská organizace pod názvem odbor pro politické zpravodajství⁴⁴, čili VII. odbor MV s krycím označení - odbor Z. VII. Odbor MV vznikl na základě výnosu MV z 25.5.1945. Členové zpravodajského odboru podléhali silnému vlivu KSČ a postupně byli pro tuto službu přijímáni jen doporučení členové komunistické strany. Místa vedoucích Oblastních zpravodajských odboček byla obsazována vždy po dohodě, doporučení a prověření krajského sekretariátu strany. Oblastní zpravodajské odbočky byly vždy umístěny v sídle krajských soudů. Činnost zpravodajského odboru byla

⁴¹ Jeden z příslušníků ZOB a pozdější vrcholný představitel StB Antonín Prchal o své předúnorové činnosti uvedl ve výpovědi na generální prokuratuře v Praze dne 23. prosince 1962 toto: „Byli jsme kmenově vedeni v ústředních seznamech pracovníků Zemského národního výboru a propláceni konspiračním způsobem. Všichni jsme měli od počátku falešné průkazy a legitimaci ZOB jsme nesměli nikde ukazovat. Při přijímání nám bylo řečeno, že jsme vlastně stranickou zpravodajskou službou...“.

⁴² SNB byl zřízen zákonem až v roce 1947 (zákon č.149/1947 Sb., o Národní bezpečnosti, viz níže)

⁴³ KOUDELKA, František. *Státní bezpečnost 1954-1968 (Základní údaje)*. ÚSD AV ČR . Sešit č.13, Praha 1993

⁴⁴ V čele zpravodajského odboru stál generál Bártík, který se vrátil z londýnské emigrace

upravena „*Pokyny o prozatímní východiskové organizaci politického obranného zpravodajství*“, které byly 17. června 1945 rozeslány na jednotlivé Zemské národní výbory v Praze a Brně⁴⁵. Dle uvedených Pokynů měla u jednotlivého zemského národního výboru působit Zemská odbočka politického obranného zpravodajství, v sídle velitelství oddělení Národní bezpečnosti Obranné zpravodajství oblasti a u okresních národních výborů Obranné zpravodajství politického okresu.

Dnem 1. června 1946 vstoupila v platnost nová organizační struktura zpravodajské a státobezpečnostní služby. Jako centrální orgán zpravodajské služby byl zřízen odbor Z na ministerstvu vnitra, který se dále členil na vnitřní obranu (obrné zpravodajství politické a hospodářské), zahraniční obranu (zahraničně obranné zpravodajství politické a hospodářské, šifrování), státní bezpečnost (vyšetřování státobezpečnostních trestných činů), organizační skupinu, studijní skupinu a technickou skupinu⁴⁶.

V roce 1946 byl vydán Prozatímní organizační řád státně-bezpečnostní služby, ale již v roce 1947 se zpravodajské služby sjednocují do SNB. Zákon č. 149/1947 Sb., o Národní bezpečnosti nově upravil postavení SNB, které bylo chápáno jako výkonný orgán ministerstva vnitra a národních výborů. Na základě zákona bylo k 1.12.1947 zřízeno Hlavní velitelství SNB, Ústředna StB (jako jediná zpravodajská organizace ministerstva vnitra) a Kriminální ústředna.

4.2.3.1. Státní bezpečnost

Po roce 1945 se projevila snaha silící KSČ o vybudování jednotné zpravodajské služby, který by byla zcela pod jejím vlivem. KSČ tímto směrem prováděla cílené kroky, jejichž výsledkem byl postupný vznik státní bezpečnosti (dále jen „StB“). StB až do listopadu 1989 naplňovala programově cíle budování socialismu v Československu, a to nejen v oblasti potlačování vnitřních demokratických sil, ale i zahraničních. StB spolu s veřejnou bezpečností tvořila Sbor národní bezpečnosti, který byl v přímém řízení ministerstva vnitra. StB měla pravomoc v oblasti vyšetřování trestných činů ve státobezpečnostní oblasti, které hojně využívala na likvidaci tzv. „vnitřního nepřítele“.

Po roce 1945 nebyl vývoj StB prioritou, neboť priorita byla věnována formování ZOB II pohotovostním plukům SNB. Výnos o organizaci StB byl vydán zemskou ústřednou StB až 22.11.1945. Výstavbě StB byla věnována pozornost MV až od počátku roku 1946.

StB byla po roce 1945 budována jako výkonná (ne zpravodajská) složka na ochranu bezpečnosti československého státu. StB mohla zatýkat, vyšetřovat, provádět domovní prohlídky a podobně. Zatím byla zaměřena zejména na vyšetřování trestné činnosti z období okupace⁴⁷.

⁴⁵ *Vývoj státobezpečnostních složek ČSSR*. Archiv MV Praha, fond Zvláštního oddělení Inspekce ministra vnitra ČSSR, arch.č.03-23/3. Str. 2

⁴⁶ *Vývoj státobezpečnostních složek ČSSR*. Archiv MV Praha, fond Zvláštního oddělení Inspekce ministra vnitra ČSSR, arch.č.03-23/3. Str. 4

⁴⁷ KOUDELKA, František. *Státní bezpečnost 1954-1968 (Základní údaje)*. ÚSD AV ČR . Sešit č.13, Praha 1993

Ministerstvo vnitra vyřešilo různé diskuse o zpravodajské službě v Československu tak, že 31.12.1947 převzaly zpravodajské úkoly úřadovna StB a příslušní pracovníci zrušených zpravodajských útvarů byli začleněny pod StB nebo pod MV. Podoba jednotného SNB byla pak potvrzena novelizovaným zákonem č. 286/1948 Sb., o národní bezpečnosti ze dne 21.12.1948.

Po únorovém převzetí moci KSČ a její následné monopolizaci za vydatné pomoci právě Sboru národní bezpečnosti došlo i k reorganizaci bezpečnostních složek. K 1.12.1948 byly v rámci Ministerstva vnitra zřízeny Skupina I – Bezpečnosti a Skupina II – Vnitřní správa. Fakticky byly vyděleny z pravomoci ministra vnitra a byly řízeny zcela samostatně v rámci SKUPINY I - Bezpečnost náměstkem ministra. Ministerstvu vnitra v podstatě zůstala zbytková civilně správní agenda.

Vládním nařízením z 23.5.1950 bylo zřízeno podle sovětského vzoru Ministerstvo národní bezpečnosti (dále jen „MNB“). V podstatě byla vyčleněna SKUPINA I z resortu ministerstva vnitra a zorganizována do podoby samostatného ministerstva (Ministerstvo národní bezpečnosti). V rámci nového resortu bylo centralizováno řízení zpravodajských služeb a uniformované policie, ale i všech ostatních ozbrojených sborů na území státu (pohraniční stráž a tzv. vnitřní vojska)⁴⁸.

V rámci MNB bylo vytvořeno velitelství StB, které nahradilo bývalou Ústřednu StB, na krajské úrovni byla odpovídající krajská velitelství (podobně krajská velitelství národní bezpečnosti jako řídicí orgán veřejné bezpečnosti, která se dále dělila na okresní velitelství a jednotlivé stanice). Sektory byly nahrazeny odbory k 3.4.1951 na základě nařízení ministra národní bezpečnosti.

V r. 1952 pak byla velitelství nahrazena hlavními správami (dále jen „HS“) - HS StB, HS Veřejné bezpečnosti, HS Vojenské kontrarozvědky, která byla samostatnou součástí StB na místo reorganizovaného vojenského obranného zpravodajství. Odbory byly přejmenovány na správy (správa ochrany vládních a politických činitelů, kádrová správa aj.), jejichž označení se udrželo po celou předlistopadovou epochu. Rovněž místo krajských velitelství SNB byly v r. 1952 zřízeny krajské správy StB a krajské správy VB.

Organizace MNB v roce 1952

- Hlavní správa StB (dříve velitelství StB)
- Hlavní správa vojenské kontrarozvědky
- Správa ochrany prezidenta
- Správa ochrany ústavních činitelů
- Správa zahraničněpolitické rozvědky
- Odbor operativní evidence
- Odbor pasový a vízový
- Odbor spojovací

Reorganizací bylo k 11.9.1952 MNB zrušeno a jeho kompetence zcela přešly opět pod ministerstvo vnitra a dne 1.10.1953 vznikla organizační struktura nového MV. Byla zrušena Hlavní správa StB a místo ní bylo vytvořeno několik

⁴⁸ FROLÍK, Jan. *Nástin organizačního vývoje státobezpečnostních složek SNB v letech 1948-1989*, uveřejněno ve sborníku archivních prací, 2. ročník XLI., str. 462

samostatných správ a odborů. Jednotlivé správy byly podle nového schématu číselně kódovány:

- I. správa MV - zahraniční rozvědka. Toto číselné označení zůstalo rozvědce po celé komunistické období a byla vždy podřízena přímo ministru. Ostatní správy StB spadaly pod jednotlivé náměstky.
- II. správa MV - kontrarozvědka,
- III. správa MV - vnitřní zpravodajství,
- IV. správa MV - ekonomická kontrarozvědka,
- V. správa MV - železnice
- VI. správa MV - vojenská kontrarozvědka, která nahradila dřívější vojenské obranné zpravodajství
- VII. správa MV – sledování
- VIII. správa MV – ochrana ústavních činitelů
- IX. správa MV - správa operativní techniky, což byly známé odposlechy, kontrola korespondence atd.
- Správa vyšetřování – státobezpečnostní vyšetřování
- I. odbor MV – operativní evidence
- II. odbor MV – cenzura pošty
- III. odbor MV – pasy a víza
- IV. odbor MV – mobilizační
- V. odbor MV – ostraha stranických objektů
- III. oddělení MV - šifra

Číselná označení těchto správ se v průběhu doby měnila, ale základní rozlišení a oddělení náplně činnosti zůstávalo, s částečnou výjimkou let 1964 - 1974, více méně totožné.

V důsledku výše uvedených změn byly zřízeny k 1.1.1954 Krajské správy Ministerstva vnitra, které nahradily předchozí krajské správy StB a NB a které obě složky (státobezpečnostní a veřejnobezpečnostní) slučovaly.

V roce 1964 byla sloučením některých kontrarozvědných správ StB zřízena tzv. jednotná kontrarozvědka. Sloučením II., III. a IV. správy MV došlo k vytvoření Hlavní správy kontrarozvědky. Tento stav trval do r. 1974, kdy došlo opět k rozdělení na II. správu SNB, zabývající se bojem proti vnějšímu protivníkovi, kterou můžeme označit s jistým nadhledem za kontrarozvědku v pravém slova smyslu, X. správu SNB, se kterou se občané setkávali nejčastěji, neboť byla zřízena k potlačování vnitřní opozice (disentu) a XI. správu SNB, kterou byla ekonomická kontrarozvědka. Poslední reorganizací v r. 1988 došlo opět ke sloučení těchto tří správ do jednoho celku.

V roce 1988 vzniká jako jediná kontrarozvědka v rámci struktury StB *hlavní správa kontrarozvědky SNB*, II. správa SNB na základě rozkazu MV ČSSR č. 12 z 22.7.1988 s účinností od 1.8.1988. II. Správa SNB vznikla ze správy kontrarozvědky pro boj proti vnějšímu nepříteli (dosavadní II. správa), ze správy kontrarozvědky pro boj proti vnitřnímu nepříteli (dosavadní X. správa) a správy kontrarozvědky pro ochranu ekonomiky (dosavadní XI. správa), které byly tímž rozkazem zrušeny. V §5 zákona č. 70/1965 Sb., o Sboru národní bezpečnosti, bylo uvedeno, že SNB je tvořen Státní bezpečností a Veřejnou bezpečností, jež jsou oborově samostatnými složkami.

Zákon č. 40/1974 Sb., o Sboru národní bezpečnosti, v §9 odst. 1 uvádí, že v rámci Sboru národní bezpečnosti je vytvořena složka Státní bezpečnosti a útvary Veřejné bezpečnosti a v odst. 2 je uvedeno, že SNB se člení na útvary Státní bezpečnosti a útvary Veřejné bezpečnosti, které jsou podřízeny náčelníkům a velitelům v těchto složkách. Toto jsou v podstatě jediné zmínky o StB v uvedených zákonech. Z toho je patrné, že tehdejší zákonodárce neměl žádnou vůli upravit postavení StB na zákonném základě. Další činnost a zaměření StB byly vytvořeny v rámci směrnic MV. Například poslední organizační schéma StB vyplývalo z rozkazu ministra vnitra ČSSR č. 12/1988 ze dne 22.7.1988 o zřízení útvarů Federálního ministerstva vnitra a útvarů podřízených FMV.

Státní bezpečnost ukončila svoji činnost 15.2.1990 na základě rozkazu ministra vnitra ČSR č. 16 ze dne 31.1.1990.

Organizační schéma StB v roce 1988

I. správa SNB	hlavní správa rozvědky SNB
II. správa SNB	hlavní správa kontrarozvědky SNB 1.odbor – kontrarozvědné zaměření na USA a Latinskou Ameriku 2.odbor – kontrarozvědné zaměření na státy SRN, Rakouska 3.odbor – kontrarozvědné zaměření na státy Velké Británie, Francie, státy NATO, ochranu FMZV 4.odbor – kontrarozvědné zaměření na africké a asijské země, mezinárodní terorismus, ochranu objektů Sovětské armády 5.odbor – kontrarozvědné zaměření na předvýrobní sféru, průmysl a zemědělství, Státní banku 6.odbor – kontrarozvědné zaměření na FMZO, podniky zahraničního obchodu 7.odbor – kontrarozvědné zaměření na dopravu a spoje, palivoenergetickou základnu, jaderné elektrárny a letiště 8.odbor – kontrarozvědné zaměření na ochranu státního, hospodářského a služebního tajemství 9.odbor – kontrarozvědné zaměření na církve a náboženské organizace 10.odbor – kontrarozvědné zaměření na nepřátelská uskupení, pravicové a antisocialistické síly, letáky, Chartu 77, VONS, Helsinský mírový výbor a podobně 11.odbor – kontrarozvědné zaměření na mládež, školství, vědu a techniku 12.odbor – kontrarozvědné zaměření na ideo-diverzní centra, antisovětská centra, mírová a ekologická hnutí, stipendisty
III.správa SNB	hlavní správa SNB – vojenská kontrarozvědka
IV.správa SNB	Správa sledování
V.správa SNB	Správa ochrany stranických a ústavních činitelů SNB
VI.správa SNB	Správa zpravodajské techniky
XII.správa SNB	Správa kontrarozvědky v Bratislavě
XIII.správa SNB	Zvláštní správa (radiorozvědka, radiokontrarozvědka, šifrování)
	Správa vyšetřování StB
	Krajské správy StB
	Správa pasů a víz SNB

Současná normativní úprava ve vztahu k StB

Po roce 1989 byla snaha nové demokratické společnosti vyrovnat se s minulým totalitním režimem a instituty, které využíval. StB patřila mezi základní opory totalitního systému, a proto byla snaha zákonně omezit bývalé příslušníky této složky v rámci obsazování určených funkcí v různých organizacích, a to zejména v oblasti státní správy.

Federální shromáždění České a Slovenské Federativní Republiky se usneslo 4. října 1991 na zákoně č. 451/1991 Sb., kterým se stanoví některé další předpoklady pro výkon některých funkcí ve státních orgánech a organizacích České a Slovenské Federativní Republiky, České republiky a Slovenské republiky, v platném znění. Zákon stanovil některé další předpoklady pro výkon funkcí obsazovaných volbou, jmenováním nebo ustanovováním zejména v orgánech státní správy České a Slovenské Federativní Republiky, České republiky a Slovenské republiky, v Československé armádě, ve Federální bezpečnostní informační službě, Federálním policejním sboru, v Kanceláři prezidenta České a Slovenské Federativní Republiky, Úřadu vlády České a Slovenské Federativní Republiky, Úřadu vlády České republiky, Kanceláři Ústavního soudu České a Slovenské Federativní Republiky, v prezídiu Československé akademie věd, v Československém rozhlasu, Československé televizi, ve státních podnicích státních organizací, akciových společnostech, kde většinovým akcionářem je stát, v podnicích zahraničního obchodu, ve státní organizaci Československé státní dráhy, státních fondech, ve státních peněžních ústavech a Státní bance československé a dalších vybraných organizacích⁴⁹.

Předpokladem pro výkon uvedených funkcí kromě jiného je, že občan v období od 25. 2. 1948 do 17. 11. 1989 nebyl příslušníkem Sboru národní bezpečnosti zařazeným ve složce Státní bezpečnosti, nebyl evidován v materiálech Státní bezpečnosti jako rezident, agent, držitel propůjčeného bytu, držitel konspiračního bytu, informátor nebo ideový spolupracovník Státní bezpečnosti.

Zákon dále upravil předpoklady pro výkon funkcí v nově vzniklé československé zpravodajské službě – Federální bezpečnostní informační službě, a to ve vztahu k StB tak, že občan v období od 25. 2. 1948 do 17. 11. 1989 nebyl příslušníkem Sboru národní bezpečnosti zařazeným ve složce Státní bezpečnosti na úseku s kontrarozvědným zaměřením a nebyl zařazen na funkci náčelníka odboru a vyšší, ve složce Státní bezpečnosti.

V roce 1992 Česká národní rada rozšířila předpoklady na vybrané funkce svým zákonem č. 279/1992 Sb., o některých dalších předpokladech pro výkon některých funkcí obsazovaných ustanovením nebo jmenováním příslušníků Policie České republiky a příslušníků Vězeňské služby České republiky. Tento zákon stanovil některé další předpoklady pro výkon některých funkcí obsazovaných ustanovováním nebo

⁴⁹ § 1 zákona č. 451/1991 Sb., kterým se stanoví některé další předpoklady pro výkon některých funkcí ve státních orgánech a organizacích České a Slovenské Federativní Republiky, České republiky a Slovenské republiky v platném znění

jmenováním na ministerstvu vnitra České republiky a Policii České republiky a ve Sboru nápravné výchovy České republiky.

Některé předpoklady pro výkon funkcí uvedených v zákoně se týkají i vybraných příslušníků Státní bezpečnosti. Konkrétně je stanoveno⁵⁰, že předpokladem pro výkon některých funkcí je, že občan v období od 25. února 1948 do 17. listopadu 1989 nebyl:

- a) příslušníkem Sboru národní bezpečnosti zařazeným ve složce Státní bezpečnosti na úseku s kontrarozvědným zaměřením (II. hlavní správa kontrarozvědky SNB),
- b) příslušníkem Sboru národní bezpečnosti zařazeným ve funkci náčelníka oddělení a vyšší ve Státní bezpečnosti (platí pro všechny náčelníky oddělení v celé StB),
- c) evidovaný v materiálech Státní bezpečnosti jako rezident, agent, držitel propůjčeného bytu, držitel konspiračního bytu, informátor nebo ideový spolupracovník Státní bezpečnosti (jedná se tedy o některý druh spolupracovníků StB).

V roce 1996 byla přijata zákonná úprava, která umožňovala zveřejnit určité spisové materiály vzniklé činností Státní bezpečnosti. Jednalo se o zákon č. 140/1996 Sb., o zpřístupnění svazků vzniklých činnostmi bývalé Státní bezpečnosti, který ukládal ministerstvu vnitra povinnost na žádost fyzické osoby, která je státním občanem České republiky nebo kdykoliv v době od 25. února 1948 do 15. února 1990 byla československým státním občanem nebo státním občanem České socialistické republiky anebo Slovenské socialistické republiky, sdělit, zda je o ní v informačním systému svazků vzniklých činnostmi bývalé Státní bezpečnosti veden osobní svazek anebo svazek s osobními údaji, zda je tento svazek zachován a případně zpřístupnit kopii zachovaného svazku způsobem stanoveným tímto zákonem.

Zákon č. 140/1996 Sb. byl novelizován v roce 2002 (zákon č. 107/2002 Sb., kterým se mění zákon č. 140/1996 Sb., o zpřístupnění svazků vzniklých činnostmi bývalé Státní bezpečnosti a některé další zákony) a cílem novely bylo co nejširší odhalení praxe komunistického režimu při potlačování politických práv a svobod vykonávané prostřednictvím tajných represivních složek totalitního státu (zejména StB). Na základě této novely jsou zpřístupněny a zveřejněny zachované nebo rekonstruované dokumenty vzniklé činnostmi bezpečnostních složek v období od 25. února 1948 do 15. února 1990, evidované v dobových spisových nebo archivních pomůckách (registrech) těchto složek nebo jim nadřízených ústředních správních orgánů. Dále bylo uloženo Ministerstvu vnitra, Ministerstvu spravedlnosti a Ministerstvu obrany, aby vydaly tiskem a na elektronických médiích evidenční záznamy o personálních spisech a evidenčních podkladech vzniklých činnostmi StB, vojenské kontrarozvědky a odboru vnitřní ochrany Sboru nápravné výchovy⁵¹.

⁵⁰ §3 odst.1) písm a), b), c) z. č. 279/1992 Sb., o některých dalších předpokladech pro výkon některých funkcí obsazovaných ustanovením nebo jmenováním příslušníků Policie České republiky a příslušníků Vězeňské služby České republiky, ve znění zákona č. 555/1992 Sb., z.č. 256/1995 Sb., z.č.424/2000 Sb., z.č.35/2002 Sb, z.č.362/2003 Sb.

⁵¹ § 7 zákona č. 140/1996 Sb., o zpřístupnění svazků vzniklých činnostmi bývalé Státní bezpečnosti,

Cílem zákona č. 107/2002 Sb. byla snaha zpřístupnit široké veřejnosti dostupné materiály vzniklé činností represivních bezpečnostních složek (zejména totalitních zpravodajských služeb) bývalé ČSSR. Rovněž zákon reagoval na neoficiální zveřejnění těchto materiálů ve formě tzv. „Cibulkových seznamů“, které rozproudily u občanů České republiky diskusi na toto téma. Předkladatelem uvedeného zákona byl Senát, který v důvodové zprávě⁵² uvedl, že „hlavním cílem předkladatelů bylo veřejné odkrytí tajemství totalitního systému, označení konkrétních strůjců a pomahačů komunistického útlaku a pokročit tak alespoň částečně ve vyrovnání se s minulostí“.

Dle otevřených zdrojů (masmédií) se dá usoudit, že zveřejněné evidenční záznamy mají silný dopad na společnost a zejména na občany, kteří se domnívají, že byli neoprávněně evidováni v těchto evidencích. Ministerstvo vnitra musí v této souvislosti čelit několika desítkám žalob.

4.2.4 Zpravodajská správa generálního štábu ČSLA

Pro potřeby Československé lidové armády byla zřízena zpravodajská správa generálního štábu (dále jen „ZS GŠ ČSLA“), která působila jako vojenská rozvědka v zahraničí. Zpravodajská správa byla řízena Ministerstvem národní obrany ČSSR. Jejím úkolem bylo získávání informací o armádách a zbrojním průmyslu států NATO. V zahraničí působili její pracovníci pod diplomatickým krytím jako vojenští a letečtí přidělenci zastupitelských úřadů. ZS GŠ ČSLA byla organizačními řády charakterizována jako orgán pro řízení vojenského zpravodajství. Náplň činnosti náčelníka zpravodajské správy byla zakotvena v čl. 15 Organizačního řádu Federálního ministerstva národní obrany v míru (Všeob-Ř-10 event. č. 000003). Na nižší úrovni organizační struktury ČSLA ještě působili ve smyslu Řádu vnitřní služby ozbrojených sil ČSSR zpravodajští náčelníci pluku.

Pro plnění úkolů ZS GŠ ČSLA v součinnosti s StB byly vytvořeny podmínky na základě příslušných dohod. Existovala například Dohoda o vzájemném zabezpečování činnosti, koordinace a součinnosti mezi Zpravodajskou správou generálního štábu ČSLA a MV ČSSR. Do jisté míry je zajímavé, že i v současné době musí podle ustanovení zákona o zpravodajských službách ČR uzavírat zpravodajské služby mezi sebou dohody, pokud spolu navzájem chtějí spolupracovat⁵³.

4.3 Období 1990 - 1993

Po listopadu 1989 došlo k rozpadu totalitního československého režimu a tím pádem i ke zrušení jeho mocenských prostředků včetně SNB, kam patřily rovněž zpravodajské služby zastřešované StB. Následný vývoj v uspořádání státní správy a orgánů států, podle demokratických principů, měl zásadní vliv i na československé zpravodajské služby a jejich další organizaci a působnost. V tomto oddíle bude proto snaha popsat transformaci totalitních zpravodajských služeb ve služby nového typu, které jsou potřebné pro každý demokratický stát.

⁵² Sněmovní tisk č.1021/2001, důvodová zpráva k zákonu, kterým se mění zákon č. 140/1996Sb.v platném znění.

⁵³ § 9 zákona č. 153/1994 Sb., o zpravodajských službách ČR, v platném znění

4.3.1 Federální ministerstvo vnitra

Po listopadu 1989 byla jmenována „vláda národního porozumění“ a od 10.12.1989 byli řízením FMV pověřeni místopředsedové vlády a její předseda (Ján Čarnogurský, Valtr Komárek a Marián Čalfa). To však nezabránilo tomu, že proběhly skartace všech důležitých materiálů StB, zejména pak po linii tzv. „vnitřního nepřítele“. Nový federální ministr vnitra Richard Sacher byl jmenován až 30.12.1989. Pod tlakem vývoje ve společnosti proběhl na MV proces prověrek příslušníků SNB a následná restrukturalizace MV. V této době zanikla 15.2.1990 StB rozkazem ministra vnitra ČSR (č. 16 ze dne 31.1.1990) a místo ní byla vytvořena 16.2.1990 nová zpravodajská organizace pod názvem Úřad FMV na ochranu ústavy a demokracie (dále jen „ÚOÚD“) a Zpravodajská služba FMV. Úkolem ÚOÚD byla kontrarozvědná ochrana státu. ÚOÚD se stal v závěru roku 1990 samostatným rozpočtovým útvarům resortu FMV. Zpravodajská služba FMV vznikla jako transformační organizace po I. správě SNB (rozvědce). Vojenská kontrarozvědka (dříve III. Správa SNB) přešla do kompetence Federálního ministerstva národní obrany.

Dnem 31.12.1990 zanikl ÚOÚD a v rámci FMV vznikla k 20.12.1990 Federální informační služba (dále jen „FIS“). Ve FIS byl drasticky snížen počet příslušníků. Na rozdíl od ÚOÚD nebyly součástí FIS útvary sledování a techniky. FIS byla obdobně jako ÚOÚD zachována vlastní rozpočtová kapitola v rámci resortu FMV, materiální a ekonomické požadavky na území ČSFR pak zabezpečovala republiková ministerstva vnitra.

FIS vznikla, tak jako ÚOÚD, rozkazem vydaným FMV a stále tedy byla součástí FMV, které ovládalo i SNB. Toto propojení (v podstatě nepřímé) mezi výkonnou složkou a zpravodajskou službou nebylo však stále přijatelné pro tehdejší politický vývoj, demokratické principy a nakonec i pro obavy z bývalé StB a bylo proto nutné dále pokračovat v legislativním vývoji v oblasti zákonných norem o zpravodajských službách.

4.3.2 Federální bezpečnostní informační služba

Dne 1.7.1991 nabývá účinnosti zákon č. 244/1991 Sb., o Federální bezpečnostní službě a o používání zpravodajských prostředků (schválen FS ČSFR 29.5.1991), jímž byla zřízena zpravodajská služba, která již není součástí FMV. Politickým jednáním ve Federálním shromáždění byl získán souhlas k vybudování racionální služby. Počet tabulkových míst byl zvýšen na 1200. Byl dán souhlas k novému vybudování struktury teritoriálních úřadoven. Toto rozhodnutí tedy znamenalo, že bylo možné zahájit proces budování standardní zpravodajské organizace podle modelů obvyklých v západoevropských demokraciích. Československo tak, jako jediné z bývalých států sovětského bloku, provedlo radikální reformu zpravodajských služeb.

Dle zákona⁵⁴ Federální bezpečnostní informační služba (dále jen FBIS) získávala a vyhodnocovala informace:

- a) důležité pro ochranu ústavního zřízení,
- b) o činnosti cizích zpravodajských služeb,
- c) týkající se terorismu organizovaného ve spojení s cizinou,

⁵⁴ §2 odst.1 zákona č. 244/1991 Sb., o FBIS

- d) o činnosti proti bezpečnosti státu,
 - e) důležité pro ochranu hospodářských zájmů státu,
- Dále FBIS spolupůsobila při ochraně státního tajemství.

Na základě zákona č. 244/1991 Sb., o FBIS, jí měla ukládat vláda ČSFR svým usnesením úkoly v rozsahu její působnosti. Tím vznikl složitý vztah mezi zpravodajskou službou a federální a republikovými vládami. Služba se snažila apelovat na vládu, aby ji podle zákona oficiálně úkolovala, ale to se ne vždy dařilo.

Nejdůležitějším legislativním krokem bylo podřízení FBIS parlamentní kontrole, čímž se tato zpravodajská služba přiblížila vyspělým demokratickým zahraničním službám. Kontrolu FBIS vykonávalo Federální shromáždění, které za tímto účelem zřídilo zvláštní kontrolní orgán. Kontrolní orgán se skládal ze tří až čtyř členů Sněmovny národů a ze tří až čtyř členů Sněmovny lidu. Ředitel FBIS předkládal kontrolnímu orgánu souhrnné informace a na jeho požádání i zprávu o výsledcích činnosti. Kontrolní orgán mohl řediteli nařídít, aby ukončil činnost, která přesahovala působnost služby nebo byla nezákonná.

Príslušníkem FBIS mohl být občan ČSFR starší 21 let a službu vykonával ve služebním poměru.

Zpravodajskou techniku v oblasti své působnosti mohla FBIS použít jen na základě písemného povolení vydaného prokurátorem a jen v případech, kdy odhalování a dokumentování činnosti, pro niž měla být použita, bylo jiným způsobem neúčinné nebo podstatně ztěžené.

Zákonem č. 244/1991 Sb. byla zřízena FBIS jako zpravodajský orgán ČSFR a následně byla vytvořena samostatná rozpočtová kapitola. Delimitačními jednáními s FMV, MV ČR a MV SR došlo k finančnímu a materiálnímu osamostatnění nové FBIS od těchto resortů, včetně delimitace části rozpočtu od 2. pololetí 1991. Některé služby byly však i nadále zabezpečovány fyzicky i finančně z ministerstev vnitra, tedy bezúplatně.

Výsledky voleb v roce 1992 ukázaly, že zachování jednotného federálního státu je nadále nereálné a FBIS byla donucena se připravit na dělení služby.

4.3.3 Úřad pro zahraniční styky a informace

Federální ministr vnitra ke dni 15. února 1990 svým rozkazem (č. 16 ze dne 31. ledna 1990) zrušil všechny státobezpečnostní útvary FMV a vytvořil jejich následné transformační instituce. Komunistická rozvědka, tj. I. správa SNB, byla nahrazena dočasnou Zpravodajskou službou FMV. Zpravodajská služba FMV byla zrušena a 1. 11. 1990 byl zřízen nástupnický Úřad FMV pro zahraniční styky a informace, s velmi omezenými počty příslušníků a s novými cíli. Většina příslušníků bývalé I. správy SNB byla v následujících letech v několika vlnách propuštěna.

Období roku 1990 a několika následných let znamenalo důkladnou – v ostatních postkomunistických zemích rozsahem nevídanou - demontáž staré rozvědky a současnou výstavbu nové služby a hledání jejího místa a prospěšnosti pro stát. Ze všech československých zastupitelských úřadů byli staženi důstojníci bývalé komunistické

rozvědky, kteří v zahraničí vystupovali pod diplomatickým krytím. S likvidací těchto rezidentur došlo zároveň i k odpojení celé jejich agenturní sítě. Podobně se ÚZSI vypořádal i s tzv. nelegály, kteří v zahraničí působili bez diplomatického krytí pod cizí identitou.

4.3.4 Zpravodajská služba generálního štábu

Zpravodajská služba generálního štábu Československého státu navázala plynule na svoji předchůdkyni - zpravodajskou správu generálního štábu ČSLA. V prvních měsících roku 1990 se nepočítalo se žádnými změnami a až později došlo na základě prověřkových komisí k dílčím personálním změnám.

Působnost zpravodajské správy (vojenské rozvědky) neměla oporu v žádné zákonné úpravě.

4.3.5 Vojenské obranné zpravodajství

Vojenské obranné zpravodajství (dále jen VOZ) vzniklo 29.1.1992 zákonem č. 67/1992 Sb., o Vojenském obranném zpravodajství.

VOZ bylo zpravodajskou službou ministerstva obrany, které plnilo úkoly zpravodajské ochrany v oblasti působnosti federálního ministerstva obrany. Zákon č. 67/1992 Sb. ukládal VOZ soustřeďovat a vyhodnocovat informace, týkající se činnosti cizích zpravodajských služeb, páchání trestné činnosti zaměřené proti základům, bezpečnosti a obraně republiky a též spolupůsobit při ochraně státního tajemství.

V čele VOZ byl ředitel, kterého jmenoval a odvolával ministr obrany. Ministr obrany rovněž na základě informací VOZ předával poznatky ústavním orgánům České a Slovenské Federativní Republiky a příslušným orgánům federace a republik. Ministr obrany nejméně jednou ročně předkládal zprávu o činnosti VOZ Federálnímu shromáždění a prezidentovi.

Kontrolu VOZ vykonával zvláštní kontrolní orgán, který byl zřízen Federálním shromážděním. Kontrolní orgán se skládal ze čtyř členů výborů Federálního shromáždění zřízených pro brannou politiku. Kontrolní orgán byl oprávněn požadovat od ministra obrany potřebné vysvětlení v případě, kdy se domníval, že je porušován zákon.

VOZ bylo oprávněno používat zpravodajskou techniku na základě povolení vydávaného generálním prokurátorem nebo prokurátory jím určenými.

4.3.6. Transformace zpravodajských služeb v roce 1993

Následkem voleb v roce 1992 a přípravou rozdělení Československa na Českou republiku a na Slovenskou republiku, se dělí i FBIS vnitřně na dvě autonomní větve - českou a slovenskou. Připravuje se delimitace FBIS na českou a slovenskou zpravodajskou službu. Ostatní federální služby byly delimitovány v rámci příslušných federálních ministerstev.

Jednání o majetku FBIS bylo značně komplikované, slovenská strana se bránila klíči 1 : 2 a chtěla uplatnit klíč 1 : 1, přestože vzhledem k pomalejší organizační personální výstavbě slovenské části FBIS byl reálný poměr v některých případech až 1 : 7 ve prospěch útvarů FBIS v ČR. Nakonec, i vzhledem k politickým rozhodnutím, na klíč 1 : 2 přistoupila. Delimitace služby byla fyzicky i právně ukončena na základě zákona č. 543/1992 Sb. o zrušení FBIS ke dni 31.12.1992. Služba byla v tomto směru první z federálních orgánů.

Na základě zákona byl ukončen služební poměr všech příslušníků k 31.12.1992 a byl ke stejnému datu zrušen zákon č. 244/1991 Sb., o Federální bezpečnostní informační službě a o používání zpravodajských prostředků.

5. BIS – postavení v ČR v právní teorii a v praxi

Následující oddíl se bude zabývat problematikou zpravodajských služeb z teoretického pohledu. Současná právní teorie v České republice se příliš nevěnuje odvětví zpravodajských služeb a proto se tato publikace bude snažit poukázat alespoň na některé podstatné oblasti z tohoto oboru.

5.1 Teoreticko-právní postavení zpravodajských služeb

V předešlých oddílech byly popsány jednotlivé zpravodajské služby České republiky tak, jak jsou zakotveny v českém právním řádu. Je zde tedy skutečnost, že české zpravodajské služby nejsou zahrnuty v jednom zákoně, ale v několika, které byly ještě dále novelizovány. Přesto je nutné je pojmut jako jedno samostatné téma. Dále je třeba celkově rozebrat postavení zpravodajských služeb z pohledu teoreticko-právního i přes nedostatek odborné literatury.

Základní otázkou, kterou je třeba zodpovědět, je otázka povahy českých zpravodajských služeb a jejich zařazení. Je možné je považovat za správní úřady, bezpečnostní sbory nebo například za specifické vykonavatele veřejné správy? V následující právní analýze bude snaha najít na dané otázky odpověď.

Zpravodajské služby České republiky (BIS, VZ a ÚZSI) jsou zřízeny zákonem č. 153/1994 Sb., o zpravodajských službách ČR. Tímto střešovým zákonem jsou zpravodajské služby charakterizovány v § 2 jako *státní orgány pro získávání, shromažďování a vyhodnocování informací, důležitých pro ochranu ústavního zřízení, významných ekonomických zájmů, bezpečnosti a obrany České republiky*. Tato legální definice je univerzální pro všechny zpravodajské služby a nerozlišuje jejich odlišnosti v rámci speciálních zákonů (zákony o BIS a VZ). Střešový zákon vznikl v roce 1994 a tudíž v této definici nebyla zohledněna ani další působnost zpravodajských služeb podle zákona č. 148/1998 Sb., o ochraně utajovaných skutečností, a později podle zákona č. 412/2005 Sb., o ochraně utajovaných informací a o bezpečnostní způsobilosti. Pro přesnější definici zpravodajských služeb je proto nutné brát v úvahu ty součásti právního řádu České republiky, které se týkají zpravodajských služeb.

Bezpečnostní informační služba je pak samostatně definována v § 1 zákona č. 154/1994 Sb., jako *ozbrojená zpravodajská služba České republiky*. Úkoly BIS pak plní její příslušníci, kteří mají upravený služební poměr dle zákona č. 361/2003 Sb. o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů.

Vojenské zpravodajství je součástí Ministerstva obrany České republiky a příslušníci této zpravodajské služby jsou ve služebním poměru vojáka z povolání (§ 2 zákona č. 289/2005 Sb. a zákona č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání). Ustanovení § 1 odst. 1 zákona č. 289/2005 Sb., pak VZ definuje jako jednotnou zpravodajskou službu ČR.

Úřad pro zahraniční styky a informace je součástí Ministerstva vnitra ČR a úkoly této zpravodajské služby plní příslušníci ÚZSI, kteří podléhají zákonné úpravě o služebním poměru dle zákona č.361/2003 Sb.

Na základě výše uvedených legálních definic lze tedy konstatovat, že zpravodajské služby jsou státní orgány pro získávání, shromažďování a vyhodnocování informací důležitých pro ochranu ústavního zřízení, významných ekonomických zájmů, bezpečnosti a obrany České republiky a ústředním orgánem, který může v zákonně vymezené působnosti provádět výkon státní správy.

V teoreticko-právní rovině se lze zamyslet nad otázkou, zda je možné zpravodajské služby zařadit mezi veřejné ozbrojené sbory nebo jen veřejné sbory. Nejprve je nutné si uvědomit, za jakých podmínek je nějaký sbor možno označit za veřejný sbor nebo veřejný ozbrojený sbor. Veřejné ozbrojené sbory nebo veřejné neozbrojené sbory, patří za určitých okolností mezi vykonavatele státní správy, pokud tak stanoví zákon⁵⁵. Například zákon o Policii ČR uvádí ve svém znění, že policie je ozbrojený bezpečnostní sbor⁵⁶. Policie ČR je tedy veřejným ozbrojeným sborem s celostátní působností. Mezi znaky, které charakterizují policejní sbory, právní teorie⁵⁷ řadí tu skutečnost, že jejich hlavním úkolem je chránit veřejnou bezpečnost a pořádek. Jádro činnosti těchto sborů spočívá ve výkonu dozoru a zásahové činnosti (realizace bezprostředních zásahů). Příslušníci těchto sborů jsou při výkonu svých činností vybaveni donucovacími prostředky, včetně zbraní. Mohou je použít za zákonem stanovených podmínek, které jim toto oprávnění dávají obvykle v širším rozsahu, než je tomu v případě okolností vylučujících protiprávnost (nutná obrana, krajní nouze, dovolené použití zbraně). Tyto sbory, respektive některé jejich složky, mohou na základě delegace pravomocí vydávat i formální správní akty, toto však není hlavní charakter činnosti policejního sboru. Vlastní výkon pravomocí uskutečňují obvykle jednotliví příslušníci těchto sborů. Organizace policejních sborů se svojí povahou blíží vojenským sborům, neboť zde převažují vertikální vztahy nadřízenosti a podřízenosti, centralizace a monokratické rozhodování. Podle literatury⁵⁸ mezi veřejné ozbrojené sbory, jako vykonavatele státní správy, nepatří armáda, neboť státní správu v této oblasti vykonává přímo ministerstvo. Správu požární ochrany je možno zařadit mezi veřejný neozbrojený sbor.

Zpravodajské služby, pokud by měly být tedy veřejným sborem, a to ať ozbrojeným nebo neozbrojeným, by musely především splňovat následující předpoklady (například jako Policie ČR) v oblastech ochrana veřejné bezpečnosti a veřejného pořádku.

⁵⁵ HENDRYCH, Dušan a kolektiv. *Správní právo*, 4. vydání. Praha: C.H.BECK, 2001. Str.280

⁵⁶ § 1 zákona č.283/1991 Sb., o Policii České republiky, v platném znění

⁵⁷ Například MATES, P., ČECHMÁNEK, B., HRMÁDKA, M., KRAMÁŘ K., RAJMAN, J. *Policejní právo*, 1. vydání. Praha: LINDE, 2002. Str. 9 a 10

⁵⁸ HENDRYCH, Dušan a kolektiv. Str.280

Výraz veřejná bezpečnost zahrnuje dle Lukeše⁵⁹ ochranu obecných a společenských hodnot, státního zřízení bezpečnosti osob a majetku, ochrana státních hranic, péče o bezpečnost a plynulost silničního provozu a činnost spojenou se zjišťováním trestných činů a přestupků a předcházení trestní a jiné protispolečenské činnosti. Ve veřejné bezpečnosti jsou chráněny celospolečenské a státní hodnoty (ochrana státu a jeho zařízení, péče o nerušený výkon činnosti zastupitelských sborů, hlavy státu, orgánů státní správy, soudů a státního zastupitelství). Neméně důležitá je ochrana života, zdraví, důstojnosti a majetku jednotlivců, péče o nerušený výkon občanských práv a svobod zaručených ústavou. Do obsahu veřejného pořádku nepatří tedy ochrana vztahů, které nejsou ve veřejném zájmu, jako jsou například právní vztahy upravené občanským právem. Nepatří sem ani ochrana veřejného pořádku (v užším smyslu, viz níže). Lukeš dále uvádí, že „*obsah veřejné bezpečnosti zahrnuje správní činnost zabezpečenou v ČSSR Sborem národní bezpečnosti, a to oborovými složkami Státní bezpečnosti i veřejné bezpečnosti*“. Pokud jeho závěry přeneseme do současné doby, tak je zřejmé, že obsah veřejné bezpečnosti zajišťují v ČR kromě Policie ČR i zpravodajské služby (jak již bylo uvedeno v předešlých oddílech, StB byla zpravodajská služba socialistického Československa).

O náplni pojmu bezpečnost se vyjádřil v současné učebnici správního práva Průcha. Pojem bezpečnosti je dle něj vnímán jako možný vznik škody, hrozící chráněnému zájmu, a to jak na majetku tak i na životě. Bezpečnost je tedy ochrana společnosti a jednotlivců před nebezpečím ohrožujícím bezpečnost státu, jeho instituce, jakož i nerušený výkon funkcí státu, dále život zdraví, svobodu, lidskou důstojnost a osobní čest jednotlivce a konečně i majetek⁶⁰. Vnímání veřejné bezpečnosti je ze strany Lukeše a Průchy vnímáno téměř shodně.

Při vymezení veřejného pořádku je třeba rozlišit jeho pojmání v užším a širším smyslu, jak uvádí Lukeš a jeho názor přijímá i Mates a kol.⁶¹ v knize Policejní právo. Veřejný pořádek v užším smyslu zahrnuje ochranu pravidel chování lidí na veřejnosti, která nejsou výslovně formulována v právních předpisech, ale přesto jsou nezbytná pro společenské soužití. Pravidla jsou však závazná pokud se na ně příslušná právní norma výslovně dovolává. Dále to jsou taková pravidla chování lidí, jež je nutné zachovat ve veřejném zájmu, neboť přikazovat nebo zakazovat je možné jen to, co je ve veřejném zájmu (o veřejném zájmu lze hovořit zejména tehdy, kdy jsou ohroženy zájmy neurčitého počtu osob)⁶². Veřejný pořádek lze tak rušit jen na místech veřejně přístupných. Provedení zásahu na ochranu veřejného pořádku lze provést pouze za podmínky, že jde o pravidla, jejichž zachování je nezbytné pro společenské soužití, za podmínky, že rušící jednání překračuje rámec spořádaného – normálního chování. Samozřejmě je obtížné přesně charakterizovat „normální chování“, ale v podstatě se bude jednat o chování v místě a čase obvyklé.

Veřejný pořádek v širším smyslu zahrnuje ochranu pravidel chování lidí na veřejnosti, obsažených v právních normách, normách morálních a společenských.

⁵⁹ LUKEŠ, Zdeněk. *Obecné a speciální zmocnění ve správě na úseku ochrany veřejného pořádku*. Praha: Univerzita Karlova, 1968. Str. 35

⁶⁰ PRŮCHA, P. a kol., *Základy správního práva a veřejné správy. Zvláštní část, 1. díl*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1993. Str. 22

⁶¹ Například MATES, P., ČECHMÁNEK, B., HRŮMÁDKA, M., KRAMÁŘ K., RAJMAN, J. *Policejní právo*, 1. vydání. Praha: LINDE, 2002. Str. 15

⁶² LUKEŠ, Zdeněk. *Obecné a speciální zmocnění ve správě na úseku ochrany veřejného pořádku*. Praha: Univerzita Karlova, 1968. Str. 46

Dodržování veřejného pořádku znamená, že každému členovi společnosti je uloženo určité omezení v souladu s potřebou celé společnosti. Obsahem veřejného pořádku v širším smyslu je tedy souhrn právních norem i souhrn norem právně neformulovaných, které je nutno ve spořádané společnosti zachovávat a zabezpečovat státním donucením⁶³. Právní normy, kde je obsažena ochrana veřejného pořádku budou zejména z oblasti trestního práva a práva správního. Jak již bylo výše uvedeno, nemůže se jednat například o normy občanského nebo finančního práva.

Zpravodajské služby nemají ve své působnosti dány přímo pojmy veřejný pořádek a bezpečnost, tak jak je tomu u Policie ČR (§ 2, odst. 1 písm. a) a b) zákona o Policii ČR), ale je možné konstatovat, že v dílčí rovině své působnosti se podílí na ochraně bezpečnosti a zajištění veřejného pořádku, avšak bez zjevného působení na veřejnost. Respektive pravomoci v této oblasti jsou minimální a nemohou se projevit okamžitým odstraněním daného nebezpečí. Zpravodajské služby mohou „pouze informovat“ jiné státní orgány, které tak mohou zjednat nápravu. Na základě tohoto argumentu je možné se domnívat, že zpravodajské služby tuto oblast podstatnou pro veřejné sbory nesplňují.

- 1) výkon dozoru v oblasti veřejné bezpečnosti a pořádku. Jak již bylo v předešlém bodě uvedeno, zpravodajské služby nemají takové oprávnění, aby mohly realizovat bezprostřední zásah, který souvisí s výkonem dozoru v této oblasti. Působnost zpravodajských služeb v oblasti dozoru veřejného pořádku a bezpečnosti lze sice v oboru jejich působnosti spatřovat, ale nemá povahu v souvislosti s činností veřejného sboru.
- 2) zásahová činnost a donucovací prostředky (zbraně). Zpravodajské služby nemají ve svých speciálních zákonem žádné oprávnění pro použití donucovacích prostředků. Zbraň jsou oprávněny pouze držet a použít jako každý občan v případě krajní nouze a nutné obrany.
- 3) vydávání správních aktů. Zpravodajské služby nejsou oprávněny vydávat žádné správní akty, které by ukládali práva a povinnosti občanům navenek. Zpravodajské služby mají sice oprávnění vydávat osvědčení v rámci utajovaných informací v souladu se zákonem č. 412/2005 Sb., ale pouze pro své vlastní příslušníky. Pro NBÚ v této oblasti vydávají pouze stanoviska na základě jeho požadavku.
- 4) výkon pravomocí příslušníka sboru. Výkon pravomocí u jednotlivých příslušníků zpravodajských služeb v souladu s výše uvedenými oblastmi zcela chybí. Příslušník zpravodajské služby není oprávněn přímo zasahovat nebo odvracet poruchy ve společnosti, které přímo nastaly, na rozdíl od příslušníka Policie ČR.
- 5) organizace sboru. Zpravodajské služby splňují podmínku, která je nutná pro veřejné ozbrojené sbory z hlediska vojenské organizace a vztahu nadřízenosti a podřízenosti příslušníků.

Z výše uvedeného vyplývá, že zpravodajské služby nejsou veřejným ozbrojeným sborem a ani veřejným sborem. Z hlediska organizace veřejné zprávy je možno zahrnout zpravodajské služby pod jiné vykonavatele státní správy. Tím bude zejména Vláda ČR, která za ně zodpovídá a koordinuje je, dále Ministerstvo obrany, jehož součástí je Vojenské zpravodajství a Ministerstvo vnitra ve vztahu k ÚZSI.

⁶³ LUKESŠ, str. 50

Zpravodajské služby jako celek je možné označit každopádně za státní orgány, a to z následujících důvodů: atributem státního orgánu je vedle jeho postavení též působnost a pravomoc. Působnost zpravodajských služeb je dána § 5 zákona č. 153/1994 Sb. o zpravodajských službách a příslušnými ustanoveními zákona č. 412/2005 Sb. Pravomoc (spíše oprávnění) zpravodajských služeb je normativně upravena v zákoně č. 153/1994 Sb., a to zejména pro ÚZSI. Další oprávnění pro BIS a VZ (zejména v oblasti použití specifických prostředků) je upravena v jejich vlastních speciálních zákonech. Zákon č. 153/1994 Sb., o zpravodajských službách pak obecně stanoví pro všechny zpravodajské služby oprávnění, kdy zpravodajské služby v rámci své působnosti mohou žádat od orgánů veřejné správy nezbytnou pomoc a informace uchovávané těmito orgány v souvislosti s plněním úkolů státní správy⁶⁴.

Právní teorie (např. Průcha⁶⁵) řadí BIS jako zpravodajskou službu do oblasti policejní správy. Policejní správa je relativně samostatné odvětví veřejné správy, které má za úkol se podílet na ochraně veřejného pořádku a bezpečnosti. Nejvyšším a ústředním orgánem policejní (bezpečnostní) správy je vláda ČR, která vyhodnocuje zejména bezpečnostní politiku. Specializovaným ústředním orgánem státní správy pro veřejný pořádek a další věci vnitřního pořádku a bezpečnosti je Ministerstvo vnitra ČR, které řídí Policii ČR. Kromě BIS a Policie ČR do policejní správy dále náleží podle Průchy Národní bezpečnostní úřad, obecní policie, krizové řízení a integrovaný záchranný systém, ochrana utajovaných skutečností a tématicky sem lze zařadit i problematiku civilních bezpečnostních služeb.

S výčtem institucí, které Průcha řadí do policejní správy, se dá polemizovat. Jednoznačně lze do policejní správy zahrnout Policii ČR a obecní policii, které mají největší vliv na udržení veřejného pořádku a bezpečnosti. Otázka zařazení NBÚ a BIS do policejní správy se zdá sporná, neboť obě instituce nemají ve své působnosti přímý dopad na ochranu veřejného pořádku. NBÚ lze charakterizovat jako správní úřad se svojí vymezenou zákonnou působností. BIS je pak zákonem definována jako *ozbrojená zpravodajská služba*⁶⁶ a zákony č. 153/1994 Sb., o zpravodajských službách ČR, a č. 154/1994 Sb., o BIS, o ní nehovoří v tom smyslu, že by měla plnit úkoly v rámci policejní správy nebo veřejného pořádku. Jak již bylo výše uvedeno BIS nemá povahu ani veřejného sboru a v otázce veřejného pořádku a bezpečnosti bylo rozebráno, že zpravodajské služby (tudíž i BIS) nesplňují předpoklady pro jejich přímou ochranu. BIS tedy (dle názoru autora) není možné zahrnout do oblastí policejní správy.

Se zařazením ochrany utajovaných skutečností, dnes utajovaných informací a problematiky civilních bezpečnostních služeb do policejní správy pak již nelze s Průchou souhlasit vůbec. Oblast ochrany utajovaných skutečností je téměř plně v působnosti NBÚ a jak bylo již výše uvedeno, případné zařazení NBÚ do policejní správy je sporné. Působnost civilních bezpečnostních služeb je v oblasti soukromoprávní a jedná se plně o oblast podnikání za účelem zisku. Prioritní činnost civilních bezpečnostních služeb nelze spatřovat v ochraně veřejného pořádku a majetku, ale plnění dohodnutých smluvních podmínek s druhou stranou, které nemusí nijak souviset s bezpečnostní problematikou. Například sledování manželky podezřelé

⁶⁴ § 11 zákona č. 153/1994 Sb., v platném znění

⁶⁵ PRŮCHA, P. a kol., *Správní právo. Zvláštní část*, 4. doplněné vydání. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2001. Str. 60

⁶⁶ § 1 zákona č. 154/1994 Sb., o BIS

z cizoložství nebude mít patrně žádný vliv na veřejný pořádek a bezpečnost. Civilní bezpečnostní služby mohou sice v některých případech plnit přímé úkoly v souvislosti s veřejným pořádkem, ale jen tehdy, pokud si nějaký odpovědný orgán (například management krizového řízení) tyto úkoly smluvně zajistí. Na tyto úkoly si však může daný orgán najmout i jiné soukromé osoby o kterých rovněž nelze hovořit v tom smyslu, že by byly součástí policejní správy.

Za další samostatné odvětví veřejné správy lze dle Průchy⁶⁷ označit správu obrany státu. Ta v současném pojetí vychází z platné právní úpravy s důrazem na účinnou obranu státu, spolupůsobí při ochraně ústavního zřízení a plnění vojenských úkolů vyplývajících ze spojeneckých závazků ČR. Do úseku správy obrany státu lze kromě Armády ČR, Bezpečnostní rady státu, Vojenské policie a dalších institucí podílejících se svojí činností na obraně státu, zahrnout i Vojenské zpravodajství. Správu obrany státu zastřešuje zejména Ministerstvo obrany ČR, Vláda ČR a prezident ve funkci vrchního velitele ozbrojených sil.

S Průchovým zařazením vojenských zpravodajských služeb, dnes Vojenského zpravodajství do správy obrany státu se dá souhlasit, neboť ze zákona č. 153/1994 Sb. má zabezpečovat informace, které jsou důležité pro obranu státu.

Zákon č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů pro svoji potřebu definuje pojem bezpečnostní sbory. Dle tohoto zákona je tedy BIS a ÚZSI rovněž bezpečnostním sborem (viz. dále) a to zejména v oblasti úpravy služebního poměru svých příslušníků.

5.2 Zpravodajské služby a právní subjektivita

Z hlediska právních vztahů je nutné určit, zda mají zpravodajské služby právní subjektivitu a dále případně jejich postavení jako právnické osoby nebo organizační složky státu.

Zpravodajské služby jsou podle § 2 zákona č.153/1994 Sb. označeny za státní orgán. Toto označení je podstatné v souvislosti s aplikací zákona č. 219/2000 Sb., o majetku České republiky a jejím zastupování v právních vztazích, v platném znění. Tento zákon upravuje v § 1 *způsoby a podmínky hospodaření s majetkem ČR, vystupování státu v majetkových vztazích, jakož i postavení, zřizování a zánik organizačních složek státu*. Kromě jiného jsou v § 51 jako organizační složky státu označeny rozpočtové organizace zřízené zvláštním právním předpisem, včetně orgánů státu a je zřejmé, že těmto podmínkám vyhovují zpravodajské služby (jsou orgánem státu a jsou zřízeny speciálním zákonem). Ustanovení § 51 pak dále přímo uvádí, že ÚZSI je dnem nabytí účinnosti tohoto zákona organizační složkou státu. Toto ustanovení je možno považovat za nadbytečné, protože to vyplývá z postavení ÚZSI jako orgánu státu. Dále je vhodné doplnit, že dle § 3 odst. 1 zákona č. 219/2000 Sb. jsou i ministerstva organizační složkou státu, a tím samozřejmě i Ministerstvo obrany ČR, jehož součástí je VZ. Ustanovení § 3 odst. 2 pak stanoví, že organizační složka státu není právnickou osobou.

⁶⁷ PRŮCHA, P. a kol., *Správní právo. Zvláštní část*, 4. doplněné vydání. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2001. Str. 95

Pokud tedy zrekapitulujeme předchozí, zjistíme, že BIS, ÚZSI a VZ jsou organizační složky státu s tím, že žádná organizační složka státu není právnickou osobou.

Důvodem vzniku zákona č. 219/2000 Sb. byla především potřeba doplnit rámcovou právní úpravu postavení a jednání státu v majetkoprávních vztazích, která by v návaznosti zejména na obecnou úpravu obsaženou v občanském a obchodním zákoníku umožnila státu vstupovat do těchto vztahů podle soudobých požadavků. Zákon v souladu s pojetím dle občanského zákoníku, jakožto nejjobecnějšího kodexu majetkoprávních vztahů vychází z charakteristiky státu jako právnické osoby, a to v právních vztazích vůbec. Zákon rovněž stanovuje závazná pravidla pro hospodaření, tedy i nakládání a další dispozice s majetkem státu.

Zásadní změna je v právní konstrukci výkonu vlastnického práva a jiných majetkových práv státu. Odnímá se právní subjektivita značnému počtu dosavadních státních organizací, a to těm, které dříve hospodařily jako tzv. rozpočtové organizace a došlo k jejich transformaci na organizační složky státu. Tím došlo k odstranění dosavadního „mezičlánku“ majícího podobu speciální právnické osoby⁶⁸. Stát tak ve výše uvedených vztazích vystupuje přímo a jeho jménem jedná vedoucí organizační složky státu, která je ve vztahu k určitému majetku státu příslušná s tímto majetkem hospodařit. BIS byla před účinností zákona č. 219/2000 Sb. považována za právnickou osobu jako jediná z ostatních zpravodajských služeb ČR.

Právní subjektivita bývalých rozpočtových organizací tak byla fakticky jednotně kumulována státem, přičemž veškeré projevy a realizace této subjektivity zákon ponechal, vzhledem ke specifické povaze státu, nadále na jednotlivých organizačních složkách státu.

5.3 Zákonné vymezení BIS

Bezpečnostní informační služba je vymezena v z.č. 153/94 Sb. V platném znění. Tento zákon vymezuje postavení všech zpravodajských služeb České republiky a to v § 3, kdy se stanoví, že v České republice působí tyto zpravodajské služby

- a) Bezpečnostní informační služba, jejíž příjmy a výdaje tvoří samostatnou kapitolu státního rozpočtu
- b) Úřad pro zahraniční styky a informace, jehož rozpočet je součástí rozpočtové kapitoly Ministerstva vnitra
- c) Vojenské zpravodajství, jako součást Ministerstva obrany, tvořené Vojenskou zpravodajskou službou a Vojenským obranným zpravodajstvím.

Zákon č. 154/94 Sb. v platném znění je zákon o zřízení Bezpečnostní informační službě, který stanovuje zejména postavení příslušníků, specifické prostředky získávání informací, evidence vedené BIS a náhrady škody. Tedy právní vymezení Bezpečnostní informační služby je dáno dvěma zákony z.č. 153/94 Sb. a z.č. 154/94 Sb. v platném znění.

⁶⁸ Důvodová zpráva k zákonu č. 219/2000 Sb., o majetku ČR a jejím vystupování v právních vztazích

5.3.1 Kontrola BIS

Kontrola činnosti Bezpečnostní informační služby se odehrává ve dvou rovinách - vnější a vnitřní. Vnější rovinu představuje kontrola vládou, která Službu řídí, a parlamentem. Vnitřní kontrola je svěřena interním mechanismům, jejichž součástí je mj. Inspekce (přímo podléhající řediteli Služby) a Odbor vnitřní bezpečnosti.

5.3.1.1 Role vlády

Za činnost a koordinaci všech českých zpravodajských služeb odpovídá vláda. Pro tento účel si svým usnesením zřídila Výbor pro zpravodajskou činnost, který je stálým pracovním orgánem Bezpečnostní rady státu. Předsedou výboru je premiér, místopředsdou ministr vnitra, členy jsou ministři zahraničí, obrany a ředitelé Bezpečnostní informační služby, Úřadu pro zahraniční styky a informace, Vojenského zpravodajství a sekce předsedy vlády. V dané oblasti je výbor též místem operativní meziresortní koordinace kontaktů a případné spolupráce se státními orgány.

Podle zákona o Bezpečnostní informační službě vykonává kontrolu BIS Poslanecká sněmovna, která si pro tento účel zřizuje zvláštní kontrolní orgán, stručně označovaný jako „komise pro kontrolu BIS“. Stálá komise má sedm členů a skládá se pouze z poslanců Poslanecké sněmovny. Stálá komise provádí kontrolní činnost na základě § 19 zákona č. 154/994 Sb., v platném znění. Má-li komise za to, že BIS nezákonně omezuje nebo poškozuje práva a svobody občanů, je oprávněna požadovat od ředitele vysvětlení. Každé porušení zákona, které komise zjistí, je povinna oznámit řediteli BIS a nejvyššímu státnímu zástupci.

Ředitel BIS bez vyzvání předkládá kontrolnímu orgánu statut Služby, návrh rozpočtu a podklady potřebné ke kontrole jeho plnění, písemná zadání úkolů uložených vládou nebo prezidentem a vnitřní předpisy Služby. Na požádání poskytuje zprávu o činnosti BIS, zprávu o použití zpravodajských prostředků v případech, kdy Služba svoji činnost ukončila a souhrnnou informaci, obsahující zaměření a počet případů, v nichž je BIS stále činná.

Pokud se kontrolní orgán domnívá, že BIS při své práci nezákonně omezuje - nebo poškozuje - práva a svobody občanů, má právo žádat od ředitele Služby vysvětlení. Pokud zjistí, že ze strany pracovníka BIS došlo k porušení zákona, je povinen oznámit tento fakt řediteli Služby a nejvyššímu státnímu zástupci. Parlamentní kontrolní orgán není oprávněn zasahovat do personálních pravomocí vedoucích pracovníků BIS a nahrazovat jejich řídicí činnost. Do objektů Služby mohou jeho členové vstupovat v doprovodu ředitele BIS, nebo jím pověřeného pracovníka.

5.3.1.2 Vnitřní kontrola

Kontrolní systém Bezpečnostní informační služby stojí na třech základních pilířích. Prvním je konkrétní, jasně stanovená odpovědnost řídicích pracovníků. Druhým je pověření garančních útvarů provádět nezávislou, pravidelnou kontrolu určených oblastí. Třetí pilíř představuje decentralizace zpravodajského výkonu mezi

více vzájemně nezávislých subjektů. Zejména zmíněná decentralizace, která se týká informačního toku a práce s daty, včetně jejich archivování, má zamezit případnému zneužití operativních nástrojů. Vlastní kontrola se mj. soustřeďuje na oprávněnost zpravodajských úkonů a dodržování vnitřních předpisů, na čerpání peněz a na používání materiálně-technických prostředků.

Mechanismus vnitřní kontroly a dohledu je koncipován jako dynamický systém, který se aktualizuje a optimalizuje podle vývoje vnitřního a vnějšího prostředí. Cílem přitom není jen pouhé zjišťování chyb a nedostatků, ale i jejich prevence.

5.3.1.2.1 Inspekce

Inspekce - přesněji Odbor inspekce Bezpečnostní informační služby - má uvnitř Služby zvláštní postavení. Je přímo podřízena řediteli BIS, pracuje oddělena od ostatních útvarů a podle trestního řádu má oprávnění fungovat jako policejní orgán. Zmíněné oprávnění se odvíjí od jejího hlavního poslání odhalovat a vyšetřovat přestupky a trestné činy příslušníků BIS. Inspekce může tedy vyšetřovat, zajišťovat stopy, získávat důkazy potřebné k objasnění konkrétního případu a v této souvislosti přímo spolupracovat s policií. Do náplně její práce patří také příjem a prověřování stížností a oznámení občanů na práci Služby.

Získá-li Inspekce informaci, že příslušník BIS spáchal trestný čin, využije své policejní oprávnění a rozběhne vlastní šetření. Pokud se podezření z trestného činu potvrdí, předá celou věc státnímu zástupci. Dojde-li Inspekce k závěru, že se o trestný čin nejedná, věc odloží. Zjistí-li, že událost má charakter přestupku, postoupí případ nadřízenému konkrétního příslušníka, který rozhodne o druhu a výši kázeňského trestu. Inspekce ale nemá jen represivní roli. Funguje také jako klasický kontrolní útvar. Podle zpracovaných plánů - a operativně podle požadavků a zadání ředitele Služby - se věnuje řadě činností, jako je např. kontrola nasazování zpravodajské techniky, správného vedení svazků, čerpání pohonných hmot, používání služebních aut apod. Nezanedbatelná je i její právní pomoc, poskytovaná příslušníkům BIS, kteří se ocitnou ve složitých životních situacích.

5.3.1.2.2 Odbor vnitřní bezpečnosti

S určitou dávkou zjednodušení lze Odbor vnitřní bezpečnosti označit jako „útvar obrany“. Jeho hlavním posláním je bránit Bezpečnostní informační službu před aktivitami a jevy, které mohou ohrozit nebo narušit její vnitřní bezpečnost. V tomto smyslu patří mezi jeho úkoly např. ochrana BIS proti případné infiltraci cizích zpravodajských služeb.

Odbor vnitřní bezpečnosti se také zaměřuje na odhalování postojů a činů, které odporují interním předpisům Služby a jsou neslučitelné s postavením zpravodajského důstojníka. Do jeho působnosti patří objasňování případných úniků utajovaných informací a bezpečnostní prověrky uchazečů o přijetí do BIS. V souladu se Zákonem o ochraně utajovaných informací prověřuje i příslušníky, kteří ve Službě už pracují a metodicky řídí operativní ochranu celé BIS.

Ve své podstatě se existence a fungování odboru odvíjí od zákona o ochraně utajovaných informací, který ukládá Bezpečnostní informační službě plnit úkoly v oblasti personální, administrativní a fyzické bezpečnosti, v oblasti bezpečnosti

informačních a komunikačních systémů a ve sféře kryptografické ochrany. Organizačně je tento odbor zařazen mezi útvary podřízené bezpečnostnímu řediteli, jehož statut je na úrovni náměstka ředitele BIS.

6. Pravomoci BIS při výkonu činnosti

BIS patří mezi zpravodajské služby s vnitřní působností, které nemají žádné tzv. výkonné pravomoci, tj. pravomoci orgánů represivních, vynucujících zákon. Operativní příslušníci BIS nesmějí zatýkat, vyslýchat, konat domovní prohlídky atd.; to jsou úkony vyhrazené pouze policii. Ve světovém kontextu náleží ČR mezi země, jež zvolily model úplné odluky činnosti kontrarozvědky od represivních pravomocí a trestně procesních aktivit. Podobně je tomu např. ve Velké Británii, Německu, Slovensku, Nizozemí.

6.1 Zpravodajská technika

Oprávnění pro použití zpravodajské techniky má z českých zpravodajských služeb pouze Bezpečnostní informační služba a Vojenské zpravodajství. Pro BIS je toto oprávnění upraveno v §§ 8 až 12 zákona č. 154/1994 Sb., o BIS, a pro VZ v §§ 8 až 12 zákona č. 289/2005 Sb., o VZ. Zpravodajská technika je používána utajeným způsobem zejména při:

- a) vyhledávání, otevírání a zkoumání dopravovaných zásilek a jejich vyhodnocování (dále jen „kontrola korespondence“),
- b) odposlouchávání (zaznamenávání) telekomunikačního, radiokomunikačního a jiného podobného provozu (dále jen „odposlech“),
- c) pořizování obrazových, zvukových nebo jiných záznamů v případě, že jejich pořizováním je zasahováno do základních lidských práv a svobod občanů (dále jen „prostorový odposlech“),
- d) vyhledávání použití technických prostředků, které mohou znesnadnit plnění úkolů zpravodajské službě.

Povolení pro použití uvedené zpravodajské techniky v oboru působnosti jednotlivé zpravodajské služby (BIS a VZ) vydává předseda vrchního soudu, a to pouze v případech, kdy odhalování a dokumentování činnosti, pro niž má být použita, je jiným způsobem neúčinné nebo podstatně ztížené. Povolení může vydat soudce nejdéle na dobu 3 měsíců. Zákony dále stanovily téměř shodnou podmínku, že při použití zpravodajské techniky se nesmí zasahovat do práva a svobod občanů nad nezbytně nutnou míru. Zejména pokud se týkají nedotknutelnosti obydlí, listovního tajemství a tajemství dopravovaných zpráv.

Jak vyplývá z výše uvedeného popisu zpravodajské techniky, jedná se o zásah do práv a svobod chráněných ústavními zákony. Je proto vhodné se touto oblastí blíže zabírat.

Listina základních práv a svobod zaručuje ochranu základních lidských práv a svobod, které lze porušit státní mocí pouze v případech a v mezích stanovených zákonem, a to způsobem, který zákon stanovil⁶⁹. V případě zpravodajských služeb se bude jednat o práva a svobody uvedené v článku 12 :

„(1) Obydlí je nedotknutelné. Není dovoleno do něj vstoupit bez souhlasu toho,

⁶⁹ Čl. 2 odst.2) zákona č.2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod

kdo v něm bydlí.

(2) *Domovní prohlídka je přípustná jen pro účely trestního řízení, a to na písemný odůvodněný příkaz soudce. Způsob provedení domovní prohlídky stanoví zákon.*

(3) *Jiné zásahy do nedotknutelnosti obydlí mohou být zákonem dovoleny, jen je-li to v demokratické společnosti nezbytné pro ochranu života nebo zdraví osob, pro ochranu práv a svobod druhých anebo pro odvrácení závažného ohrožení veřejné bezpečnosti a pořádku. Pokud je obydlí užíváno také pro podnikání nebo provozování jiné hospodářské činnosti, mohou být takové zásahy zákonem dovoleny, též je-li to nezbytné pro plnění úkolů veřejné správy.“*

A v článku 13:

„Nikdo nesmí porušit listovní tajemství ani tajemství jiných písemností a záznamů, ať již uchovávaných v soukromí, nebo zasílaných poštou anebo jiným způsobem, s výjimkou případů a způsobem, které stanoví zákon. Stejně se zaručuje tajemství zpráv podávaných telefonem, telegrafem nebo jiným podobným zařízením.“

Jestliže ústavní pořádek České republiky připouští průlom této ochrany, může se tak dít pouze a výlučně v zájmu ochrany demokratické společnosti, případně v zájmu ochrany ústavně zaručených základních práv a svobod jiných; sem spadá především nezbytnost daná obecným zájmem na ochraně společnosti před trestnými činy a dále tím, aby takové činy byly zjištěny a potrestány. Přípustný je tedy pouze zásah do základního práva nebo svobody člověka ze strany státní moci, jestliže jde o zásah nezbytný ve výše uvedeném smyslu. K tomu, aby nebyly překročeny meze nezbytnosti, musí existovat systém adekvátních a dostatečných záruk, skládající se z odpovídajících právních předpisů a účinné kontroly v jejich dodržování. Ústavní soud ve svých nálezech konstatoval, že právní předpisy musí být přesné ve svých formulacích, aby daly občanům dostatečnou informaci o okolnostech a podmínkách, za kterých jsou státní orgány oprávněny k zásahu do soukromí; přesně musejí být definovány i pravomoci udělené příslušným orgánům a způsob jejich provádění tak, aby jednotlivcům byla poskytnuta ochrana proti svévolnému zasahování. V případě, že tyto zásady nebudou ze strany státní moci respektovány, jsou zásahy do uvedeného základního práva vyloučeny a dojde-li k nim, stávají se protiústavními.

Použití zpravodajské techniky nezasahuje jen do základních práv a svobod občanů chráněných Listinou základních práv a svobod, ale i do práv a svobod chráněných evropskou Úmluvou lidských práv a základních svobod⁷⁰ (dále jen „Úmluva“). Jedná se zejména ustanovení čl. 8:

1. Každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života, obydlí a korespondence.

2. Státní orgán nemůže do výkonu tohoto práva zasahovat kromě případů, kdy je to v souladu se zákonem a nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, veřejné bezpečnosti, hospodářského blahobytu země, předcházení nepokojům a zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných.

Z některých rozsudků Evropského soudu pro lidská práva je patrné, že pokud chce státní orgán omezit práva a svobody zaručená čl. 8 Úmluvy, je nutné mít v této

⁷⁰ Úmluva lidských práv a základních svobod byla uveřejněna ve sbírce zákonů jako č. 209/1992 Sb.

oblasti vyčerpávající zákonné ustanovení dle požadavku čl. 8 odst. 2. Musí být jasně a přesně definována pravidla, kdy státní orgán může zasahovat do výkonu práva chráněného čl. 8 odst. 1 a za jakých podmínek.

Laici nezřídka směšují odposlech zpravodajských služeb s odposlechem orgánů činných v trestním řízení (policie). Ten se v něčem podobá předchozímu (ultima ratio, souhlas soudce), v něčem se podstatně liší. Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), který odposlech orgánů činných v trestním řízení upravuje, v § 88 praví: Je-li vedeno trestní řízení pro zvlášť závažný úmyslný trestný čin, může soudce nařídít odposlech a záznam telekomunikačního provozu, pokud lze důvodně předpokládat, že jím budou sděleny významné skutečnosti pro trestní řízení. Rozdíl „policejního odposlechu“ oproti „zpravodajskému odposlechu“ lze stručně vymezit takto:

- v prvním případě snaha o získání důkazu zvlášť závažného trestného činu (a takové jsou taxativně vyjmenovány v trestním zákoně), důkazu využitelného v následném trestním procesu,
- ve druhém případě snaha o získání informace týkající se konkrétního konání ve sféře národní bezpečnosti, aniž by pořízení kýžené informace nutně muselo vyústit v trestně právní kauzu.

I přesto, že použití zpravodajské techniky je povoleno předsedou senátu Vrchního soudu, nelze výsledky tohoto použití zpravodajské techniky využít v trestním řízení, pokud byly tímto způsobem informace získány a to proto, že důkazy mohou být před soudem použity pouze dle zákona o trestním řízení soudním, což BIS ze své povahy nemůže použít, jelikož nemá žádné výkonné pravomoci.

Neznamená to ale, že by výsledky získané zpravodajskou technikou, kterou BIS použije, nelze u soudu použít. Jedná se ale o určitou výjimku, kdy BIS zabezpečuje použití zpravodajské techniky pro jiné oprávněné subjekty⁷¹

6.2 Krycí prostředky a krycí doklady

Krycí prostředky a krycí doklady slouží k utajení skutečné totožnosti důstojníka BIS, jeho příslušnosti ke Službě a k utajení objektů a zájmů BIS. Toto oprávnění je popsáno v § 13, z.č. 154/94 Sb. Krycím dokladem ale nikdy nesmí být průkaz:

1. prezidenta republiky
2. poslance nebo senátora
3. člena vlády
4. člena Nejvyššího kontrolního úřadu
5. guvernéra České národní banky

Nesmí se dále použít:

1. služební průkaz státního zástupce a soudce
2. diplomatický pas
3. jakýkoliv doklad žijící osoby

⁷¹ Viz § 9, odst. 3. z.č. 153/1994 Sb.

Zákonné omezení nemožnosti využívat určité doklady je z logického hlediska velmi jednoduše zdůvodnitelné. V prvním odstavci jsou držitelé jednotlivých průkazů natolik známí, či jednoduše vyhledání a identifikování, že by byl nesmysl těchto průkazů využít. Ztratil by se cíl použití krycích dokladů, kdy je důležité nezmiňovat příslušnost k BIS a zároveň zachovat přijatelnou a nerozbitnou legendu.

Další tři body jsou zřejmě zmíněny proto, že použitím služebního průkazu státního zástupce by mohlo dojít k možnému znevěrohodnění určitého trestního řízení a u služebního průkazu soudce by mohlo dojít k zásahu do nezávislosti soudce.

Diplomatický pas je vydáván na základě mezinárodních úmluv a je z tohoto důvodu nepřijatelné, aby byl v demokratických státech tento statut zneužíván zpravodajskou službou k její činnosti. Takové je zřejmě vnímání této záležitosti v ČR. To neznamená, že diplomatické pasy nebyly a nejsou ke zpravodajské práci využívány zpravodajskými službami jiných států.

Jakýkoliv doklad žijící osoby je taktéž nepřijatelné používat, neboť když je krycí doklad použit, příslušník zpravodajské služby se s ním prokazuje a může vzniknout záznam o použití – např. v hotelu, což může být pro skutečnou osobu rizikové – aniž by to tušila, byla by spojována s aktivitami zpravodajských služeb.

Z tohoto hlediska lze tedy vyvodit, že BIS může využívat jako krycí doklady jakékoliv doklady s daty nežijících osob nebo smyšlených identit, vyjma dokladů dle omezení v §13 z.č. 154/94 Sb.

6.3 Sledování

Jako specifický utajený prostředek, je sledování jedním z nástrojů sloužících k získávání informací. V demokratickém právním státě může být ale použito výhradně na veřejně přístupných místech. V případě BIS dává souhlas ředitel Služby nebo jím pověřený vedoucí pracovník.

Sledování je plánovitým - převážně vizuálním - pozorováním osob, míst, věcí nebo budov, nejčastěji se však zaměřuje na záznam pohybu, chování a jednání lidí. V případě sledování věcí, jde obvykle o pohyb různých zásilek, např. zbraní nebo drog. Pokud jde o místa nebo budovy, primárním zájmem je zjistit, co se v dané lokalitě a v okolí příslušného objektu odehrává, kdo se zde pohybuje, jak se chová apod.

I když je sledování pouhým servisem operativní činnosti, představuje důležitý a nezastupitelný segment zpravodajské práce. Jelikož se sledování odehrává pouze na veřejných místech, není zde zasahováno do základních lidských práv a svobod sledované osoby. Z tohoto důvodu není zapotřebí o použití sledování žádat soud.

6.4 Vedení evidencí o fyzických a právnických osobách zpravodajskými službami

Zpravodajské služby v rámci své zákonné působnosti jsou nuceny shromažďovat informace a vést evidence o fyzických a právnických osobách. Tato činnost vyplývá ze samé podstaty jejich zaměření, je však patrné, že se jedná o průlom do ochrany základních lidských práv chráněných ústavními zákony. České zpravodajské služby, které jsou oprávněny na základě speciálních zákonů ukládat, uchovávat a využívat údaje o fyzických a právnických osobách v oblasti své působnosti, zasahují do základních

práv a svobod jako státní moc za přesně určených podmínek zákonnou úpravou, která určila i způsob kontroly.

Výše uvedené oprávnění zpravodajských služeb se dotýká základních lidských práv a svobod, které jsou zakotveny v Listině základních práv a svobod. Jedná se zejména o ustanovení čl. 7 a čl. 10 Listiny základních práv a svobod. Článek 7 odst. 1 Listiny zaručuje nedotknutelnost osoby a jejího soukromí, které může být omezeno jen v případech stanovených zákonem. Podle čl. 10 odst. 2 Listiny má každý právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života a zejména ustanovení čl. 10 odst. 3 Listiny zakotvuje právo na ochranu před neoprávněným shromažďováním, zveřejňováním nebo jiným zneužíváním údajů o osobě. Na základě ustanovení speciálních zákonů⁷² jsou zpravodajské služby oprávněny zasahovat do výše zmíněných práv, neboť jak stanoví čl. 2 odst. 2 Listiny základních práv a svobod, státní moc lze uplatňovat jen v případech a v mezích stanovených zákonem, a to způsobem, který je v zákoně stanoven. Jednání, kdy zpravodajské služby ukládají, uchovávají a využívají údaje o fyzických a právnických osobách v oblasti své působnosti, lze proto označit za uplatňování státní moci.

Podle střešového zákona o zpravodajských službách⁷³ je Úřad pro zahraniční styky oprávněn ukládat, uchovávat a využívat údaje o fyzických a právnických osobách, jestliže je to nutné k plnění úkolů v jeho působnosti. ÚZSI je povinen zabezpečit ochranu údajů obsažených v evidencích před vyvrazením, zneužitím, poškozením, ztrátou a odcizením. ÚZSI skutečnost o vedení evidence o fyzických a právnických osobách ani její obsah těmto osobám nesděluje.

Vedení evidencí u VZ je upraveno v části čtvrté zákona č. 289/2005 Sb., o Vojenském zpravodajství. VZ je tedy oprávněno ukládat, uchovávat a využívat údaje o fyzických a právnických osobách ve svých evidencích, jestliže :

- existují podložená podezření ze záměrů nebo činností, o kterých zabezpečuje informace ve své působnosti,
- je to potřebné ke zjištění a zhodnocení záměrů nebo činností, o kterých zabezpečuje informace ve své působnosti,
- je to nutné k plnění dalších úkolů stanovených zvláštním zákonem nebo mezinárodní smlouvou, jíž je Česká republika vázána

Údaje o chování nezletilých osob mladších 15 let nesmí VOZ vkládat do svých evidencí. Zákon ukládá, že údaje o chování nezletilých osob starších 15 let se musejí po dvou letech od vložení přezkoumat a nejpozději po pěti letech uložit tak, aby k nim neměl přístup nikdo jiný než orgány oprávněné podle zvláštního předpisu, ledaže by po dovršení zletilosti těchto osob k nim získalo Vojenské obranné zpravodajství v oboru své působnosti další poznatky⁷⁴.

Všechny údaje vedené v evidencích Vojenského zpravodajství, o kterých se dodatečně zjistí, že byly získány neoprávněně nebo že jsou nepravdivé, se uloží tak, aby k nim neměl přístup nikdo s výjimkou orgánů oprávněných podle zvláštního

⁷² Zákon č. 153/1994 Sb., o zpravodajských službách ČR, z.č.154/1994 Sb., o BIS a z.č.67/1992 Sb., o VOZ

⁷³ § 19 zákona č. 153/1994 Sb., o zpravodajských službách ČR, v platném znění

⁷⁴ § 17 odst. 2 zákona č. 289/2005 Sb., o Vojenském zpravodajství

předpisu⁷⁵. Pokud údaje o osobách, uchovávané v evidencích Vojenského zpravodajství, již nejsou k plnění úkolů potřebné nebo pokud je k tomu jiný zákonný důvod, uloží Vojenské zpravodajství tyto údaje způsobem, který zabrání každému, s výjimkou orgánů oprávněných podle zvláštního předpisu, v přístupu k těmto údajům⁷⁶.

Vojenské zpravodajství je podle zákonného ustanovení povinno zabezpečit ochranu údajů obsažených v evidencích osob před vyzrazením, zneužitím, poškozením nebo zničením⁷⁷.

Vojenské zpravodajství skutečnost o vedení evidence o fyzických a právnických osobách ani její obsah těmto osobám nesděluje. Vojenské zpravodajství může informace a informační systémy sdružovat a získávat informace pod krytím jiným účelem nebo jinou činností⁷⁸.

Bezpečnostní informační služba vede evidence na základě III. hlavy (§ 16) zákona č.154/1994 Sb., o BIS, v platném znění. Dle této hlavy je BIS oprávněna ukládat, uchovávat a využívat údaje o fyzických a právnických osobách, jestliže je to nutné k plnění úkolů v její působnosti. Zákon zde nerozlišuje o jaké údaje se může jednat, z čehož vyplývá, že se může jednat o údaje osobní i jiné.

BIS je povinna, obdobně jako VZ, zabezpečit ochranu údajů obsažených v evidencích před vyzrazením, zneužitím, poškozením, ztrátou a odcizením. BIS skutečnost o vedení evidence o fyzických a právnických osobách ani její obsah těmto osobám nesděluje.

Bezpečnostní informační služba může informace a informační systémy sdružovat a získávat informace pod krytím jiným účelem nebo jinou činností.

BIS zřizuje a spravuje archiv zvláštního významu k trvalému zachování informací. Archiv zvláštního režimu lze zřídit podle zákona č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě, v platném znění.

BIS na rozdíl od VZ nemá věkové omezení pro osoby, jejichž údaje jsou vkládány do evidencí. Otázka rozdílné úpravy s ustanovením 17 odst. 2 zákona č. 289/2005 Sb., o Vojenském zpravodajství, které nepřipouští ukládat do evidencí VZ údaje o chování osob mladších 15 let a obsahuje speciální úpravu dispozice s daty o nezletilých osobách starších 15 let oproti znění v zákoně o BIS (respektive absenci tohoto znění) není v rozporu s čl. 4 odst. 3 Listiny základních práv a svobod, podle něhož zákonná omezení základních práv a svobod musí platit stejně pro všechny případy, které splňují stanovené podmínky. Listina základních práv a svobod v daném případě však nestanoví žádné další podmínky tohoto omezení. Omezení práva, tedy na druhé straně oprávnění státního orgánu disponovat s údaji, se týká rozličných údajů, se kterými operují odlišné orgány pro své specifické účely. Proto je problematika upravena v rozdílných zákonech. Ustanovení čl. 4 odst. 3 Listiny základních práv a svobod nelze vykládat tak, že by porušením principu „stejně platnosti pro všechny případy, které splňují dané podmínky“ byla rozdílná úprava neidentických skupin případů, pro které zákony stanoví různé podmínky, pokud nedošlo k porušení rovnosti.

⁷⁵ § 17 odst. 3 zákona č. 289/2005 Sb., o Vojenském zpravodajství

⁷⁶ § 18 zákona č. 289/2005 Sb., o Vojenském zpravodajství

⁷⁷ § 19 zákona č. 289/2005 Sb., o Vojenském zpravodajství

⁷⁸ § 20 zákona č. 289/2005 Sb., o Vojenském zpravodajství

Pro úplnost je nutné uvést, že ani Úřad pro zahraniční styky a informace nemá ve svém zákonném ustanovení žádné omezení pro fyzickou osobu u níž jsou oprávněny ukládat, uchovávat a využívat údaje. Lze proto odvodit, že pro české rozvědky platí obdobně to, co pro BIS v této oblasti.

Na základě výše uvedeného je tedy BIS oprávněna ukládat, uchovávat a využívat údaje o fyzických a právnických osobách v rozsahu nezbytném pro plnění úkolů, které pro ni vyplývají ze zákona. Ukládání, uchovávání a využití těchto údajů BIS, a to jak u osob mladších 15 let, tak i u osob starších, musí být vždy v souladu s příslušnými ustanoveními ústavních a jiných zákonů (např. zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a změně některých zákonů, v platném znění) jakož i s mezinárodními smlouvami, jimiž je ČR vázána. Pro BIS je totiž nezbytné, z hlediska oblasti jejího zákonného působení, zabezpečovat informace, které se týkají samotných základů České republiky. Těmto úkolům musí odpovídat i rozsah a povaha zákonných prostředků používaných BIS k získávání potřebných informací. Dá se předpokládat, že takovými informacemi může disponovat i osoba mladší 18 let a nelze vyloučit, že i nezletilá fyzická osoba bude mít k takové informaci dosah. Používat v této oblasti srovnání s trestní odpovědností fyzických osob, kdy osoby mladší 15 let nejsou trestně odpovědné, je zavádějící. V současné době se v odborné i laické veřejnosti vedou dohady o případném snížení této věkové hranici z důvodu účasti nezletilých v různých extrémistických uskupení a jiných organizovaných skupinách páčající trestnou činnost.

6.5 Oprávnění vyžadovat informace

Toto oprávnění je skryto v § 11 z.č.153/1994 Sb., tedy je platné opětovně pro všechny zpravodajské služby.

V rámci své působnosti mohou zpravodajské služby žádat od orgánů veřejné správy nezbytnou pomoc a informace uchovávané těmito orgány v souvislosti s plněním úkolů státní správy.

Zde je velmi důležité slovo mohou – zákon povoluje vyžádání informací, ale již zde není, že orgány veřejné správy musí tyto informace sdělit. Proto zde může docházet k tomu, že orgány veřejné správy odmítnou předat informace s poukazem na zákon o ochraně osobních údajů nebo na základě toho, že jejich předpisy neřeší předávání informací zpravodajským složkám.

6.6 Osoba jednající ve prospěch BIS

Zásadním pracovním nástrojem zpravodajských služeb při získávání informací ze zájmového prostředí je využití lidských zdrojů informací, které mají dosah do zájmového prostředí v oblasti působnosti jednotlivé zpravodajské služby. Česká právní úprava hovoří v tomto případě o **osobě jednající ve prospěch** dané zpravodajské služby. Postavení jednotlivých osob jednajících ve prospěch je u BIS a VZ stanoveno v jejich zvláštních zákonech a postavení osob jednajících ve prospěch ÚZSI je upraveno ve střežovém zákoně o zpravodajských službách.

Zákon č. 154/1994 Sb., o BIS, hovoří o **osobě jednající ve prospěch BIS** ve II. hlavě a řadí ji do specifických prostředků získávání informací spolu se zpravodajskými prostředky (zpravodajská technika, krycí prostředky a krycí doklady a sledování). BIS je tedy oprávněna při plnění svých úkolů využívat služeb poskytovaných osobami

jednajícími v její prospěch. Osobou jednající ve prospěch se v rámci tohoto zákona rozumí fyzická osoba starší 18 let, která dobrovolně a utajeným způsobem poskytuje BIS služby⁷⁹. Zákon zde taxativně určil podmínku, kdy se může jednat o osobu jednající ve prospěch BIS. Z daného ustanovení vyplývá, že se tedy jedná o fyzickou osobu starší 18 let, ale již není stanovena její státní příslušnost, tudíž osobou jednající ve prospěch může být i cizinec a není ani podmínkou, aby měl na území ČR povolený pobyt. Další základní podmínkou je, že osoba poskytuje služby dobrovolně a není možné ji žádným způsobem nutit, aby zpravodajské službě poskytovala zájmové informace nebo jiné služby. Pokud tedy fyzická osoba sama nesouhlasí s poskytováním služeb BIS, nemůže se jednat o osobu jednající ve prospěch BIS dle tohoto ustanovení. Rovněž si též nelze vykládat ustanovení § 15 tak, že každá fyzická osoba starší 18 let, která dobrovolně nabídne služby BIS, bude osoba jednající v její prospěch, neboť je možné, že BIS tyto služby nepřijme. Zákonodárce použil v §15 odst. 1 formulaci, že BIS je oprávněna využívat služeb, nikoli povinna.

Pokud je tedy fyzická osoba, která splňuje zákonné předpoklady, osobou jednající ve prospěch BIS, je BIS povinna ochraňovat osobu před vyzrazením a způsobením újmy na cti, životě, zdraví nebo majetku, která by jí mohla vzniknout pro poskytování těchto služeb nebo v souvislosti s ním⁸⁰. Zde tedy zákon stanovil základní pravidla pro ochranu osoby, která poskytuje služby české kontrarozvědce. Zejména se bude jednat o ochranu osobních dat těchto fyzických osob před jejich vyzrazením nepovolané osobě, a to zřejmě prohlášením této evidence za utajovanou skutečnost dle zvláštního zákona č. 412/2005 Sb., o ochraně utajovaných informací a bezpečnostní způsobilosti.

Na rozdíl od BIS má dále VZ stanoveno, že může vést evidenci osob jednajících v jeho prospěch, ale pouze po dobu plnění úkolů a poté se tyto údaje musejí zničit. Naproti tomu BIS může vést evidenci osob jednajících ve prospěch i po ukončení využívání jejich služeb.

6.7. Postavení příslušníka zpravodajské služby

6.7.1 Služební poměr příslušníků zpravodajských služeb

Příslušníci jednotlivých českých zpravodajských služeb mají upravený svůj služební poměr v různých normách.

Dne 1.1.2007 nabyl účinnosti zákon č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů, který upravuje služební poměr příslušníků BIS a ÚZSI. Tento zákon podle § 1 upravuje právní poměry fyzických osob, které v bezpečnostním sboru vykonávají službu (příslušníci), jejich odměňování, řízení ve věcech služebního poměru a organizační věci služby (služební vztahy). Bezpečnostním sborem se rozumí Policie České republiky, Hasičský záchranný sbor České republiky, Celní správa České republiky, Vězeňská služba České republiky, Bezpečnostní informační služba a Úřad pro zahraniční styky a informace.

Příslušníci českých civilních zpravodajských služeb (BIS a ÚZSI) mají tak

⁷⁹ § 15 zákona č. 154/1994 Sb., o BIS, v platném znění

⁸⁰ § 15 odst. 3 zákona č. 154/1994 Sb., o BIS, v platném znění

upravený služební poměr svých příslušníky společnou normou, která dále platí i pro ostatní bezpečnostní sbory. Cílem tohoto zákona je sjednotit roztržité právní úpravy služebních poměrů příslušníků Policie České republiky, Hasičského záchranného sboru České republiky, Vězeňské služby České republiky, Celní správy České republiky, Bezpečnostní informační služby a Úřadu pro zahraniční styky a informace, upravit komplexně specifický státní služební vztah příslušníků plnících úkoly státu v bezpečnostních sborech tak, aby došlo v nejširší míře k jeho oddělení od zákoníku práce a dalších pracovněprávních předpisů, které platí pro zaměstnance v pracovním poměru, sjednotit rozsah jejich práv a povinností, zajistit ukládání povinností ve služebním poměru výlučně zákonem, umožnit státu operativní využití příslušníků, kteří jsou zařazeni v záloze pro přechodně nezařazené, pro plnění úkolů v jiném bezpečnostním sboru a přiblížit právní úpravu právu Evropských společenství⁸¹.

6.7.2 Použití zbraně příslušníkem zpravodajské služby

Obecně je možno říci, že zbraň lze legálně použít v okolnostech vylučující protiprávnost. Okolnosti vylučující protiprávnost jsou takové skutečnosti, které způsobují, že čin, který se podobá trestnému činu, není pro společnost nebezpečný, nenaplnuje znaky skutkové podstaty trestného činu a není tedy trestným činem. Tyto okolnosti jsou jednak upravené trestním zákonem (nutná obrana dle § 13, krajní nouze dle § 14 a oprávněné použití zbraně dle § 15 trestního zákona) a dále upravené jinými zákonnými předpisy (např. svolení poškozeného, plnění povinností nebo rozkazu, atd.).

6.7.3 Použití zbraně příslušníkem BIS

Tato skutečnost je upravena pouze v zákoně č. 154/1994 Sb., o BIS. Ustanovení § 5 stanoví, že: „*Příslušníci jsou oprávněni držet a nosit služební zbraň a použít ji v případech nutné obrany nebo krajní nouze.*“ Jiné oprávnění v souvislosti s použitím zbraně nemají. Zákon ani nedefinuje pojem „*služební zbraň*“, respektive zda má na mysli například střelnou či chladnou zbraň. Zákon o ozbrojených silách ČR byl v této věci důslednější a jasně pod termínem „*vojenská zbraň*“ definoval vojenskou střelnou zbraň, vojenskou bodnou zbraň a sečnou zbraň. Analogicky lze usoudit, že termín „*služební*“ odpovídá termínu „*vojenská*“, tím je vyjádřeno, že se jedná o zbraň BIS a ne o zbraň soukromou nebo jiného ozbrojeného sboru. Vzhledem ke skutečnosti, že zákon o BIS nedefinuje blíže o jaký druh zbraně se má jednat, dá se předpokládat, že vnitřní předpis BIS toto upřesní. Zřejmě se bude jednat o nějaký druh střelné zbraně, obdobně jako jej používá VOZ, policie nebo jiný podobný ozbrojený sbor. Lze tak usoudit ze znění patřičného zákonného ustanovení, neboť příslušnou služební zbraň má příslušník oprávnění „*držet a nosit*“. Pokud však přihlídneme k definici BIS, kterou zákon definuje jako *ozbrojenou zpravodajskou službu*⁸², je zde teoretický předpoklad, že BIS by mohla být vyzbrojena i jiným druhem zbraně, který by však nebyla oprávněna použít.

Závěrem lze tedy shrnout, že příslušníci BIS, ÚZSI a VZ jsou oprávněni držet a nosit zbraň (podle zákona o BIS *služební zbraň*, podle zákona o ozbrojených silách *vojenskou zbraň* a podle střežového zákona pak u ÚZSI *služební střelná zbraň*) a

⁸¹ Sněmovní tisk č. 226/0 - důvodová zpráva k návrhu zákona o služebním poměru

⁸² § 1 odst.1 zákona č. 154/1994 Sb., o BIS, v platném znění

použit ji pouze v případech nutné obrany a krajní nouze podle trestního zákona.

Pouze u příslušníků VZ by ještě přicházelo v úvahu oprávněné použití vojenské zbraně v případě jejího použití v souladu se zákonem o ozbrojených silách. Například v situaci, kdy příslušník VZ, jako voják české armády, plní strážní, eskortní či dozorčí službu a odvrací nebezpečný útok (viz § 42 zákona č. 219/1999 Sb., o ozbrojených silách České republiky).

6.8 Zpravodajské služby a zákon o ochraně osobních údajů

Ochrana osobních údajů je v současné době, kromě Listiny základních práv a svobod, chráněna zvláštním zákonem č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů, v platném znění. Listina koncipovala tuto ochranu do čl. 10 odst. 3, v němž je zakotveno, že každý má právo na ochranu před neoprávněným shromažďováním, zveřejňováním nebo jiným zneužíváním údajů o své osobě. Ustanovení článku 10 odst. 3 dává každému člověku právo na utajování údajů o své osobě, a to vůči veškerým neoprávněným dispozicím, bez ohledu na způsoby, jimiž jsou tyto dispozice uskutečňovány (tj. automatizovaně nebo jinak). Oprávněně s nimi lze disponovat pouze s jeho souhlasem a dále v případě, kdy zákon ukládá dotyčné osobě nebo i jinému subjektu, aby je poskytla nebo je umožňuje získat i bez tohoto souhlasu. Ochrana je poskytována nejen proti neoprávněnému shromažďování a zveřejňování, ale i jinému zneužívání, tj. např. protiprávnímu nakládání s údaji, které jsou per definitionem veřejné⁸³. Zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, byl přijat právě za účelem provedení výše uvedeného článku Listiny

Zákon o ochraně osobních údajů kromě jiného upravuje ochranu osobních údajů o fyzických osobách, práva a povinnosti při zpracování těchto údajů. Zákon se vztahuje na osobní údaje, které zpracovávají státní orgány (tudíž i na zpravodajské služby), orgány územní samosprávy, jiné orgány veřejné moci, jakož i fyzické a právnické osoby, pokud tento zákon nebo zvláštní zákon nestanoví jinak. Zákon se vztahuje na veškeré zpracovávání osobních údajů. Tento zákon tak komplexně řeší problém zpracovávání a využívání osobních údajů jak ze strany oprávněných státních orgánů, tak ostatních subjektů. Zákonodárce si při tvorbě tohoto zákona byl vědom zvláštního postavení zpravodajských služeb a zohlednil jej ve znění zákona. Ustanovení § 3 odst.6 taxativně stanovuje, kdy se ustanovení zákona o ochraně osobních údajů nepoužije pro zpracování osobních údajů. Zákon tak stanovil pro zpravodajské služby rozsáhlé výjimky z povinností, které jinak musí plnit ostatní správci a zpracovatelé, bez nutnosti dalších předpokladů. Výjimky platí pouze v uvedeném rozsahu, nikoliv pro celý zákon, a jeho ostatní ustanovení jsou i pro zpravodajské služby závazné. Zpravodajské služby tak nejsou povinny plnit informační povinnost vůči subjektu údajů podle § 11 zákona o ochraně osobních údajů, nejsou povinny plnit oznamovací povinnost k registraci podle povolených zpracování osobních údajů vůči Úřadu na ochranu osobních údajů podle § 16 zákona na ochranu osobních údajů a nejsou povinny při předávání osobních údajů do jiných států postupovat podle § 27 téhož zákona⁸⁴.

Zákon o ochraně osobních údajů stanovil dle § 29 odst. 1 písm. a) do oblasti

⁸³ PAVLÍČEK, V. , HŘEBEJK, J. , KNAPP, V. , KOSTEČKA, J. , SOVÁK, Z. *Ústava a ústavní řád České republiky, 2. díl*. Praha : Práva a svobody, 1995. Str. 101

⁸⁴ KUČEROVÁ, A. a kol. *Zákon o ochraně osobních údajů. Komentář*. Praha: C.H.Beck, 2003, 1.vydání. Str.47

působnosti Úřadu pro ochranu osobních údajů provádět dozor nad dodržováním povinností stanovených zákonem při zpracování osobních údajů. Ustanovení odst. 3 téhož paragrafového znění zákona stanovuje, že dozor nad zpracováním osobních údajů, která provádějí zpravodajské služby, stanoví zvláštní právní předpis. Tímto předpisem je myšleno znění § 12 zákona č. 153/1994 Sb., o zpravodajských službách ČR, podle kterého činnost zpravodajských služeb podléhá kontrole vlády a Parlamentu. Jak již bylo v předešlých částech práce, pojednávajících o kontrole zpravodajských služeb, uvedeno, zvláštní zákony mají stanovit oblast této parlamentní kontroly. Doposud byla zákonná úprava týkající se kontrole zpravodajských služeb upravena pouze u BIS a VZ⁸⁵, kde není žádné speciální ustanovení v rámci dozoru nad zpracováním osobních údajů nebo vedením evidencí zpravodajskými službami.

Kontrolní orgán Poslanecké sněmovny pro kontrolu BIS je oprávněn požadovat po řediteli BIS předložení vnitřních předpisů týkajících se druhů a způsobu vedení evidencí⁸⁶. Obdobně je tomu i u kontrolního orgánu pro kontrolu VZ, kterému má jeho ředitel předložit statut Vojenského zpravodajství, návrh rozpočtu, písemná zadání úkolů uložených vládou nebo prezidentem republiky, podklady potřebné ke kontrole plnění rozpočtu Vojenského zpravodajství a vnitřní předpisy Vojenského zpravodajství⁸⁷. Zde není taxativně uvedeno, že se má jednat i o předpisy související s vedením evidencí, ale je to stanoveno obecně v rámci všech vnitřních předpisů VZ. Předpis pro vedení evidencí stanovených zákonem o VZ vydává přímo ministr obrany⁸⁸. Kontrolní orgán má tak možnost pouze posoudit vnitřní předpisy vydané BIS a VZ v této oblasti, zda jsou případně v souladu se zákonem o ochraně osobních údajů. Ohledně možnosti přímé kontroly zde žádné oprávnění není.

U ÚZSI díky absenci speciálního zákona o parlamentní kontrole, zde nemá Parlament žádné oprávnění.

V rámci údajů chráněných zákonem o ochraně osobních údajů je vhodné dále uvést, že ostatní ustanovení, s výjimkou těch, které se týkají dozoru a těch jeho ustanovení, jež jsou uvedena v § 3 odst. 6 (viz výše), se použijí i na činnost zpravodajských služeb. Tak se například z dalších ustanovení použije i na zpravodajské služby a jejich činnost v oblasti ochrany osobních údajů definiční ustanovení § 4 (vymezení pojmů), § 8 (týkající se povinností zpracovatele), § 10, § 12 (tzv. informační povinnosti na žádost subjektu údajů), § 13 až 15 (povinnost osob při zabezpečení osobních údajů)⁸⁹.

Z výše uvedených ustanoveních je z hlediska ochrany základních lidských práv podstatný § 10 zákona o ochraně osobních údajů, jehož znění by mělo být podstatné i pro činnost zpravodajských služeb. Ustanovení § 10 stanoví, že při zpracování osobních údajů správce a zpracovatel dbá, aby subjekt údajů neutrpěl újmu na svých právech, zejména na právu na zachování lidské důstojnosti, a také dbá na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a osobního života subjektu údajů. Ustanovení uvedeného paragrafu zohledňuje článek 10 odst. 2 Listiny základních práv a svobod, který stanoví, že každý má právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromí a rodinného života. Ustanovení § 10 tedy ukládá správcům a

⁸⁵ Zákon č. 154/1994 Sb., o BIS a zákon č. 289/2005 Sb., o VZ

⁸⁶ § 19 odst.1 písm.e) a § 148 odst.2 písm. a) zákona č. 154/1994 Sb., o BIS

⁸⁷ § 22 zákona č. 289/2005 Sb., o Vojenském zpravodajství

⁸⁸ § 27 zákona č. 289/2005 Sb., o VZ

⁸⁹ KUČEROVÁ, A. a kol. *Zákon o ochraně osobních údajů. Komentář*. 1. vydání, Praha: C.H.Beck, 2003. Str.185

zpracovatelům (v našem případě zpravodajským službám) dbát na to, aby při zpracování osobních údajů subjekt údajů neutrpěl újmu na svých právech, kterými jsou především právo na zachování lidské důstojnosti a právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a osobního života subjektu údajů. V této oblasti je možné uplatnit **balanční princip**, který spočívá ve vyvážené povinnosti správce a zpracovatele podle § 10 a jejich práva zpracovávat za stanovených podmínek osobní údaje. Správce a zpracovatel při zpracování osobních údajů musí dbát na to, aby subjekt údajů neutrpěl újmu na těchto svých právech. Pokud by újma na těchto právech mohla nastat, nesměl by správce ani zpracovatel takové zpracování osobních údajů provádět. Práva na ochranu soukromí subjektu údajů jsou „protiváhou“ možností zpracovávat osobní údaje⁹⁰.

Balanční princip je dále obsažen i v ustanovení § 5 odst. 3 zákona o ochraně osobních údajů. Ten stanovuje, že provádí-li správce zpracování osobních údajů na základě zvláštního zákona, je povinen dbát práva na ochranu soukromého a osobního života subjektu údajů. Zákon tedy umožňuje správcům zpracovávat osobní údaje podle zvláštních zákonů (v našem případě je to výše uvedené oprávnění zpravodajských služeb vést evidence), ale jako protiváhu k tomuto zpracování ukládá správcům povinnost dbát na ochranu soukromého a osobního života subjektu údajů, a tedy neoprávněně nezasahovat do jeho soukromí. Vzhledem k ustanovení § 7, které zakotvuje, že povinnosti stanovené v ustanovení § 5 platí obdobně také pro zpracovatele, lze dovodit, že i zpracovatelé mají tuto povinnost uvedenou v ustanovení § 5 odst. 3.

Ustanovením § 10 tedy zákon o ochraně osobních údajů chrání nejen subjekt údajů proti neoprávněnému zasahování do jeho soukromí ze strany správců a zpracovatelů, nýbrž chrání i fyzické osoby, které existují v soukromém a osobním životě subjektu údajů (například ostatní rodinní příslušníci)⁹¹.

Zákon o ochraně osobních údajů stanoví v § 5 odst. 1 písm. c) povinnost správce zpracovávat pouze pravdivé a přesné osobní údaje, které získal v souladu s tímto zákonem, ověřovat, zda jsou osobní údaje pravdivé a přesné. Součástí této povinnosti je, že pokud správce zjistí, že jím zpracovávané údaje nejsou s ohledem na stanovený účel pravdivé a přesné, zejména k námitce subjektu údajů, je povinen je blokovat a bez zbytečného odkladu opravit nebo doplnit. Nelze-li je opravit nebo doplnit, musí je bez zbytečného odkladu zlikvidovat. Nepravdivé, nepřesné nebo neověřené osobní údaje lze zpracovávat pouze v případě, stanoví-li tak zvláštní zákon. Tyto údaje se musí náležitě označit a vést odděleně od ostatních osobních údajů. Jako příklady jsou uvedeny zákon č. 89/1995 Sb., o státní statistické službě, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 153/1994 Sb., o zpravodajských službách České republiky, ve znění zákona č. 118/1995 Sb., a zákon č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů. Zákon o zpravodajských službách ČR obsahuje úpravu, která se od úpravy zákonem o ochraně osobních údajů liší. V § 20 zákona č. 153/1994 Sb. je jako jedno z opatření k utajení činnosti zakotveno oprávnění používat zvláštní způsoby vykazování údajů při hospodaření s prostředky státního rozpočtu včetně devizového hospodaření, přiznávání daně z příjmů, vykazování údajů pro účely státní sociální podpory, vykazování pojistného

⁹⁰ KUČEROVÁ, A. a kol. Str. 120

⁹¹ KUČEROVÁ, A. a kol. *Zákon o ochraně osobních údajů. Komentář*. 1. vydání, Praha: C.H.Beck, 2003. Str. 120

všeobecného zdravotního pojištění a pojistného na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, s tím, že tento zvláštní způsob vykazování údajů stanoví vláda. Jiné oprávnění zpracovávat nepřesné nebo nepravdivé osobní údaje tento zákon neobsahuje.

Zpravodajské služby splňují rovněž podmínku § 11 odst. 5 písm. c) zákona o ochraně osobních údajů, neboť zvláštní zákon (o BIS a VZ) stanovil, že zpravodajské služby nemají povinnost poskytovat osobní údaje k osobám, které jsou vedeny v jich evidenci (viz výše). Zpravodajské služby tudíž jako správce nemusí poskytovat informace podle § 11 odstavců 1 až 4, které se týkají zejména povinnosti správce informovat subjekt údajů o tom, v jakém rozsahu a pro jaký účel budou osobní údaje zpracovávány nebo o jeho právu v přístupu k osobním údajům, případně osobě, která je správcem poskytl.

6.9 Zpravodajské služby a zákon o ochraně utajovaných informací

V roce 2005 byl schválen zákon č. 412/2005 Sb., o ochraně utajovaných informací a o bezpečnostní způsobilosti (dále jen „zákon o ochraně utajovaných informací“), který upravuje nakládání s utajovanými informacemi a zároveň definuje způsob provádění bezpečnostních prověrek pro fyzické a právnické osoby, které jsou určeny pro některý stupeň utajení. Vzhledem ke skutečnosti, že zpravodajské služby se z důvodu své specifické náplně práce dotýkají velmi významně ochrany utajovaných informací a zároveň působí i jako orgány provádějící bezpečnostní prověrky, je tento zákon pro ně velmi významný.

Zákon o ochraně utajovaných skutečností nahradil dřívější právní úpravu – zákon č. 148/1998 Sb., o ochraně utajovaných skutečností a o změně některých zákonů.

Zákon o ochraně utajovaných informací definuje rovněž pojem *utajovaná informace*. *Utajovanou informací* se rozumí informace v jakékoliv podobě zaznamenaná na jakémkoliv nosiči označená v souladu se zákonem o ochraně utajovaných informací, jejíž vyzrazení nebo zneužití může způsobit újmu zájmu České republiky nebo může být pro tento zájem nevýhodné, a která je uvedena v seznamu utajovaných informací⁹² schválených vládou ČR. Zákon o ochraně utajovaných informací rovněž stanovil, že narušení zpravodajských operací může způsobit případně mimořádně vážnou újmu, vážnou újmu nebo prostou újmu České republiky, případně vyzrazení takové zpravodajské operace může být nevýhodné pro zájmy České republiky.

Specifičnost zpravodajských služeb je dále zohledněna v zákoně o ochraně utajovaných informací a to tak, že zpravodajské služby mají zákonem dané oprávnění rozhodovat o žádosti fyzické osoby u svých příslušníků, zaměstnanců a uchazečů o přijetí do služebního nebo pracovního poměru a o zrušení platnosti osvědčení této fyzické osoby⁹³. Zpravodajské služby mají při tomto rozhodování postavení Národního bezpečnostního úřadu (dále jen „BIS“) a odpovědná osoba zpravodajské služby (u BIS a VZ jejich ředitel) postavení ředitele NBÚ.

⁹² § 2 písm. a) zákona č. 412/2005 Sb., o ochraně utajovaných informací a o bezpečnostní způsobilosti, v platném znění

⁹³ § 140 odst. 1 písm. a) zákona č. 412/2005 Sb., o ochraně utajovaných informací a o bezpečnostní způsobilosti, v platném znění

V případě ukončení služebního poměru příslušníka nebo zaměstnaneckého poměru u jednotlivé zpravodajské služby znamená zánik platnosti osvědčení této fyzické osoby⁹⁴.

Zákon o ochraně utajovaných informací řeší i způsob zvláštního přístupu k utajované informaci bez platného osvědčení fyzické osoby u osoby jednající ve prospěch zpravodajské služby. Osobu jednající je pouze nutné poučit o nutnosti ochrany utajované informace ve smyslu zákona č. 412/2005 Sb. a to tím, kdo této osobě umožnil přístup k utajované informaci⁹⁵. Ze znění zákona o ochraně utajovaných informací tedy vyplývá, že není nutné, aby osoba jednající ve prospěch dané zpravodajské služby byla držitelem osvědčení při poskytování svých služeb v oblasti utajovaných informací ve prospěch zpravodajských služeb.

Zpravodajské služby dále na základě písemné žádosti Národního bezpečnostního úřadu v rámci své působnosti provádějí úkony v řízení podle zákona o ochraně utajovaných informací⁹⁶. Prováděné úkony musí být z oblasti působnosti zpravodajských služeb a to tak, jak jsou určeny v zákoně o zpravodajských službách České republiky⁹⁷.

Při plnění úkolů podle zákona o ochraně utajovaných informací jsou zpravodajské služby povinny oznámit neprodleně NBÚ, zjistí-li okolnosti nasvědčující tomu, že držitel osvědčení fyzické osoby, držitel osvědčení podnikatele nebo dokladu přestal splňovat podmínky pro jejich vydání, neohrozí-li to zájem sledovaný zpravodajskou službou.

Zpravodajské služby jsou při plnění úkolů podle zákona o ochraně utajovaných informací oprávněny:

- a) používat prostředky k získávání informací podle zvláštních právních předpisů. Jedná se zejména o používání specifických prostředků podle II. hlavy zákona č. 154/1994 Sb., o BIS, a používání zpravodajských prostředků dle § 6 zákona č. 289/2005 Sb., o VZ. Používání specifických prostředků zpravodajských služeb pro provádění bezpečnostní prověrky není v zahraniční legislativě zcela obvyklé. Například německá Vojenská zpravodajská služba (MAD) nesmí při spoluúčasti na bezpečnostních prověrkách podle § 1 odst. 3 zákona o MAD používat prostředky zpravodajských služeb. Vyplývá to ze zákona o bezpečnostních prověrkách ze dne 20.4.1994, který s použitím prostředků zpravodajských služeb v rámci bezpečnostních prověrek nepočítá
- b) využívat údaje ze svých evidencí a údaje z evidencí poskytnutých NBÚ. Zpravodajské služby jsou oprávněny v oblasti své působnosti vést evidenci, respektive ukládat, uchovávat a využívat údaje o fyzických a právnických osobách. U BIS je toto oprávnění zahrnuto v § 16 zákona o BIS, u Vojenského zpravodajství v § 17 zákona o VZ. Úřad pro zahraniční styky a informace má toto oprávnění upraveno v § 19 zákona o zpravodajských službách ČR,
- c) požadovat a využívat údaje z evidencí a materiálů vzniklých z činnosti

⁹⁴ § 56 odst.1 písm. h) č.412/2005 Sb., o ochraně utajovaných informací, v platném znění

⁹⁵ § 58 odst.3 zákona č.412/2005 Sb., o ochraně utajovaných informací, v platném znění

⁹⁶ § 140 odst. 1 písm. b) zákona č. 412/2005 Sb., o ochraně utajovaných informací a o bezpečnostní způsobilosti, v platném znění

⁹⁷ § 5 zákona č. 153/1994 Sb., o zpravodajských službách ČR, v platném znění

bezpečnostních a vojenských orgánů československého státu,

d) zpracovávat osobní údaje,

e) vést evidence,

f) požadovat bezúplatně informace u orgánu státu, právnické osoby nebo podnikající fyzické osoby a využívat je. Zde zákon o ochraně utajovaných informací dává jednoznačné oprávnění zpravodajským službám k získávání potřebných informací nejen u orgánů státu, ale i u právnických osob a podnikajících fyzických osob. Jedná se o odlišný přístup k získávání informací oproti zákonu o zpravodajských službách, kde § 11 pouze umožňuje zpravodajským službám žádat orgány veřejné správy o nezbytnou pomoc nebo informace uchovávané v souvislosti s plněním úkolů státní správy. Podle zákona o zpravodajských službách ČR nejsou zpravodajské služby oprávněny vyžadovat informace od jiných právnických nebo fyzických osob. Oprávnění podle zákona č. 412/2005 Sb., je možno označit za určitý průlom do doposud aplikovaných oprávnění pro zpravodajské služby, kdy byla snaha se vyhnout ukládání povinnosti pro jiné subjekty v rámci poskytování služeb nebo informací pro tyto zpravodajské služby.

g) vyžadovat opis a výpis z evidence Rejstříku trestů,

h) uchovávat v informačních systémech údaje získané v rámci plnění úkolů podle tohoto zákona,

i) provádět opatření k evidenční ochraně osobních údajů fyzické osoby

j) využívat údaje z evidence osob, kterým byl umožněn přístup k utajovaným informacím bez platného osvědčení fyzické osoby v trestním řízení, v občanském soudním řízení a v soudním řízení správním, a to v rozsahu nezbytném pro uplatnění jejich práv a plnění povinností a v těchto řízeních.

Ředitel zpravodajské služby může vydat souhlas s jednorázovým přístupem k utajované informaci se stupněm utajení o jeden vyšší, než na který je vydáno platné osvědčení fyzické osoby a to na dobu nezbytně nutnou (nejdéle na 6 měsíců) a to u příslušníků příslušné zpravodajské služby.

Na poskytování utajované informace (zejména stupně utajení Přísně tajné, Tajné a Důvěrné) mezi zpravodajskou službou a obdobnou službou cizí moci v rámci spolupráce uskutečňované podle zákona o zpravodajských službách se nevztahuje povinnost jí poskytnout prostřednictvím registru vedeného NBÚ. O poskytování utajované informace v těchto případech rozhoduje odpovědná osoba zpravodajské služby⁹⁸, kterou je u BIS a VZ její ředitel. Zákon zde pamatoval na nutnost ochrany zpravodajských informací v rámci mezinárodní spolupráce a proto ji vyjmul z obecné povinnosti ji evidovat ve zvláštní registru vedeném NBÚ. Ochrana utajované informace v rámci mezinárodního styku tak podléhá pouze na rozhodnutí odpovědné osoby zpravodajské služby, která může udělit takový souhlas pouze pro spolupracující zahraniční zpravodajskou službu, se kterou může spolupracovat na základě souhlasu uděleném vládou.

Zákon o ochraně utajovaných informací řeší i vzájemnou spolupráci mezi NBÚ a zpravodajskými službami v rámci zabezpečení ochrany utajovaných informací.

V rámci fyzické bezpečnosti, kterou tvoří systém opatření, která mají neoprávněné osobě zabránit nebo ztížit přístup k utajovaným informacím, popřípadě

⁹⁸ § 77 zákona č.412/2005 Sb., o ochraně utajovaných informací, v platném znění

přístup nebo pokus o něj zaznamenat, může NBÚ požádat zpravodajské služby o součinnost. Tato součinnost bude zejména v oblasti provádění kontrol, zda v jednacích místnostech určených pro projednání utajované informace stupně Tajné a Přísně tajné nedochází k nedovolenému použití technických prostředků určených k získávání informací⁹⁹, tedy zda nejsou v místnosti umístěny například skryté odposlechy.

NBÚ je při plnění úkolů podle zákona o ochraně utajovaných skutečností oprávněn pro účely řízení požadovat od zpravodajských služeb informace získané postupy podle zákona o zpravodajských službách¹⁰⁰.

NBÚ je povinen poskytovat zpravodajským službám jedenkrát měsíčně přehled vydaných osvědčení fyzických osob, dokladů a dále přehled fyzických osob, kterým nebylo osvědčení fyzické osoby nebo doklad vydány, a osob, kterým byla zrušena platnost osvědčení fyzické osoby nebo dokladu¹⁰¹.

NBÚ je rovněž povinen si vyžádat písemné stanovisko příslušné zpravodajské služby v případě vydávání písemného povolení o poskytování utajované informace stupně utajení Přísně tajné, Tajné a Důvěrné v mezinárodním styku, do jejíž oblasti věcné působnosti utajovaná informace náleží¹⁰². Zpravodajské služby jsou pak povinny do 30 dnů od doručení žádosti NBÚ poskytnout svoje stanovisko.

Zákon o ochraně utajovaných informací rovněž používá pojem *citlivá činnost*, kterou se rozumí činnost určená tímto zákonem a i jinými zákonnými normami, jako je například zákon č. 38/1994 Sb., o zahraničním obchodu s vojenským materiálem, v platném znění. Citlivou činnost může vykonávat fyzická osoba, která je bezpečnostně způsobilá a je držitelem platného dokladu o bezpečnostní způsobilosti fyzické osoby (dále jen „doklad“) nebo je držitelem platného osvědčení fyzické osoby. V případě zpravodajské služby si podmínky bezpečnostní způsobilosti fyzické osoby, která má pro ní vykonávat citlivou činnost, ověřuje zpravodajská služba. V případě takového ověřování se neprovádí bezpečnostní řízení ve smyslu zákona č.412/2005 Sb., a zpravodajská služba nevydává ani doklad. Zpravodajská služba pouze umožní na základě výsledku ověřování fyzické osobě výkon citlivé činnosti na dobu nutnou k provedení takové činnosti¹⁰³.

Zákon o ochraně utajovaných informací zavedl ve své čtvrté části zvláštní správní řízení pro vydání rozhodnutí v oblasti tohoto zákona, které nazval **bezpečnostní řízení**. Bezpečnostní řízení je zejména procesní norma, podle které musí zejména NBÚ postupovat.

V rámci bezpečnostního řízení může NBÚ požadovat od zpravodajské služby různé úkony či šetření. V řízení o vydání osvědčení fyzické osoby pro stupeň utajení Tajné Úřad může ověřit identitu účastníka řízení za pomoci zpravodajské služby. V řízení o vydání osvědčení fyzické osoby pro stupeň utajení Přísně tajné NBÚ požádá

⁹⁹ § 26 zákona č.412/2005 Sb., o ochraně utajovaných informací, v platném znění

¹⁰⁰ § 138 odst 1 č.412/2005 Sb., o ochraně utajovaných informací, v platném znění

¹⁰¹ § 138 odst. 2 zákona č.412/2005 Sb., o ochraně utajovaných informací, v platném znění

¹⁰² § 76 odst. 1 zákona č.412/2005 Sb., o ochraně utajovaných informací, v platném znění

¹⁰³ § 88 zákona č.412/2005 Sb., o ochraně utajovaných informací, v platném znění

příslušnou zpravodajskou službu o šetření k výskytu bezpečnostních rizik v prostředí, v němž se účastník řízení pohybuje. Zpravodajské služby jsou povinny žádosti NBÚ vyhovět a podat mu zprávu o výsledcích požadovaných šetření¹⁰⁴. Zpravodajská služba je povinna poskytnout NBÚ výsledky šetření ode dne doručení jeho žádosti ve lhůtě 6 měsíců pro stupeň utajení Tajné a 9 měsíců pro stupeň utajení Přísně tajné.

V řízení o vydání osvědčení podnikatele pro stupeň utajení Důvěrné může NBÚ požádat o ověření vlastnických vztahů u podnikatele požádat příslušnou zpravodajskou službu, pro stupeň Tajné může NBÚ požádat o ověření obchodních vztahů podnikatele a pro stupeň Přísně tajné může NBÚ požádat o ověření významných kapitálových a finančních vztahů podnikatele. Rovněž i zde jsou zpravodajské služby povinny žádosti NBÚ vyhovět a podat mu zprávu o výsledcích požadovaných šetření¹⁰⁵. Zpravodajská služba je povinna poskytnout NBÚ výsledky šetření ode dne doručení jeho žádosti ve lhůtě 3 měsíců pro stupeň utajení Důvěrné, 6 měsíců pro stupeň utajení Tajné, 9 měsíců pro stupeň utajení Přísně tajné.

NBÚ je zákonem o ochraně utajovaných informací svěřen výkon státního dozoru v oblasti utajovaných informací a bezpečnostní způsobilosti a to zejména v oblasti dodržování právních předpisů. Činnost zpravodajských služeb však státnímu dozoru podle zákona o ochraně utajovaných informací nepodléhá¹⁰⁶.

7. BIS a mezinárodní spolupráce

V době, kdy anticivilizační rizika mají globální rozměr je mezinárodní spolupráce partnerských zpravodajských služeb - které mají za úkol závažné hrozby předvídat a eliminovat - zcela klíčová a nezastupitelná. Bez její existence by například terorismu a organizovanému zločinu vůbec nebylo možné čelit.

Souhlas ke spolupráci Bezpečnostní informační služby se zahraniční zpravodajskou službou schvaluje vláda. Tento souhlas dává vláda ČR ve formě usnesení, které je schváleno na základě žádosti ze strany BIS. Tato žádost i samotné usnesení je utajované a to stupněm „TAJNÉ“. V současné době udržuje BIS kontakty s téměř 80 službami z téměř 60 zemí. Pravidelně si vyměňují informace s více než 50 službami z téměř 40 zemí. Mezi BIS a jejími zahraničními partnery dochází každoročně k výměně několika tisíců zpráv a několika stovkám osobních jednání. Hlavními tématy širokých mezinárodních kontaktů jsou terorismus, organizovaný zločin, šíření zbraní hromadného ničení, obchod s vojenskou technikou a konvenčními zbraněmi, kontrašpionáž a nelegální migrace.

Nejaktivnější je komunikace s partnery ze sousedních zemí, s kterými sdílíme stejné problémy a zkušenosti, a se službami členských států NATO. Spolupráce v rámci NATO zavedla BIS - zejména v souvislosti s bojem proti mezinárodnímu terorismu - i do vzdálenějších oblastí, které dříve nebyly v popředí jejího zájmu. Pro případ naléhavé potřeby, vycházející z bezprostředního rizika, je BIS připravena a schopna navázat spojení i se zpravodajskými službami, které jsou mimo akční rádius jejích kontaktů.

¹⁰⁴ § 107 zákona č.412/2005 Sb., o ochraně utajovaných informací, v platném znění

¹⁰⁵ § 108 zákona č.412/2005 Sb., o ochraně utajovaných informací, v platném znění

¹⁰⁶ § 143 zákona č.412/2005 Sb., o ochraně utajovaných informací, v platném znění

7.1 CTG – counter terrorism group

Po 11. září 2001 vytvořily bezpečnostní služby zemí EU zvláštní orgán k boji s terorismem, tzv. protiteroristickou skupinu – CTG. Zabývá se zejména spoluprací mezi službami a kooperací s dalšími orgány EU.

BIS je v rámci svých možností zodpovědným členem Skupiny, účastní se jednání na úrovni ředitelů služeb i ředitelů protiteroristických odborů. V případě relevantních témat BIS vysílá své zástupce i na expertní semináře. Účast na těchto seminářích však byla ve srovnání s rokem 2006 méně častá. V roce 2007 však BIS odeslala více analytických příspěvků a také se přímo podílela na konkrétních projektech.

7.2 Zvláštní výbor NATO

Z důvodu stagnující reformy NATO se začlenění Zvláštního výboru (ZV) v Alianci nezměnilo. V r. 2008 proběhlo první setkání ZV se zástupci Austrálie, což odráží trend otvírání Aliance novým regionům (Austrálie, Nový Zéland, Japonsko).

7.3 BIS a boj proti terorismu

BIS má již v zákoně § 5, odst. 1, písm. e) z.č. 153/1994 Sb. v platném znění, povinnost zabezpečovat informace týkající se organizovaného zločinu a terorismu. Po 11.9.2001 se získávání informací o terorismu stalo prioritní záležitostí pro mnoho zpravodajských služeb i jiných státobezpečnostních organizací. Tedy i BIS významným podílem zabezpečuje informace o této problematice – jak svou operativní činností, tak i ve spolupráci s dalšími státy a jejich zpravodajskými službami.

V roce 2004 se uskutečnila součinnostní operace s partnerskou zpravodajskou službou, Tato operace mimo jiné zabránila případnému teroristickému útoku, pravděpodobně na území EU. Výsledkem spolupráce bylo odhalení a následné zadržení skupiny osob, které byly po zadržení ve Španělsku obviněny z příslušnosti k teroristické organizaci a ze spiknutí za účelem spáchání teroristického útoku.

7.3.1 Informace o zapojení BIS v boji proti terorismu¹⁰⁷

V ČR je situace v oblasti boje proti mezinárodnímu terorismu velmi nepřehledná. Všechny zainteresované součásti či útvary se svým způsobem částečně podílí na boji proti mezinárodnímu terorismu. Ale každý podle svých dílčích norem a předpisů, které však nejsou nijak provázány. Neexistuje zde jakákoliv koordinace mezi jednotlivými bezpečnostními, tj. zpravodajskými a výkonnými (represivními) složkami. To pak přináší kromě nízké efektivity a plýtvání finančními i materiálními prostředky obrovské riziko, že daný jev či poznatek nebude řešen komplexně, tudíž efektivně. Proto BIS iniciovala vytvoření centrální protiteroristické evidence - projekt CTC (Counter Terrorism Centre) - jejíž obdoba existuje i v jiných demokratických státech. Realizace je zatím ve fázi jednání a zpracovávání základní koncepce. Smyslem by mělo být soustředění takových údajů z příslušných resortů, které by umožnily operativně předcházet riziku teroristického útoku na našem území. CTC představuje

¹⁰⁷ Informace z výroční zprávy BIS – rok 1996-1997.

mechanismus, který koordinuje činnost bezpečnostního a zpravodajského aparátu v oblasti boje proti terorismu. Každá složka zde vystupuje jako právoplatný subjekt s jednoznačně vymezenou úlohou, právy a povinnostmi.

Terorismus – jen vymezení pojmu terorismu je problém – např. v knize Politický terorismus¹⁰⁸ autor shromáždil 109 různých definic. Čínský vojevůdce Sun Tsu¹⁰⁹ vidí základ teroristického přístupu následovně: „*zabij jednoho a vystraš deset tisíc ostatních*“.

Terorismus je jako pojem používán v nejrůznějších souvislostech k hodnocení násilné činnosti jednotlivců s určitým zaměřením, skupin, hnuté či států. Pro účely širšího pohledu na tento protispolečenský jev je nutné uvést základní vymežující kritéria: dělení na politický (politický, ideologický, náboženský prospěch), kriminální (materiální prospěch) a psychotický (psychické uspokojení) a dále dělení na vnitřní a mezinárodní terorismus. Mezinárodní terorismus, stručně řečeno, přesahuje svým rozsahem autonomii jednoho státu nebo regionu.

Terorismus může být definován jako: „Souhrn antihumánních metod hrubého zavražďování politických odpůrců hrozbou síly a užití různých forem násilí. Vedle individuálního terorismu existuje terorismus skupin, některé koordinují svou činnost na mezinárodní úrovni“¹¹⁰

Bezpečnostní informační služba má povinnost ze zákona zabezpečovat informace týkající se organizovaného zločinu a terorismu¹¹¹. Vzhledem k tomu, že se jedná o mezinárodní potřebu, je i BIS v kontaktu s mnoha zpravodajskými službami a dále s organizací CTG – viz kapitola 7.1.

Ze zákona o zpravodajských službách tedy vyplývá, že BIS zabezpečuje informace – tedy získává. V případě získání informací o hrozícím riziku musí být neprodleně informována vláda, prezident ČR a příslušní členi vlády. Vzhledem k tomu, že BIS nemá výkonné pravomoci, byla by pověřena Policie ČR k dalšímu postupu, včetně zahájení trestního řízení. Zde může být BIS stále spolupracující orgán, zejména v možnosti technicky zabezpečit použití zpravodajské techniky, ale na základě zákona o PČR¹¹²

8. Zjištěné poznatky a jejich vyhodnocení

Zpravodajské služby mají jasné postavení a vymezení dle platných zákonů. Vojenské zpravodajství je řízeno Ministerstvem obrany České republiky, Úřad zahraničních styků a informací je zavěšen pod Ministerstvo vnitra. Postavení Bezpečnostní informační služby není konkrétně specifikováno, ale z povahy věci je zřejmé, že přestože její příjmy a výdaje tvoří samostatnou kapitolu státního rozpočtu, spadá pod vládu ČR.

Je tedy zřejmé, že Ministerstvo obrany má vojenské zpravodajství, které se dělí dále na zjednodušeně – rozvědnou část a kontrarozvědnou část. Tedy může bez problémů koordinovat činnost obou vojenských zpravodajských služeb.

Za zamyšlení stojí tedy postavení dvou „civilních“ zpravodajských služeb –

¹⁰⁸ Alex Schmith

¹⁰⁹ Mistr Sun, 6-5 stol.př.n.l., čínský vojenský teoretik, pravděpodobný autor traktátu „*Mistr Sun o umění válečném*“

¹¹⁰ Český encyklopedický slovník 1993

¹¹¹ z.č. 153/94 Sb. § 5, odst. 1, písm. e)

¹¹² § 36 z.č. 283/1991 Sb. o Policii České republiky

ÚZSI a BIS a jejich současné zařazení v rámci státní správy.

Úřad zahraničních styků a informací je rozvědná zpravodajská služba. Její zařazení pod Ministerstvo vnitra je vcelku dost nelogické, zřejmě pouze navazuje na minulost. ÚZSI sbírá a následně vyhodnocuje informace, které mají původ v zahraničí důležité pro bezpečnost a ochranu zahraničně politických a ekonomických zájmů ČR. Zde je důležité slovíčko „*v zahraničí*“. Ministerstvo vnitra, již z názvu, se zabývá především vnitrostátní správou (Krajské úřady, Pošta, PČR, Hasiči atd.). Proč je pod tímto ministerstvem organizačně začleněno právě ÚZSI je otázka. Vazba ÚZSI k resortu ministra vnitra je zvláštní, neboť kompetence ÚZSI v ničem nekorespondují s působností ministerstva vnitra podle kompetenčního zákona (zákon č. 2/1969 Sb., ve znění pozdějších předpisů), a že zahraničním partnerům se toto specifikum obtížně vysvětluje. Stávající právní úprava je na pohled neobvyklá, ale není na újmu funkčnosti ani legalitě ÚZSI, který v praxi funguje jako samostatný státní orgán.

Velmi logickým vyústěním organizačního začlenění ÚZSI je včlenění pod Ministerstvo zahraničních věcí ČR. Aktivita MZV jsou v zahraničí a proto i ÚZSI by zde byla logickým zařazením. MZV ale není ozbrojenou složkou ČR, proto zařazení ozbrojené složky, která se řídí vojenským systémem – tedy rozkazy by bylo na druhou stranu taktéž nelogická. Znamenalo by to, že by příslušníci ÚZSI museli odejít ze služebního zákona a byli by pod MZV zaměstnání podle Občanského zákona a stali se pouze zaměstnanci – nikoli příslušníky? Samozřejmě je zde možnost, že by pod MZV přešlo ÚZSI se stejnými podmínkami, jaké má pod MV ČR.

Další úvahou je zařazení Bezpečnostní informační služby. Znovu a znovu se objevují úvahy o tom, že BIS by měla být podřízena ministru vnitra, který nese odpovědnost za vnitřní bezpečnost a pořádek. BIS by v takovém případě zůstala institucionálně oddělena od MV a nepřevzala by žádné policejní pravomoci (model obdobný postavení kontrarozvědek např. v Německu a Velké Británii). Obavy, které v roce 1991 vedly k oddělení FBIS od FMV, jsou pokládány za již překonané a neopodstatněné. Nyní není BIS zařazeno pod žádné ministerstvo ČR, což zřejmě nevádí, ale za aktivity BIS odpovídá celá vláda – tedy kolektivní orgán, nikoliv jediný ministr. BIS nemá tedy přímou oporu při jednání ve vládě o bezpečnostních otázkách – ministr bude za potřeby „své“ organizace lobovat daleko lépe, než za současného stavu.

Může ale být BIS a ÚZSI sloučeny nebo zařazeny pod jednoho ministra – logicky pod Ministrem vnitra? Z politického hlediska zřejmě ne – Ministr vnitra by měl mimo armády veškeré ozbrojené složky pod svou pravomocí, což z hlediska minulosti (před rokem 1989) není prostupné. Z dalšího pohledu by bylo sloučení BIS a ÚZSI logickým krokem – jedná se o „civilní“ tedy nevojenské zpravodajské služby. Již v roce 2006 zde byl určitý náznak toho, že by obě služby mohly být spojeny – to když v době od října 2006 do června 2007 BIS i ÚZSI řídil jeden společný ředitel¹¹³. Nakonec byl jmenován nový ředitel ÚZSI a spojení obou služeb se neprovedlo.

Pravomoci zpravodajských služeb – jak ÚZSI, tak BIS nemají výkonné pravomoci jako má např. PČR a její součásti. Je to zřejmě správné, protože jak ÚZSI

¹¹³ Bc. Jiří Lang

tak BIS zabezpečuje informace – tedy získává informace. Pro tyto aktivity nepotřebuje výkonné pravomoci, neodhaluje trestnou činnost jako PČR. Z obecného hlediska lze říci, že zpravodajské služby svou činností předcházejí možným nelegálním činnostem – dle § 5 z.č. 154/1994 Sb. Policie ČR především odhaluje trestnou činnost, která již byla způsobena. Tedy zpravodajské služby ze zabývají sice hmatatelnými ale velmi imaginárními problémy. PČR musí odhalit pachatele trestných činů a k tomu velmi logicky potřebuje větší pravomoci než zpravodajské služby.

Například – pokud by zpravodajská služba disponovala oprávněním výsledků – tedy by si mohla k „podání vysvětlení“ předvolávat osoby a ti by měli povinnost sdělit informace – nejednalo by se zcela jistě o informace předané dobrovolně – což je pro zpravodajské služby důležité – pokud je někdo k něčemu nucen – jsou výsledky špatné, pokud předává informace na základě dobrovolnosti, dají se předpokládat daleko lepší výsledky při získávání informací.

Koordinace zpravodajských služeb náleží vládě:¹¹⁴ „*Za činnost zpravodajských služeb odpovídá a koordinuje vláda*“. Otázka ale zní, zda je vláda skutečně schopna koordinovat činnost zpravodajských služeb a jak je koordinuje. Lze předpokládat, že vláda sice kontroluje činnost a v základních záležitostech koordinuje jejich působení, ale zcela jistě se to nebude týkat přímých operací či konkrétních aktivit. Zde je tudíž otázka, zda se aktivity zpravodajských služeb a i Policie ČR, která má také své aktivity, nepřekrývají. Koordinace mezi PČR a zpravodajskými službami není nikde řešena a tudíž se lze domnívat, že tato koordinace vlastně neexistuje.

Dále se hovoří, že zpravodajské služby mohou vést své databáze, ale nikde již není poukaz na to, že by tyto databáze mohly být sdíleny všemi bezpečnostními orgány (zpravodajskými službami a PČR). To má samozřejmě dvě strany – každá složka si chrání své informace a své zájmy před ostatními, ale na druhé straně zde může docházet ke zdvojení zájmů o jednu konkrétní problematiku.

Návrh na řešení:

Vytvoření společné databáze zájmových cílů a osob, ke které by měl přístup pouze omezený počet příslušníků s prověřením ze strany NBÚ na stupeň „Přísně tajné“ a kteří by tuto databázi obhospodařovali. Tito pracovníci by byli k práci s touto databází delegováni ze strany všech zainteresovaných složek, kdy by se tedy vytvořila skupina, která by svou působností koordinovala aktivity zpravodajských služeb a PČR. Zpravodajské služby a PČR by měly povinnost tuto databázi průběžně doplňovat o jevy a osoby, které jsou v jejím zájmu a zároveň by měly za povinnost v této databázi zpětně zjišťovat, zda osoba nebo jev již není v zájmu jiné složky (lustrvat v databázi). Doplňování databáze by probíhalo samostatně – tedy bez zásahů navrhované skupiny, zatímco získávání lustrací by již bylo činností skupiny. Činnost navrhované skupiny by mohla spočívat v tom, že by vyřizovala lustrace a ve výsledcích by sdělila straně, která informaci požaduje to, že osoba či jev je v zájmu jiné konkrétní zpravodajské služby či orgánu PČR a kontaktní údaje pro spojení. Straně, která do databáze konkrétní jev či osobu zadala by skupina sdělila, že o jev či osobu má zájem jiná složka.

¹¹⁴ Dle z.č. 153/1994 Sb. § 7.

9. Závěr

Zpravodajské služby, včetně BIS, mají specifické úkoly o kterých víme dle vymezení v zákoně. Více do činnosti vidí jen oprávněné osoby a široká veřejnost je postavená do role téměř neinformované společnosti. O aktivitách zpravodajských služeb se dozvídá z pravidelných veřejných výročních zpráv zveřejňovaných jednotlivými zpravodajskými službami na internetu a dále občasně z médií, kde se objevují zejména v negativních pohledech. Jedná se především o kauzy se selháním jednotlivců z řad příslušníků zpravodajských služeb, kterým byl jejich služební poměr ukončen na základě hrubých porušení služebního poměru a kteří se následně se zpravodajskými službami soudí. Jedná se o velmi zajímavé téma pro média, protože aktivity zpravodajských služeb jsou pro drtivou většinu obyvatelstva stále uzavřeny a povědomí o jejich aktivitách jsou zahaleny tajemstvím. Toto tajemno poté vyvolává obrovský zájem a vzduchoplné spekulací.

Skutečnost je zřejmě ale zcela jiná – velké procento informací zpravodajské služby získávají z tzv. „otevřených zdrojů“¹¹⁵, dále od partnerských služeb a následně samotnými operativními opatřeními včetně využívání „osob jednajících ve prospěch“, zjednodušeně informátorů. Důležité je analytické zpracování informací, což je zřejmě nejtěžší práce – informace jsou k dispozici, ale analýza teprve informace spojí o upozorní na rizika. Je také důležité sdílení informací mezi zpravodajskými službami. Zde je možné uvést problém, který vznikl v USA v souvislosti s útokem na TWA 11.9.2001. Přestože jednotlivé zpravodajské služby v USA měly dostatek informací, které mohly předejít uvedenému útoku, k útoku došlo. Posléze se zjistily příčiny – informace mělo více složek v USA, ale chyběla centrální koordinace a analýza.

Zpravodajské služby nebo jejich ekvivalenty existovaly, existují a budou i do budoucna. Jejich cíle se postupem doby samozřejmě měnily – od využití ve válkách k získávání informací o pohybu nepřátel, až po ovlivňování politiky, získávání informací z vědeckého výzkumu atd. Škála využití zpravodajských služeb je velmi široká a záleží pouze na režimu, který zpravodajské služby zřizuje, za jakým účelem je zřizuje a jaké pravomoci a náplň činnosti jim udělí a umožní. Stále to bude svět, který je neprůhledný a zahalený tajemstvím.

10. Seznam literatury

BENDA, Patrik. *Přehled svazků a spisů vnitřního zpravodajství centrály Státní bezpečnosti v roce 1989*. Sešity č.7. 1. vydání Praha: ÚDV SKPV PČR, 2003

FROLÍK, Jan. *Nástin organizačního vývoje státobezpečnostních složek SNB v letech 1948-1998*, uveřejněno ve sborníku archivních prací, 2.ročník XLI., str. 447

HANŠÍK, Dušan. *Druhý muž třetí říše*. 1. vydání. Praha: ARCHIV, 1986

NANZÍK, František. *Vojenské obranné zpravodajství v zápasu o politickou moc. 1945 - 1950* Praha: Themis 2003. Str57

HENDRYCH, Dušan. *Právníké osoby veřejného práva*. SPRÁVNÍ PRÁVO. Roč.

¹¹⁵ Média, tisk, knihy, publikace, internet atd.

XXIX, č.1/96

HENDRYCH, Dušan a kolektiv. *Správní právo*, 4.vydání. Praha: C.H.BECK, 2001

KOKOŠKA, J. a KOKOŠKA, S. *Spor o agenta A54*. 1.vydání. Praha: Naše vojsko, 1994

KOUDELKA, František. *Státní bezpečnost 1954-1968 (Základní údaje)*. ÚSD AV ČR . Sešit č.13, Praha 1993

KUČERA Martin, *Zprávy tajným inkoustem. Kapitola z dějin českého zpravodajství za první světové války (1914 – 1918)*. 1. vydání. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2003

MACEK, Pavel, UHLÍŘ, Lubomír. *Dějiny policie a četnictva I.*, 1.vydání Praha: Vydavatelství Police Histori,1997

MACEK, Pavel, UHLÍŘ, Lubomír. *Dějiny policie a četnictva II.*,1.vydání Praha: Vydavatelství Police Histori,1999

MACHIAVELLI, Niccolo. *Vladař*. 3.vydání. Praha: Ivo Železný, vydavatelství a nakladatelství,1997

MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: LINDE, 1997

MARŠAN, Robert. *Dějiny policejní organizace rakouské*. Praha: Sborník věd právních a státních, Bursík & Kohout, 1904

MORAVEC, F. *Špión jemuž nevěřili*. 3.vydání. Praha: Rozmluvy, 1990

PEČENKA, Marek, BAŠTA, Jaroslav, HONZÁK František a kolektiv. *Encyklopedie Špionáže*,1. vydání. Praha: LIBRI, 1993

PERNES, Jiří. *Takoví nám vládli*.1.vydání. Praha: BRÁNA, 2003

ŘEZÁČ, Tomáš. *Z analů tajných služeb II.*. SVOBODA, 1991

Securitas Imperii č.8, Sborník k problematice bezpečnostních služeb. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2001

Vývoj státobezpečnostních složek ČSSR. Archiv MV Praha, fond Zvláštního oddělení Inspekce ministra vnitra ČSSR, arch.č.03-23/3

Prameny a právní předpisy

1. zákon č.165/1920 Sb., jímž vláda zmocňuje zřizovati státní policejní úřady, ve znění zákona č.306/1924 Sb.
2. zákon č. 306/1924 Sb.z.a n. kterým se prodlužuje platnost zákona ze dne 16. března 1920,
3. zákon č.208/193 Sb.z.a n. o zřizování státních policejních úřadů
4. zákon č. 230/1922 Sb., o sborech stráže bezpečnosti
5. zákon č. 149/1947 Sb., o Národní bezpečnosti
6. zákon č. 70/1965 Sb., o Sboru národní bezpečnosti
7. zákon č. 40/1974 Sb., o Sboru národní bezpečnosti
8. zákon č. 67/1992 Sb., o Vojenském obranném zpravodajství ve znění zákonů č. 153/1994 Sb., č. 88/1995 Sb. a č. 148/1998 Sb.
9. zákon č.244/1991 Sb., o Federální bezpečnostní informační službě a o používání zpravodajských prostředků
10. zákon č.527/1992 Sb., o Bezpečnostní informační službě České republiky, ve znění zákona č. 316/1993 Sb.
11. zákon č. 543/1992 Sb., o zrušení Federální bezpečnostní informační služby
12. zákon č.153/1994 Sb., o zpravodajských službách České republiky, ve znění zákona č. 118/1995 Sb., z.č. 118/1995 Sb., z.č. 53/2004 Sb., z.č. 290/2005 Sb., z.č. 530/2005 Sb., z.č. 342/2006 Sb., z.č. 80/2006 Sb.
13. zákon č. 154/1994 Sb., o Bezpečnostní informační službě ve znění zákona č. 160/1995 Sb. a zákona č. 155/2000 Sb., z.č. 53/2004 Sb., z.č. 436/2004 Sb., z.č. 499/2004 Sb., z.č. 290/2005 Sb., z.č. 21/2006 Sb., z.č. 309/2002 Sb., z.č. 362/2003 Sb., z.č. 267/2006 Sb.
14. zákon č.67/1992 o Vojenském obranném zpravodajství ve znění zákonů č. 153/1994 Sb., č.88/1995 Sb. a č.148/1998 Sb .
15. zákon č. 289/2005 Sb. o Vojenském zpravodajství
16. zákon č. 148/1998 Sb., o ochraně utajovaných skutečností a o změně některých zákonů ve znění zákonů č. 164/1999 Sb., č. 18/2000 Sb., č. 29/2000 Sb., č. 363/2000 Sb., č. 30/2000 Sb., č. 60/2001 Sb., č. 322/2001 Sb.
17. zákon č. 412/2005 Sb., o ochraně utajovaných informací a bezpečnostní způsobilosti
18. zákon č.451/1991 Sb., kterým se stanoví některé další předpoklady pro výkon některých funkcí ve státních orgánech a organizacích České a Slovenské Federativní Republiky, České republiky a Slovenské republiky ve znění z.č.3/1992 Sb., z.č. 555/1992 Sb., 254/1995 Sb., 422/2000 Sb., 147/2001 Sb., 151/2001 Sb., 309/2002 Sb.
19. zákon č. 279/1992 Sb., o některých dalších předpokladech pro výkon některých funkcí obsazovaných ustanovením nebo jmenováním příslušníků Policie České republiky a příslušníků Vězeňské služby České republiky, ve znění zákona č. 555/1992 Sb., z.č. 256/1995 Sb., z.č.424/2000 Sb., z.č.35/2002 Sb., z.č. 362/2003 Sb.
20. zákon č. 140/1996 Sb., o zpřístupnění svazků vzniklých činnostmi bývalé Státní bezpečnosti, ve znění zákona č. 107/2002 Sb., 342/2006 Sb.
21. zákon č. 90/1995 Sb., o jednacím řádu Poslanecké sněmovny ve znění zákona č.

- 47/2000 Sb., zákona č. 39/2001 Sb., zákona č. 78/2002 Sb., 192/2002 Sb., z.č.282/2004 Sb., z.č. 359/2004 Sb., z.č. 359/2004 Sb., z.č. 482/2004 Sb., z.č. 167/2005 Sb., z.č.205/2006 Sb., z.č. 205/2006 Sb.
22. zákon č.219/1999 Sb., o ozbrojených silách České republiky ve znění zákona č. 352/2001 Sb. a zákona č. 320/2002 Sb., z.č.253/2005 Sb., z.č. 413/2005 Sb., z.č. 546/2005 Sb.
23. zákona č. 58/1969 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou rozhodnutím orgánu státu nebo jeho nesprávným úředním postupem
24. zákon č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb. , o notářích a jejich činnosti (notářský řád) ve znění zákona č. 120/2001 Sb., z.č. 234/2002 Sb., z.č. 539/2004 Sb., z.č.160/2006 Sb.
25. zákona č. 219/2000 Sb., o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích v platném znění
26. zákon č.60/2001 Sb., kterým se mění zákon č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 148/1998 Sb. ČR , o ochraně utajovaných skutečností a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 361/2000 Sb., o provozu na pozemních komunikacích a o změnách některých zákonů
27. zákon č. 151/2000 Sb., o telekomunikacích a o změně některých zákonů
28. zákon č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků ozbrojených sborů ve znění zákona č. 186/2004 Sb., z.č. 436/2004 Sb., z.č. 586/2004 Sb., z.č. 626/2004 Sb., z.č. 253/2005 Sb., z.č. 169/2005 Sb. , z.č. 413/2005 Sb., z.č. 530/2005 Sb., z.č. 189/2006 Sb.
29. Evropská úmluva lidských práv a základních svobod (zákon č.209/1992 Sb.)
30. Nález Ústavního soudu ÚS č. 502/2000 Sb.

Webové stránky:

Bezpečnostní informační služba, <http://www.bis.cz> [cit.2006]

Vojenské zpravodajství, <http://www.vzcr.cz> [cit.2006]

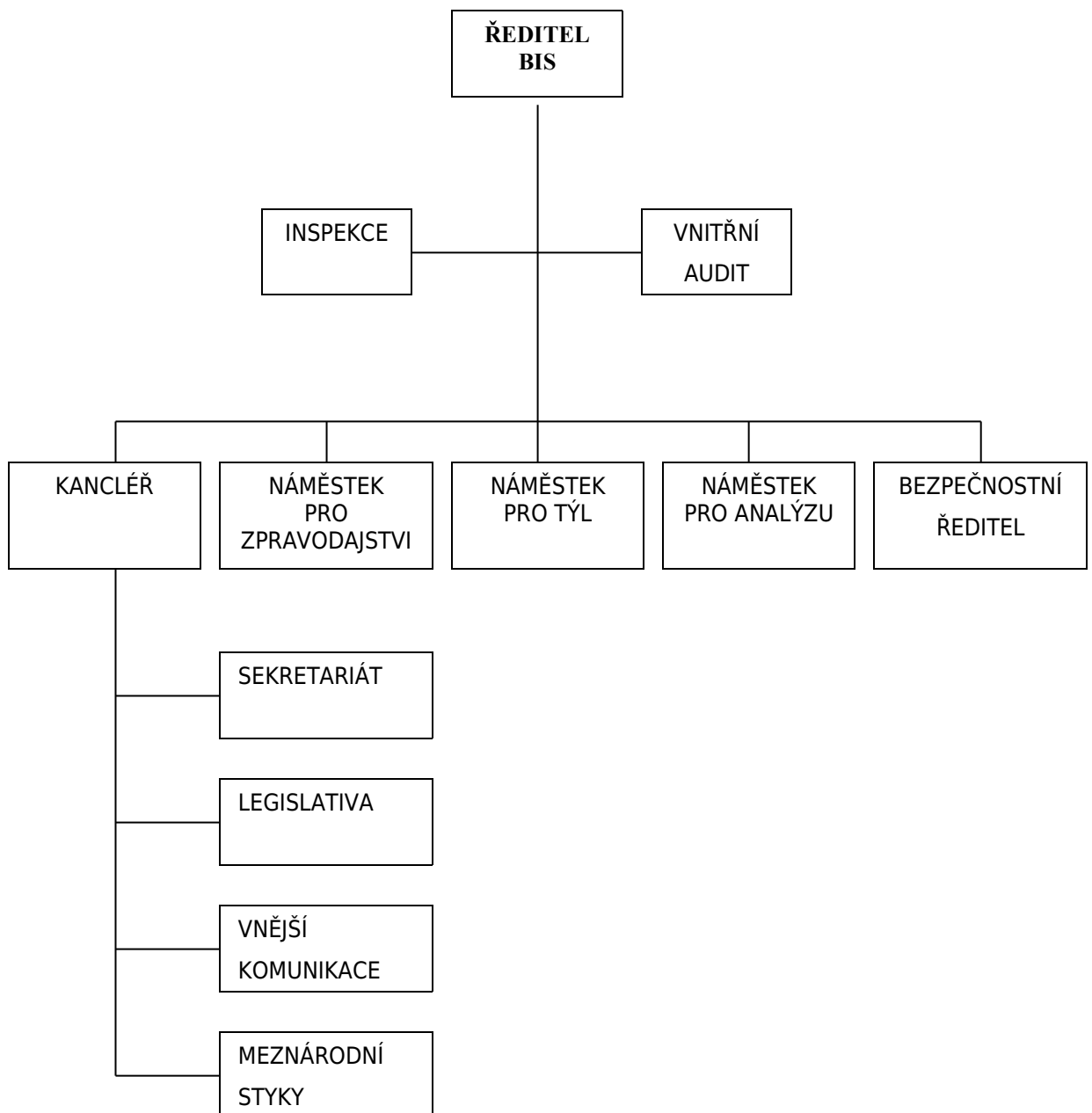
Úřad pro zahraniční styky a informace, <http://www.uzsi.cz>. [cit.2006]

Ministerstvo vnitra ČR, <http://www.mvcr.cz> [cit.2006]

Parlament ČR, <http://www.psp.cz> [cit.2006]

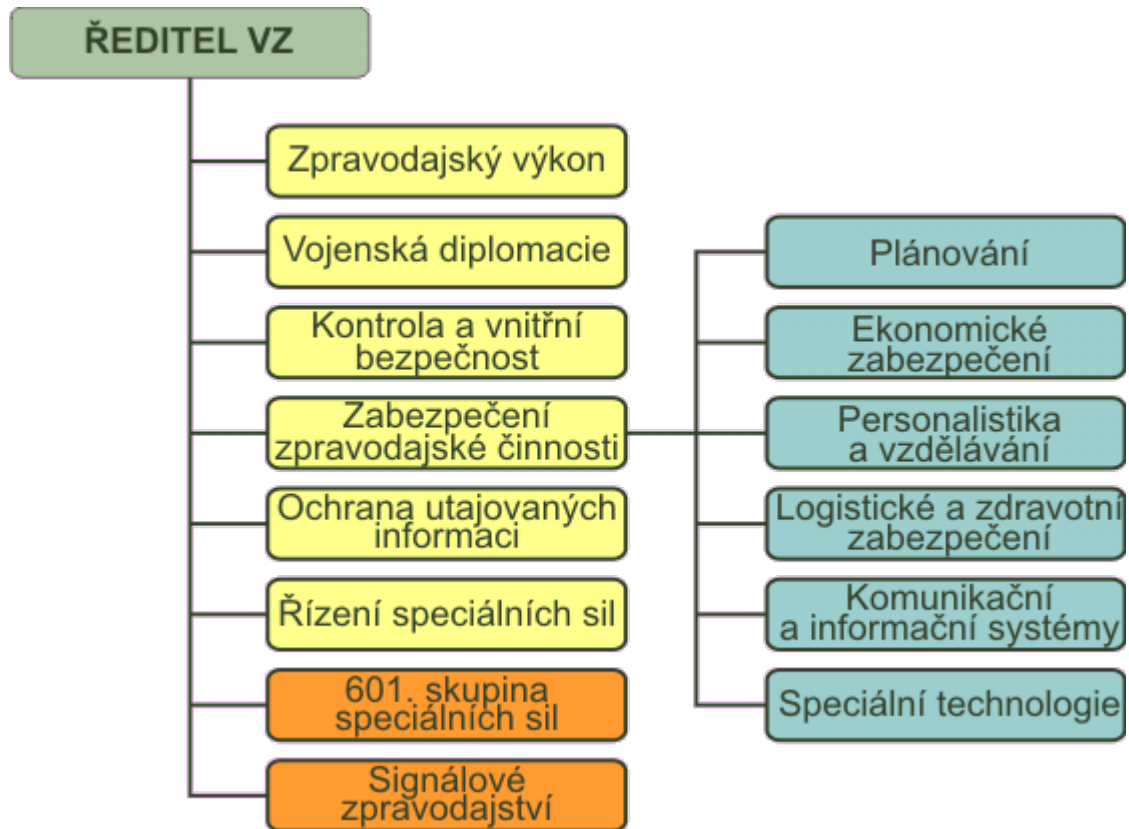
11. Přílohy

Příloha č.1
Organizační schéma Bezpečnostní informační služby

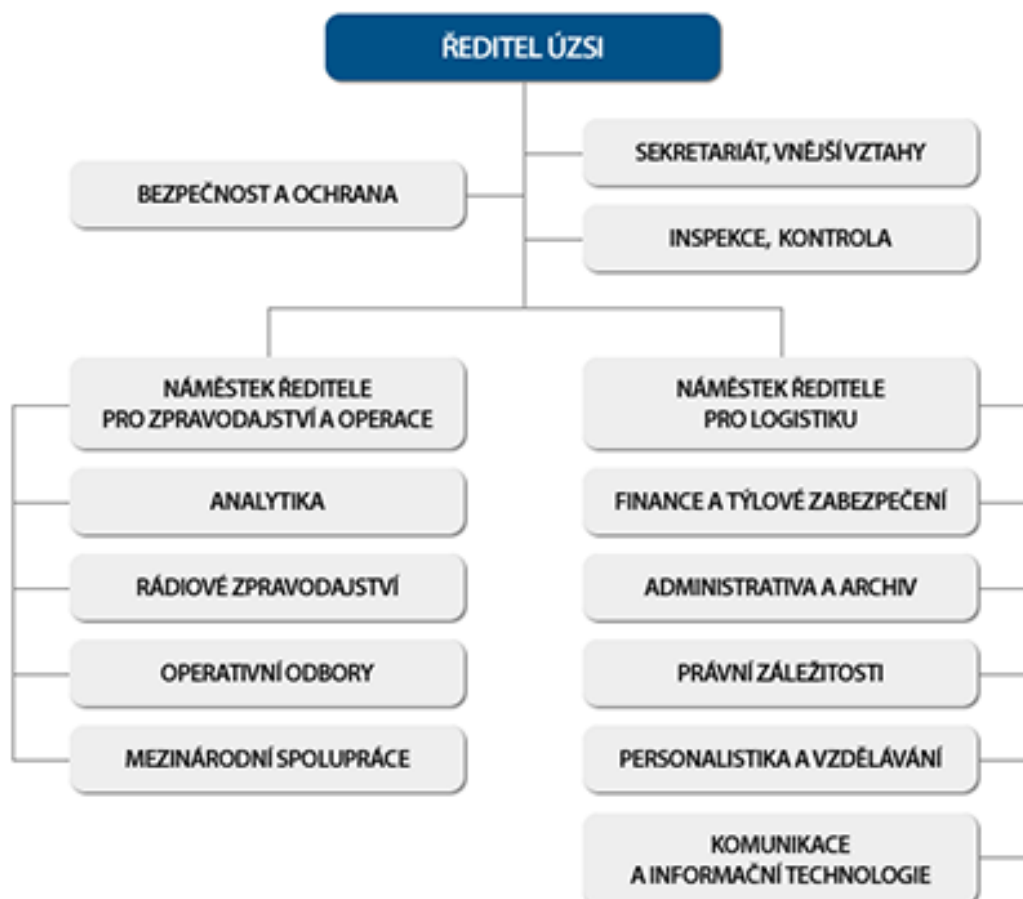
(Zdroj: internetové stránky www.bis.cz)

Příloha č.2
Organizační schéma Vojenského zpravodajství

(Zdroj: internetové stránky www.vzcr.cz)

Příloha č.3
Organizační schéma Úřadu pro zahraniční styky a informace

(Zdroj: internetové stránky www.uzsi.cz)

Znak Bezpečnostní informační služby

Znak Bezpečnostní informační služby je tvořen velkým státním symbolem umístěným na hrudi orlice, částečně překrytý jejím křídlem, což má vyjadřovat ochranu státnosti a státních zájmů. V horní části je umístěn nápis "AUDI, VIDE, TACE", který říká, že příslušník zpravodajské služby musí dobře naslouchat, dobře se dívat a o své činnosti nesmí s nikým mluvit.

Příloha č.5

Znak Vojenského zpravodajství

(Zdroj: internetové stránky www.vzcr.cz)

Příloha č.6

Znak Úřadu pro zahraniční styky a informace

Ve znaku ÚZSI je použit Tacitův citát „Sine ira et studio“, které znamená „bez hněvu a zaujatosti“, „bez zášti a přízně“, „bez předsudků a vášní“.

(Zdroj: internetové stránky www.uzsi.cz)

Vzor služebního průkazu příslušníka Bezpečnostní informační služby

Jméno : _____
Příjmení : _____

Služební průkaz je 54 mm vysoký a 86 mm široký. Je vytištěn na bílé plastické kartě. Tisk přední strany je proveden v zelené a modré barvě s ponecháním 4 obdélníkových bílých polí, a to pro nápis "Bezpečnostní informační služba", fotografii příslušníka Bezpečnostní informační služby, evidenční číslo služebního průkazu a datum jeho vydání. V pravém dolním rohu přední strany je uvedeno označení funkce ředitele Bezpečnostní informační služby a jeho vlastnoruční podpis. Uprostřed přední strany služebního průkazu je nalepena čtvercová holografická samolepka. Celá přední strana je pokryta průhlednou holografickou laminační fólií; při jejím dolním okraji je umístěn opakující se zvlněný nápis "Bezpečnostní informační služba". Zadní strana služebního průkazu obsahuje strojopisem psané jméno a příjmení příslušníka Bezpečnostní informační služby.

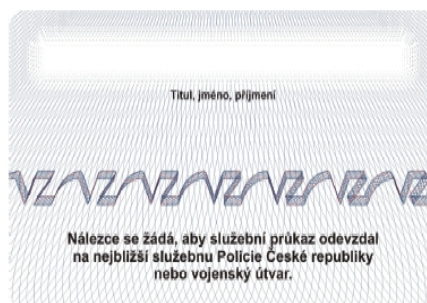
Zdroj: nařízení 359/2002 Sb., ze dne 10. července 2002, kterým se stanoví vzor služebního průkazu příslušníka Bezpečnostní informační služby

Příloha č.7
Vzor služebního průkazu příslušníka Vojenského zpravodajství

Obrázek 1. - Přední strana:

Obrázek 2. - Zadní strana:

Služební průkaz je 54 mm vysoký a 86 mm široký a je vytištěn na bílé plastické kartě. Služební průkaz je zalit do průhledné holografické laminační fólie, na které jsou průběžně se opakující motivy šachové věže se dvěma zkříženými pochodněmi a písmeny "VZ".

Potisk přední strany služebního průkazu je proveden bezpečnostní giloší v základní modré barvě. V horním červeném poli je uveden nápis "VOJENSKÉ ZPRAVODAJSTVÍ", pod slovem "ZPRAVODAJSTVÍ" je umístěn malý státní znak. Pod znakem je umístěn elektronicky vytištěný vlastnoruční podpis ředitele Vojenského zpravodajství a uvedeno označení ředitele Vojenského zpravodajství "ŘVZ". Elektronicky tištěná barevná fotografie držitele průkazu je umístěna v levé části průkazu a zasahuje částečně do horního červeného pole. Pod fotografií jsou umístěna písmena "VZ" tištěná bezpečnostní ceninovou barvou; napravo od nich je čtyřmístné evidenční číslo. Pod tímto číslem je vytištěno datum vydání průkazu.

Zadní strana služebního průkazu je provedena v základní modré barvě s černými texty. Bílé okno pod horním okrajem je určeno pro titul, jméno a příjmení držitele průkazu. Pod tímto oknem je bezpečnostní giloše v modré barvě stylizovaná do vzájemně propojených opakujících se písmen VZ. Pod bezpečnostní giloší jsou uvedena slova: "Nálezce se žádá, aby služební průkaz odevzdal na nejbližší služebnu Policie České republiky nebo vojenský útvar."

Zdroj: nařízení vlády č.374/2005 Sb.ze dne 31. srpna 2005, kterým se stanoví vzor služebního průkazu příslušníka Vojenského zpravodajství

Vzor služebního průkazu příslušníka Úřadu pro zahraniční styky a informace

Služební průkaz je 54 mm vysoký a 86 mm široký. Je vytištěn na bílé plastické kartě.

Přední strana služebního průkazu je provedena v zelené a modré barvě s rastrovým tiskem s bílými vlnovkami ve zvlněných bílých řádcích a s ponecháním 4 obdélníkových bílých polí. V horním bílém poli je uveden nápis "ÚŘAD PRO ZAHRANIČNÍ STYKY A INFORMACE", levé bílé pole je určeno pro elektronické vytištění fotografie příslušníka Úřadu pro zahraniční styky a informace, která odpovídá jeho současné podobě, zobrazuje jej v předním čelném pohledu v občanském oděvu, bez brýlí s tmavými skly a bez pokrývky hlavy, a dvě pravá bílá pole jsou určena pro osobní evidenční číslo příslušníka Úřadu pro zahraniční styky a informace a datum vydání služebního průkazu a jsou nadepsána slovy "OSOBNÍ EVIDENČNÍ ČÍSLO" a "DATUM". V pravém dolním rohu je uvedeno označení funkce ředitele Úřadu pro zahraniční styky a informace, ke kterému se elektronicky vytiskne jeho vlastnoruční podpis. Uprostřed přední strany služebního průkazu je nalepena čtvercová holografická lesklá fólie stříbrné barvy, na které se podle úhlu pohledu objevuje státní znak nebo znak Úřadu pro zahraniční styky a informace. Celá přední strana je pokryta průhlednou holografickou laminační fólií; při jejím dolním okraji je ve zvlněné řádce uveden nápis "ÚŘAD PRO ZAHRANIČNÍ STYKY A INFORMACE".

Zadní strana služebního průkazu je provedena v bílé barvě a neobsahuje žádné údaje.

Zdroj: nařízení vlády č. 384/2004 Sb. ze dne 2. června 2004, kterým se stanoví vzor služebního průkazu příslušníka Úřadu pro zahraniční styky a informace

Ředitelé zpravodajských služeb od roku 1990

Civilní zpravodajská služba

Úřad pro ochranu ústavy a demokracie (ÚOUD)

16. 2. 1990 - 19. 12. 1990

Zdeněk Formánek (únor – duben)

Jan Ruml (duben - červen)

Jiří Müller (červen - listopad)

Jiří Novotný (listopad - prosinec)

Federální informační služba (FIS)

20. 12. 1990 - 30. 6. 1991

Jiří Novotný

Federální bezpečnostní informační služba (FBIS)

1. 7. 1991 - 31. 12. 1992

Jiří Novotný (červenec 1991 - prosinec 1991)

Štefan Bačinský (leden 1992 - srpen 1992)

Pavol Slovák (září 1992 - prosinec 1992)

Bezpečnostní informační služba České republiky (BIS ČR)

1. 1. 1993 - 29. 7. 1994

JUDr. Stanislav Devátý

Bezpečnostní informační služba (BIS)

30. 7. 1994 - dosud

JUDr. Stanislav Devátý (červenec 1994 - únor 1997)

RNDr. Karel Vulterin (březen 1997 - leden 1999)

PhDr. Jiří Růžek (červenec 1999 - květen 2003)

Bc. Jiří Lang (červen 2003 - dosud)

Civilní rozvědka

Zpravodajská služba FMV

15. 2. 1990 – 20. 12. 1990

JUDr. Přemysl Holan (16. 2. 1990 - 1. 8. 1990)

gen. Ing. Radovan Procházka (1. 8. 1990 – 20. 12. 1990)

Úřad pro zahraniční styky a informace FMV

21. 12. 1990 – 31. 12. 1992

gen. Ing. Radovan Procházka (21. 12. 1990 – 31. 12. 1992)

Úřad pro zahraniční styky a informace

1. 1. 1993 – doposud

Oldřich Černý (15. 1. 1993 – 30. 8. 1998)

RNDr. Petr Zeman (1. 9. 1998 – 28. 2. 2001)

Mgr. František Bublan (1. 3. 2001 – 30. 9. 2004)

gen. Ing. Karel Randák (1. 10. 2004 – 20. 9. 2006)

Bc. Jiří Lang (21. 9. 2006 – 31. 5. 2007)

ing. Ivo Schwarz (1. 6. 2007 - dosud)

Vojenská zpravodajská služba

Vojenské zpravodajství

1.1.1993 - doposud

gen. Ing.Radovan Procházka (1.2.1993 - 28.2.1995)

gen.Ing.Petr Pelz (25.9.1996 - 1.10.2001)

gen.Ing.Jiří Gisel (1.10.2001 - 30.4.2003)

gen.Ing.Josef Prokš (1.5.2003 – 31.10.2004)

gen.Ing.Miroslav Krejčík (1.12.2004- 17.5.2007)

gen.Ing.Ondrej Páleník (18.5.2007 dosud)